

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YAKINDOĞU YARADILIŞ MİTOSLARININ
YUNAN YARADILIŞ MİTOSLARINA ETKİLERİ

Derya KAYA BİRGE

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR
EKİM, 2015

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YAKINDOĞU YARADILIŞ MİTOSLARININ
YUNAN YARADILIŞ MİTOSLARINA ETKİLERİ

NEAR EASTERN CREATION MYTHOS EFFECTS ON
GREEK CREATION MYTHOS

Derya KAYA BİRGE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Işık ADAK ADIBELLİ

KIRŞEHİR

EKİM, 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Işık ADAK ADIBELLİ

Üye

Doç. Dr. Yener BEKTAŞ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Gülçin İLGEZDİ BERTRAM

Üye

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Akademik Unvan, Adı-Soyad

Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğuna, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm.

Derya KAYA BİRGE

YAKINDOĞU YARADILIŞ MİTOSLARININ YUNAN YARADILIŞ MİTOSLARINA ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Derya KAYA

Ahi Evran Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Ekim 2015

ÖZET

Mitler, bir uygarlığın tarihini ve yaşadıkları olayları sonraki kuşaklara en iyi şekilde yansıtabilen edebi örneklerdir. Bu mitler genel olarak, üreme mucizesi ve yıldızlarla diğer gök cisimlerinin karmaşık hareketi gibi iki ilkedden birine dayanmaktadır. Düş ürünü olan mitoslar olağandışı biçimler göstermekle beraber, içeriğinde bilimsel bir gerçek de barındırır.

Bu bağlamda ele aldığımız Antik Yunan uygarlığının yaratılış mitolojisi XVII. yüzyıl sonlarına kadar orijinal olduğu varsayıyordu. Ancak XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyılda, Sümer, Babil, Hurri, Hitit, Fenike uygarlıkları üzerine yapılan bilimsel araştırmalar, bu mitlerin kökeninin Yakındoğu'da aranması görüşüne yol açmıştır. Yunan tanrı soylarını, tanrılar arasındaki yetkiyi ve şereflendirmeyi ilk kez yazılı olarak İlyada ve Odysseia adlı yapıtlarında aktaran Homeros'un ardından gelen Hesiodos, Theogonia ile İşler ve Günler adlı yapıtlarında Yunan yaratılış mitosunu dile getirir. Bu yapıtlarla Yakındoğu araştırmalarından elde edilen bulgular karşılaştırıldığında, her iki Yunan düşünürünün de bu mitoslardan etkilenerek ve bunu kendi kültürel değerleriyle bezeyerek, Yunan yaratılış mitosunu kurguladıkları ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mitos, Sümer, Hurri, Hitit, Fenike, Yunan, Homeros, Hesiodos

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Işık ADAK ADIBELLİ

Sayfa Adedi: 139

NEAR EASTERN CREATION MYTHOS EFFECTS ON GREEK CREATION MYTHOS

Master's Thesis

Derya KAYA

Ahi Evran University

Institute of Social Science

October 2015

ABSTRACT

Mythos are literary examples which can reflect the best, the history of a civilization and they lived events to next generations. Generally, these mythos are based on two principles as one of the miracle of reproduction and complex movement of stars and other celestial objects. Mythos which product of dreams show unusual forms but also host a a scientific fact.

In this context, creation mythos of the Ancient Greek Civilization was assumed that the original until end of the XVII. Century. However, at the end of XIX. Century and XX. Century, scientific research about Sumerian, Babylonian, Hurrian, Hittite, Phoenician civilization showed that the origin of these mythos should be searched in the Near East. For the first time, Homer stated, Greek gods ancestry, authority and honoring between the gods, in written form in his books, the "Iliad and the Odyssey". After that, Hesiod expresses the Greek mythos of creation in his books "Theogony and Works" and "Days". When these works as compared with results obtained from Near East research, it appears that, both Greek philosophers fictionalized the Greek creation mythos, influenced by these mythos and decorated it with their own cultural values.

Keywords: Myth, Sumer, Hurri, Hittite, Phoenicia, Greek, Homer, Hesiod

Thesis Advisos: Assis. Prof. Dr. Işık ADAK ADIBELLİ

Number Of Pages: 139

ÖNSÖZ

Mitoloji, insanların çevrelerindeki doğayı anlamak için oluşturduğu hikâyeler derlemesi değil, bir toplumun kendi değer sistemini ortaya koyduğu güçlü bir yoldur. Bu değerler sistemi, toplumun tüm üyelerince kabul edilmese bile, mitler aracılığı ile tüm toplum yönlendirilebilir. Bu yüzden bir toplumun iyi anlaşılabilmesi için yalnızca tarihine, mimarisine ve kültürel yapıtlarına bakmamız yeterli değildir. Aynı zamanda mitoloji ve inançları da o toplumun daha iyi anlaşılmasını sağlar.

M.Ö. I. binin sonlarında, kil üzerine yazı yazmayı başarabilen bir Sümer kentine bakıldığında, onların bu kil tabletlerine kaydedilmiş metinlerinden, hepsi de bilinen dünya tarihinde ilk olan, yazılı yöresel düşünceleri, dinsel inanışları, sosyal ve siyasal yaşamları, felsefe ile ilgili kavramları, mitleri, efsaneleri, destanları, ilahileri, hukuksal sözleşmeleri, sosyal reformları, kanunları, okulları, eğitim ve öğretim programları, öğrenci durumları vb. değerleri görülür.

Mitoloji, hem tarihin hem de arkeolojinin bir parçasıdır. Mitoloji, uluslar arasında birbirini etkileyerek sıçramalar yaparken, kendi içinde de evrim geçirerek, büyüden, inanca, çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere doğru yol alır. Evcilleşme ve tarım öncesi yaşamın, ağırlıklı olarak doğayla özdeşleşme, duyuşal bilgelik, cinsel eşitlik ve sağlığın hüküm sürdüğü bir yaşam olduğunu, akademik çalışmaların belgelerle ortaya koymasından öğrenmekteyiz. İnsanların, M.Ö.X.binden itibaren, avcı-toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçmeleri ile birlikte, uzmanlaşma da başlamış, ritüel gibi sembolik etkinlikler ortaya çıkmış, insanlar çevreyi denetleme olgusuyla, dünyanın maddi efendileri haline gelmişlerdir.

Tez çalışmam boyunca, beni yönlendiren deneyimi ve bilgisiyle yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Işık Adak ADIBELLİ'ye emekleri için sonsuz teşekkür ederim. Manevi desteklerini her an hissettiğim aileme, özellikle de eşim Ahmet BİRGE ve kardeşim Deniz KAYA'ya en samimi duygularıyla teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
HARİTALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1

BOLÜM I

2. MİTLER VE MİTOLOJİ	6
2.1. MİTOLOJİNİN KAYNAĞI OLARAK MİT	8
2.1.1. Mitlerin Genel Özellikleri	10
2.1.2. Doğalcı Mitoloji Görüşü	13
2.1.3. Tarihsel Bilgi Olarak Mitoloji Görüşü	15
2.2. MİTLERİN TÜRLERİ	20
2.2.1. Ritüel Mitler	21
2.2.2. Orijin Mitleri	24
2.2.3. Kült Mitleri	26
2.2.4. Prestij Mitleri	26
2.2.5. Eskatolojik Mitler	27
2.3. MİTLERİN İŞLEVLERİ	28

2.3.1. Mitlerin Kozmogoni Olarak İşlevi	29
2.3.2. Mitlerin Toplumsal işlevi	30
2.3.3. Mitlerin Kültürel işlevi	31
2.3.4. Mitlerin Dinsel işlevi	32
2.3.5. Mitlerin Bireysel işlevi	33

BÖLÜM II

3. YARADILIŞ MİTOSLARI	35
3.1. YAKINDOĞU YARADILIŞ MİTOSLARI	40
3.1.1. Sümer Yaradılış Mitosu	41
3.1.2. Babil Yaradılış Destanı (Enuma Eliş)	48
3.1.3. Hitit Kumarbi ve Ullikummi Mitosu	55
3.1.3.1. Kumarbi mitosu:	58
3.1.3.2. Ullikummi mitosu:	60
3.1.4. Fenike Mitosları	63
3.2. ANTİK YUNAN YARADILIŞ MİTOSLARI	67
3.2.1. Yunan Yaradılış Mitosu Türleri	69
3.2.1.1. Kozmos'un yaradılışı:	69
3.2.1.2. Olympos tanrılarının yaradılışı:	75
3.2.1.3. İnsanın yaradılışı:	80
3.2.2. Yunan Yaradılış Mitos Yazarları	91
3.2.2.1. Homeros:	92

3.2.2.2. Hesiodos:	97
3.2.2.3. Sokrates Öncesi Filozoflar:.....	102
4. SONUÇ	108
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ	129
LEVHALAR	130

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Eski Yakın Doğu ülkeleri M.Ö. IV.-binyıllar	41
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Resim 1. Tanrıça İştar	130
Resim 2. Minos Yılanlı Tanrıça	131
Resim 3. Nippur'da bulunan ve dünyanın yaratılışını anlatan Sümer tableti.....	132
Resim 4. Hammurabi ve Güneş Tanrısı	133
Resim 5. Marduk kanatlı ejderhanın çektiği araba ile savaşa gidiyor.	133
Resim 7. Athena'nın Zeus'un alnından ortaya çıkması.	135
Resim 8. Parthenon kuzey frizinde gigantomachia sahnesi	135
Resim 9. Hesiodos'un Theogonia'sında yer alan Tanrılar Soyu (Sultan, Nancy, 2004)	136
Resim 11. Homeros	138
Resim 12. Hesiodos	139
Resim 13. Prometheus'un insanı yaratması.	140

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın konusu, M.Ö. III. binin sonlarında Mezopotamya’da yaşamış olan Sümer uygarlığının oluşturduğu yaradılış mitinin izlerini, M.Ö. VIII. yüzyılda yaşamış olan Yunanlı şairler Homeros ve Hesiodos’un yapıtlarında aramaktır. Bu Yunanlı şairler, Sümer uygarlığından yaklaşık iki bin yıl sonra, onlardan etkilenmiş olan Babil, Hurri, Hitit ve özellikle yazı dilini aldıkları Fenike uygarlığından, ortaya çıkaracakları üstün ve zengin bir düşünce dünyasının temellerini sağlamlaştırmak amacıyla yararlanmışlardır.

Homeros ve Hesiodos’un yaşadığı dönem, modern tarihçiler tarafından Yunan Orta Çağı olarak adlandırılır. M.Ö.1000-700 yıllarını kapsayan bu dönemde, kuzeyden Yunan topraklarına giren Dor’lar, burada yaşayan ve kendilerinden çok daha uygar olan Akalar’ın siyasal varlıklarını sona erdirmişlerdir. Bu dönemde eski kabile teşkilatının yerini çok daha gelişmiş sosyal ve siyasal teşkilata sahip kent devletleri almış, kent devletlerini yöneten kralın yanında bir aristokratlar sınıfı ortaya çıkmış, kent devlet yönetiminde önemli rol oynayan asillerin yaşamı, Homeros destanlarında canlı bir şekilde ele alınmıştır. “Yunan Orta Çağı’nın sonuna doğru, yani Homeros ve Hesiodos’un yaşadıkları dönemde, Yunanlılar uzak ülkelere göç etmeye ve oralarda koloniler kurmaya başlamışlardır.”¹

Yunan Orta Çağı’nın sosyal ve siyasal alanda ortaya koyduğu en büyük yenilik, polis adını taşıyan kent devletleridir. Tüm Yunanlıların siyasal yaşamında önemli bir yer tutan bu kent devletleri, Anadolu’ya karışık kitleler halinde gelmiş olan Aka’ların anayurtlarındaki kabile teşkilatını yabancı bir ülkede aynı şekilde

---

¹ Mansel 1971, 100-104.

uygulamaya olanak bulamamaları, Aka'larda öteden beri kent kavramının varlığı, Aka'ların Anadolu kıyılarında Hititler zamanından kalma kent ve kasabalar bulmuş ve buralara yerleşmiş olmaları nedeniyle Anadolu'nun batı kıyıları yani İyonya'da kurulmuştur. "Polis adını taşıyan bu kent devletleri, Homeros destanları zamanında, tüm batı Anadolu kıyılarına o derece egemendir ki şairler bundan başka bir devlet şeklini tanımamakta, kent devletlerini Yunanlı'lardan başka, Kimmerler ve birtakım İyon kabilelerine mal etmektedirler."²

Güney Yunanistan'da bulunan Peloponnes, Dor baskısından kuzeye göre daha az etkilenmiş, bu bölgede, ırsi krallık M.Ö. VIII. yüzyılda ortadan kalkmış, onun yerine Bakhiad'lar sülalesi geçmiştir. "Bölgenin en önemli merkezi olan Korint kenti halkı, pek erken tarımın yanında, denizciliğe ve deniz ticaretine önem vermişler, bu nedenle Akdeniz ticaretinde M.Ö.10. yüzyıldan itibaren aktif bir rol oynayan Fenikeli'lerle ilişkide bulunarak, bunların kuvvetli din ve kültür etkisi altında kalmışlardır."³ Yunanlılar, bu dönemde Fenikeli'lerden, kendi söyleyişlerine uymayan bazı sessiz harfleri, kendi dilleri için gerekli olan ve her sözcüğü tam olarak yazmak olanağını elde ettikleri sesli harf şekline sokarak almışlardır.⁴ Böylece Homeros, Hesiodos ve diğer erken dönem şairleri, kuşaktan kuşağa geçerek varlığını korumuş olan mitleri, efsaneleri, kendi kültürel değerlerini de ekleyerek, yazıya geçirme olanağı bulmuşlardır.

Görüldüğü gibi Yunanlılar, Sümer uygarlığından gelen yaratılış mitoslarını, bir yandan Hurri ve Hitit uygarlıkları kanalıyla batı Anadolu'dan, diğer yandan ticarete buldukları ve yazıyı aldıkları Fenike uygarlığından almışlardır.

---

² Mansel 1971, 101.

³ Mansel 1971, 111-112.

⁴ Mansel 1971, 127.

Mezopotamya'daki Sami-Sümer uygarlıkları, bir yazı ve kültürle birbirlerine kenetlenmişlerdi. Bunun dışında kalanlar, aynı derecede uygarlaşmış kabul edilmekle birlikte, kendi dil, yazı ve kültürel kimliklerini korumuşlardı. Örneğin Girit'te Erken Minos I döneminde, III. bin sonunda, Levant'tan önemli ölçüde kültür akımı olduğu görülür. Ancak, çivi yazısı buralarda egemen olamamış ve Girit, yerli kültürün esnekliği, Sami ve Mısır kültürel etki alanlarının ortasında yer alması gibi nedenlerle, hiçbir zaman Suriye-Mezopotamya kültürüne dâhil olamamıştır. Ege'deki gelişmelerin, bir yanda Levant ticareti sayesinde kurulan ilişkiler ve yerleşim birimleri ile öte yandan da bu etkenler karşısında ortaya konan yerel tepkilerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ifade edilir. Bir başka önemli etken de, Erken Tunç Çağı'nda Ege'de yazının kullanımında olduğudur. “M.Ö.II. binyılda Girit ve bazı Ege adalarında kullanılan Linear A ve Linear B hece yazılarının lehçelerinden elde edilen kanıtlar, özgün biçimin M.Ö.III.binyılda varlığına işaret etmektedir.”⁵

Ege'de, Mezopotamya ve Anadolu'nun Tunç Çağı uygarlık ve kültürleri; Girit, Minos ve Yunan anakarasında da Helladik kültürleri yer alıyordu. M.Ö. III. binyılda ortaya çıkan Girit-Minos kültürü⁶, M.Ö. II. binyılın ortalarında doruk noktasına ulaşır. Bu uygarlıkla ilgili olarak, 1890'larda Girit-Konossos'ta keşiflerde bulunan Arthur Evans, Girit'in efsanevi kralı Minos'tan ve yaygın isim Minoa'dan hareketle, Minoalılar diye adlandırdığı eski çağdaki Giritliler ile Fenikeliler arasındaki ilişkinin varlığına işaret ediyordu.⁷

---

⁵ Bernal 1990, 44.

⁶ Alexiou 1991, 15.

⁷ Evans 1909, 94.

“Batı Anadolu’nun Tunç Çağı (M.Ö.3000-1200), Yunan anakarasında Helladik dönem olarak adlandırılır.”⁸ Anakara’daki Miken kültürünün, Girit’teki Minos uygarlığının yerini alması, Minos’un kolonilerinde de etkisini göstermiştir. Bu durum, Mısır, Suriye ve Sicilya’da bulunan Ege kökenli Minos seramiğinin, yerini Miken seramiğine bırakmasında gözlenebilmektedir. Mikenler, Minos’un ticari merkezlerinin yerini almaları yanı sıra; Batı Anadolu’nun maden yatakları, kereste gibi yer altı ve yer üstü kaynaklarına gereksinimleri doğrultusunda; Linear B tabletlerinden ve Hitit belgelerinden saptanabildiği gibi, Batı Anadolu’dan getirtilen kadın-erkek işçilerin istihdamı yoluna gitmiştir.⁹ Bu görüşü doğrulayan bir diğer etkenin de, Miken buluntularının Yunan sanatı hakkında daha önce varlığı saptanan anlayışların hiçbirine benzemediği, bunların ya ithal edildikleri ya da Doğulu ustalar veya onların Yunanlı çırakları tarafından Yunanistan’da yapıldıkları varsayımıdır.¹⁰

“Hesiodos’un Theogonya adlı yapıtının, M.Ö.1100 yılından sonra geliştirilen tipteki Yakındoğu modellerine dayandığı görüşü ağırlık kazandığı için, bu destanların Yunanistan’a ancak Suriye sahilindeki El-Mina’da bir Yunan kolonisinin kurulmuş olduğunun iddia edildiği M.Ö.800’den sonra getirilmiş olabileceği savunulmaktadır.”¹¹

Bu mitoslar, Yunan Orta Çağı’nın ilk zamanlarında kral ya da aristokrat saraylarında *aidos* adını taşıyan şarkıcılar tarafından *forminks* ya da *kitara* adını taşıyan dört telli bir çalgı eşliğinde belirli bir makamda okunurdu. Bu mitoslar ve destanlar, M.Ö.VIII. yüzyıldan başlayarak, saraylardaki şarkıcıların yerine, dini

---

⁸ Furumark 1972, 115.

⁹ Bryce 1989, 38.

¹⁰ Vermeule 1975, 4.

¹¹ Forrest 1982, 286-287.

törenlerde ya da halk toplantılarında belirli bir vezinde, ellerinde tuttıkları bir değnekle söyleyen kişiler tarafından söylenmeye başlamıştır. Bu vezin, zamanla gelişerek, birbirini izleyen ince ve kalın hecelerden ve nefes almak için gerekli aralardan oluşan *heksametron* şeklini almıştır. Bu mitosları ve destanları dile getiren kişiler, gelenek haline gelen belirli bir çerçevenin dışına çıkmadan, bilgisi ve hafızası ölçüsünde bu şiirlerde değişiklikler ve katkılarda bulunmuşlar; bu durum, VII. ve hatta VI. yüzyıl içlerine dek sürmüştür.¹²

Yunan dünyası, VIII.-V. yüzyıllar arasında, siyasal, bilimsel, sanatsal, sosyal açılardan büyük bir değişim içine girmiş, bu değişim Batı dünyası ve hatta tüm insanlık tarihi için önemli olmuştur. Bu değişimin mimarlarından birisi de Sokrates'ti. Sokrates, mitostan akıl ve bilime geçiş sürecinde, mitosa ve mitolojiye yıkıcı bir etki yapmıştır. Nietzsche, bu durumu, "Sokratesçilik, söylenceyi yok etmeye yönelik bir etkinliktir"¹³ olarak yorumlamıştır. Sokrates, Sofistler gibi insanı ön planda tutmasına rağmen, insana onlar gibi tanrısal dış dünyadan değil, insanın kendi varlığı olan iç dünyasından bakmaktadır. Sokrates'in öğrencilerinden olan Platon, mitosları ve mitolojiyi, metafiziğin, yani ilk felsefenin konusu olarak değerlendirmiş; mitoslara yalnızca açıklanamayan durumlarda başvurulabileceğini belirtmiştir. Yine Sokrates'in öğrencilerinden olan Aristoteles ise, *mitosu, bir eylemin taklidi olan öykü* olarak değerlendirip¹⁴; akıl, mantık, düşünce, deney ve gözlemin, dolayısıyla bilimin temel olarak alınmasını ileri sürmüştür. Bu dönemden sonra, yaradılış mitoslarının yerini, zaman içinde, uzay, dünya ve insan üzerine yapılan bilimsel araştırmalar almıştır.

---

¹² Mansel 1971, 130.

¹³ Nietzsche 2002, 134.

¹⁴ Aristoteles 1995, 23.

BÖLÜM I

2. MİTLER VE MİTOLOJİ

Söylence ya da mitos olarak da adlandırılan mit, halk arasında geleneksel olarak yayılan ya da toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren; evrenin doğuşu, tanrı ve tanrıçalar dünyası ile ilgili sanal, düşünsel bir anlatımı olan halk hikâyesidir. Sosyal yapılanmaların birer yansıması olan mitler, doğa güçleri ve insanların bunlara verdiği psikolojik tepkiler ile ortaya çıkar. Yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılan bu öyküler, çoğu zaman tarihsel olaylarla mitik öyküler arasındaki farkın ayırt edilmesini zorlaştırır. Üzerinde tartışılan konu, tarih kitaplarındaki mitsel unsurlar, mitolojilerdeki tarihsel gerçeklikler, geçmişe ait bilgilerde mitlerin konumu gibi başlıklarda toplanmaktadır.¹⁵

Varoluşçu Alman filozof Friedrich Nietzsche (1844-1900), 1872 yılında *Müziğin Ruhundan Tragedya'nın Doğuşu* (*Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*) adını taşıyan; 1886 yılında *Trajedi'nin Doğuşu, Hellenizm ve Pessimizm* (*Die Geburt der Tragödie, Oder: Griechentum und Pessimismus*) adıyla tekrar düzenleyerek yayınladığı ilk kitabında, mitleri kültürün yaratıcı güçleri olarak niteler. Ona göre mitler, çocuklar ve gençlerin, yaşam karşısında verdikleri mücadeleleri yorumlamakta, kendi kültürlerini tanımakta, olgunlaşmalarında, her yerde gördükleri mitsel imgelerden yararlanarak önem kazanmaktadır.¹⁶

Türkçede *söylenbilim*, *söylencebilim*, Antik Yunancada *μυθολογία*, yani “geçmişte söylenenlerin tekrar edilmesi” anlamına gelen Mitoloji, zaman içinde Batı

---

¹⁵ Altunya 2006, 601-608.

¹⁶ Nietzsche 2002,195.

dillerinde efsane anlamı kazanmıştır. Günümüzde, belirli bir din ya da örneğin Kelt mitolojisinde olduğu gibi kültürdeki mitlerin bütünü tanımlayan, ya da mitlerin incelenmesi, yorumlanması olan mitoloji, gerçekte doğru olmayan bir öykü ya da anlatı için tercih edilmekte ve çoğunlukla bir yanlışlık, doğru olmayan unsur vurgusu barındırmaktadır. Ancak, mitin bu şekilde kullanımı ya da anlamı mitolojide kabul edilmez ve kullanılmaz.¹⁷

“Toplumda kutsal olarak nitelendirilen güçlerle bağlantıyı sağlayacak bir düzen oluşturduğu için, aynı zamanda ilk ideoloji olarak nitelendirilen mitoloji, ilkel ya da arkaik bilimsel düşüncelerin ilk denemeleri, sözlü kültür dahilinde bile olsa, nesilden nesile aktarmaya çalıştığından ilk bilim, kozmik bilgilerin sembolleşmiş kaynağıdır.”¹⁸

İnsanlar, bilim temelli düşünmenin yanı sıra, hayal etme, rüya görme, bilinenden bilinmeyen üretme, dış dünyada gördükleri varlıkların bilgisi dışında, yeni sezgisel olgular ortaya koyma özelliğine de sahiptirler.

Tanrısal özellikler yüklenmiş olan yer, gök, güneş, ay, dağ, ağaç, su gibi unsurlar, yaklaşık tüm ulusların mitolojilerinde yer alır. Doğa unsurları ve daha farklı tarzda betimlenen bu tanrıların hem kendi aralarındaki hem de insanlar ile aralarındaki ilişkiler, mitlerin oluşum sürecindeki sosyal ilişkilerin yansıması olarak algılanır. O çağlarda, bu kurguları yaratan ve aktaran kişiler, sonraki çağlarda şair ya da filozof olarak adlandırılan kişilerle benzerlik gösterirler. İlk mit anlatıcıları, bu mitlerin kaynaklarına fazla ilgi duymuyorlardı. Ancak, sonraki çağlarda, mitoloji kaynak araştırmaları önem kazanmıştı. Özellikle antik Yunanda, bu tür araştırmalar,

---

¹⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mitoloji>

¹⁸ Bayat 2007, 4.

tanrılar hakkında aktarılan tüm öykülerin, eski dönem krallarının, kahramanlarının, komutanlarının abartılı yaşam öyküleri olduğu sonucunu ortaya koyar. Sonradan, birçok mitosun, aktarıldıkları şekliyle gerçek dışı olduğu kanısına varılarak; onları insanların kavrayışlarına ve kabullerine yaklaştırmaya özen gösterdiler.¹⁹

2.1. MİTOLOJİNİN KAYNAĞI OLARAK MİT

*“Kahramanlar ve efsaneler devrinin hikayesi; masalımsı, gerçek olmayan şey; tarihi, fiziki ve felsefi genel bir konuyu alegori şeklinde işleyen hayal ürünü eser”*²⁰ olarak tanımlanan mitoloji; mitleri, ritüel, orijin, kült, prestij, eskatolojik olarak çeşitli türlerde ele alır.

Romanya doğumlu din tarihçisi, kurgu yazarı, filozof ve Chicago Üniversitesi profesörü Mircea Eliade (1907-1986), mitlerin, insanın kendini çevreleyen dünya ile doğal olarak, kendiliğinden kurduğu ilişkinin bir sonucu olduğunu ifade eder. Ona göre, *“Dünya insanla ‘konuşur’; bu dili anlamak için de mitleri bilmek ve simgeleri çözmek yeterlidir”*. Mitlerin insanın dili ve konuşmayı kullanmasın ilk biçimi olması dolayısıyla, mitolojinin kendine özgü yapısı olan konuşma dili olduğunu belirten Eliade, *“Dünya, dil olarak belirir. İnsan ile, kendi öz varolma biçimi, kendi yapıları ve kendi ritimleri aracılığıyla konuşur.”* şeklinde ifade eder.²¹

Dilin kökeni sorununu mecazi bir düzlemde ele alma bakımından, Babil Kulesi mitosunu üzerinde durmak ilginç olabilir. Dil ile birlikte ortaya çıkan karışıklığın hikayesi, tıpkı Eski Ahit’in ilk kitabında geçen *Cennetten Kovulma* söylencesi gibi, kötülüğün kaynağını bulma girişimini temsil eder. *“Özgün bir dilin”*

---

¹⁹ Yıldırım 2011, 51.

²⁰ Meydan Larousse, cilt VIII, 843.

²¹ Eliade 1993, 135.

parçalanıp, karşılıklı olarak anlaşılmayan dillere dönüştürülmesi, sembolik dilin ortaya çıkışı ve daha bütün, daha otantik bir iletişimin hüküm sürdüğü eski yaşantının yok oluşu olarak da anlaşılabilir. Örneğin, geleneksel cennet tasvirlerinin pek çoğunda, hayvanlar konuşabiliyor ve insanlar onları anlayabiliyor.²²

Mircea Eliade, dilin ve sözün, mitlerle ve mitoloji biçiminde yansıtılmasıyla, kavramsal şekiller ve yapıların da ortaya çıktığını, “ *Mit sayesinde, gerçeklik, değer, aşkınlık fikirleri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlar*” sözleriyle dile getirir.²³ Eliade, “*Mit kutsal bir öykü anlatır; en eski zamanda; ‘başlangıçtaki’, masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır*” ifadesiyle de, mitlerin ele aldıkları çıkış konuları, din ve büyü simgeleriyle gündeme gelmeleriyle, insan için kutsal bir özellik taşıdığını belirtir.²⁴

Eliade, “*Demek ki mit, her zaman bir ‘yaratılışın’ öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmaya başladığı anlatılır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam olarak ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mit kutsal bir öykü olarak kabul edilir, öyleyse, ‘gerçek-bir öykü’dür, çünkü her zaman gerçeklikler’e başvurur. Gerçeklik, hakikat, anlam düşünceleri, kutsal deneyiminden doğar, daha sonra da metafiziksel spekülasyonlarla geliştirilir ve sistemli kılınır*”²⁵ sözleriyle şu düşünceleri vurgulamaktadır.²⁶

Mitler, çoğunlukla kozmogonik bir anlam taşıdıkları gibi doğa olaylarının açıklanması, belirlenmesi ve ortaya konma çabasında güçlü etkiye sahiptirler.²⁷ Mitin

---

²² Eliade 1964, 99.

²³ Eliade 1993, 137.

²⁴ Eliade 1993, 13.

²⁵ Eliade 1993, 13.

²⁶ Biber 2006, 7-8.

²⁷ Eliade 1993, 13.

yaradılışı anlattığı kozmogonik biçimi; masallardan ve efsanelerden bağımsız bir gerçeklik ve kazanmakta ve gerçekliklere dayanan anlatımı; kutsallığını ve meşruluğunu pekiştirmektedir.²⁸

Mitolojinin kaynağı olarak mitler; yaşamı sorgulamadan, yalnızca onunla uyumlu olarak yaşadıkları avcı-toplayıcı dönemin sona erdiği; ilk tarım toplumlarıyla birlikte ortaya çıkan doğaya ve doğadaki tüm canlılara egemen olmalarına getirilen açıklamalar olarak dikkat çekmektedir.

2.1.1. Mitlerin Genel Özellikleri

İnsanların kültürel gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturduğu ya da oluşturulduğu ifade edilen mitler, kabile, kent ya da ulus gibi kültürel kurumları, evrensel gerçeklere bağlama özelliğini barındırır. Yeryüzündeki hemen hemen tüm kültürler kendi dinleri, kahramanları, tarihleri ve benzeri unsurlarına ilişkin anlatıları kapsayan, kendi mitlerini zaman içinde geliştirmişlerdir. Bu, mitlerin barındırdıkları sembolik anlamların gücü uzun süreç boyunca canlı kalabilmelerinin ana nedenlerindedir.²⁹ Mitlerin toplamı, bütünü *mitos* olarak adlandırılır.

Mitlerde tanrıların doğumu hakkında kesin zaman olmadığı gibi tanrıların ilahiliğinin de kesin bir tanımı yoktur. Herhangi bir felsefesi yoktur. Tanrı ve tanrıçaların yaşadıkları kesin bir yer ve mekan olmamakla birlikte, Yunan tanrılarının Yunanistan'daki Olympos Dağı gibi bazı belirsiz hayali yaşam yerleri vardır.³⁰ Tanrı ve tanrıçalar ilkel beyinlerin yarattığı kurgular olduğu için gerçek hayatta hiçbir

---

²⁸ Eliade 1993, 13.

²⁹ Eliade 2005, 17-22.

³⁰ Campbell 1960, 350-351.

zaman görsel olamamış, bundan dolayı tanrı ve tanrıçaların sayısı esneklik göstermektedir.³¹

Mitolojilerin ortak özellikleri göz önüne alındığında, ilk göze çarpan konu, sakin ve huzurlu bir kozmosun kutsal ve edilgen varlığı ile alt atmosferin meteorolojik olayların dinamik gücü arasındaki farklılık olmaktadır. “Uzak gökyüzüne ait olduğu düşünülen tanrı ve tanrıçalar da, insanlarda korku ve saygı uyandırmak amacıyla, bazen yerel coğrafya sınırları içine yerleştirilmiştir. Bu coğrafi konumlar, Olympos dağında olduğu gibi, yerel topoğrafyanın izin verdiği ölçüde, tanrıların kendilerini gösterdikleri ve kutsal kabul edilen dağlar olmaktadır.”³²

Mitik düşünce, genellikle, ne kadar zaman önce ve ne kadar uzakta anlayışını pekiştiren, zaman ve mekan uyumunu gerekli kılar. Buna göre, olağan sınırların çok ötesinde olan gökyüzü de, maddi izdüşümü olan havanın yakın gücü ile uzak bir geçmişten ayırt edilebilir. Böylece mitik tarihsel sıralama, eşzamanlı olarak belirtilmiştir. Bu durum, tanrılar panteonun başında bulunan etkin bir tanrının, kişileştirilmiş gökyüzü ile özdeşleştirilerek, Mezopotamya mitlerinin ortak özelliği olarak ortaya çıkar. Bunun en belirgin örnekleri, Babil’in Enuma Eliş mitindeki Anu-Ea-Marduk, Sümerlerin yaradılış mitindeki An-Enlil-Ninurta ve Hitit tabletlerinde adları geçen Anu-Kumarbi ve Fırtına Tanrısı’dır. Aynı durum, Hesiodos’un Uranos-Kronos-Zeus ve Fenikeliler’in Shamem-El-Baal sıralaması için de geçerlidir.³³

Mircea Eliade, mitlerin genel özelliklerini şu şekilde ifade eder: Mit, doğaüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünden oluşur. Aktarılan bu öyküler,

---

³¹ Campbell 1960, 3-20.

³² Edmunds 1990, 167.

³³ L’Heureux 1979, 48.

gerçeklerle ilgili olduğu için kesinlikle gerçek, doğaüstü varlıklar tarafından yaratıldığı için de kutsal olarak kabul edilir. Mit her zaman için bir *yaratılış* ile ilgilidir. Bir şeyin, bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl yaşama geçtiğini aktarır. Bu nedenle de mitler, insana özgü her anlamlı eylemin örnek tiplerini oluştururlar. İnsan, miti bilmekle, nesnelere kökenini bilir ve bu nedenle de, nesnelere egemen olmayı ve onları isteği doğrultusunda yönlendirip kullanmayı başarabilir. Burada anlatılmak istenen, *dıştan, soyut* bir bilgi değil, rit biçiminde *yaşanan* bir bilgidir. Mitin yaşama geçirilmesi, şu ya da bu şekilde, yeniden anımsatılan ve yeniden gerçekleşme aşamasına getirilen olayların kutsal, coşku verici gücünün etkisiyle olur. Mitler, inanç sisteminin içindedirler. Mitler, antik dönemlerde, inanç sistemlerinin oluşmasında oldukça önemli rol oynamışlardır. “*Kutsallık ve inanılabilirlik, mitlerin en önemli özellikleridir.*”³⁴

Dünya mitolojisinde mitler konular bakımından benzerlik göstermektedir. İlk ana-baba, çoğunlukla gökyüzü ve yeryüzü tanrılarıdır. Yaratıcı tanrı, genellikle ilk insanları ağaç, kaya, bitki ve çamur gibi yeryüzü elementlerinden yaratmıştır. Doğada olduğu gibi, insanların yaşamında da doğum, olgunluk ve ölümden sonra sıklıkla yeniden doğuş gelir. Kahramanlar, alışılmadık doğumları olan, olağanüstü bir güce sahip, özel silahlarla doğaüstü yaratıkları öldüren, zorlu yolculuklara çıkan, görevlerinin bir parçası olarak yeraltına inen ve alışılmadık bir şekilde ölen tanrı çocuklarıdır. İster hayvan, ister insan şeklinde olsun, bu ilahlar, insan gibi düşünür, davranır ve konuşurlar. Bazı tanrı ve tanrıçalar, insanlara karşı sevecen olup, onların

---

³⁴ Eliade 1993, 23.

iyiliğini takdir edip, onlara yardımcı olmaya çalışırlarken; bazıları da, insanların kaderine karşı kayıtsız kalma eğilimindedirler.³⁵

2.1.2. Doğalcı Mitoloji Görüşü

Mitosun kapsamını ve ne olduğunu açıklamaya çalışan akımlar, kendi genel eğilimlerini mitosa ilişkin görüşlerine yansıtmışlardır. Örneğin, Almanya’da gelişen Doğa-Mitoloji ekolü, mitosun doğa olaylarının alegorik anlatımı olduğunu belirtmektedir. Genellikle insanların yorumları, yaşadıkları zamanın ruhu tarafından belirlenir.

Almanya’nın en önemli doğa mitolojisi uzmanı Max Müller’in (1823-1900) de yaşadığı dönemde, genel düşünce, çok tanrılı dinin bir doğa kültü olduğuydu. Bu düşünce, doğa panteizmi (tüm tanrıcılık) ve panenteizme (kamusal tanrıcılık) eğilimi olan Romantiklerden kaynaklanıyordu. Max Müller’e göre, Aryan (Hint-Avrupa dil ailesinden olan dilleri konuşanlar) tapınağının oluşumunun temelinde korku yaratan gök gürültüsü değil, daha sevecen bir olay olan gün doğuşu yer almaktadır. Olay örgüsünü, yaz ile kışın çatışması ve baharın gelişi üzerine kurmuştur. O, gün doğuşuna, özellikle doğaya ilişkin nispeten modern duygularla değer vermiştir.³⁶ Müller, bu görüşünü şu sözlerle dile getirmiştir: *“Doğada hiçbir görüntü yoktur ki, felsefenin hiçlik karşısında şaşkına dönmenin en büyük erdem olduğunu öğretmeyi istediği bizler için bile gün doğuşundan daha etkileyici olsun. Kaldı ki, eski zamanlarda hayranlık duyma gücü insanoğluna verilmiş en büyük lütuf olarak Kabul edilmiştir ve insan ne zaman daha yoğun hayranlık duyarsa, kalbi neşe ile*

---

³⁵ Rosenberg 1998, 52.

³⁶ Vries 1984, 30-40.

*memnuniyet duyduğunda ve güçlendiğinde 'Işıklar tanrısı, yaşam, aşk ve mutluluk tanrısı' yaklaşımı ortaya çıkar*³⁷

Müller'in bu görüşü, yalnızca modern ve çok romantik bir kişinin şiirsel olarak kendinden geçişi olarak düşünülmelidir. Bu türden aşırılıklar, ilkel duygu ve düşünceler konusunda bilgi sahibi olan Malinowski tarafından eleştirilmiştir: *"İlkeller arasında yaşayan mitler üzerinde yaptığım çalışmalara dayanarak, ilkel insanın çok sınırlı bir ölçüde de olsa, doğaya karşı saf bir artistik ya da bilimsel ilgisi olduğunu söyleyebilirim; fikirlerinde ve hikayelerinde sembolizme fazla bir yer yoktur. Aslında mit boş bir rapsodi değildir. Onun içinde amaçsızca ortaya atılan kibirli hayaller yoktur, son derece önemli kültürel bir güç vardır"*³⁸

Alman dilbilimci Christian Gottlob Heyne (1729-1812) de, antik çağ insanının, duygularıyla beslediği ve hayal gücüyle algıladıklarını yeniden yarattığı fikrine sahipti. Bu imge, ilkel insanın soyut düşünceler oluşturamadığı fikrinden yola çıkan, duyguların ifade edildiği bir dilde ortaya çıkar. Heyne'ye göre, bu düşünceler, soyut gerekçelendirme, örneğin babalık bağlamında ortaya çıkar.³⁹

"Alman filozof Ernst Cassirer'a (1874-1945) göre, başlangıcından beri potansiyel bir din olan mitoloji, dilin bir fonksiyonu olarak ve herhangi bir ideolojik ürün kadar dilin gereklerine tabi olan bir olgu olarak değerlendirilebilir."⁴⁰

Doğa-mitoloji ekolüne ait olan bilgiler, ilkel insanın doğa olaylarına güçlü bir ilgiyle yaklaştığını ve bu ilginin temel olarak teorik, derin düşünceye dalma ve şiirsel

---

³⁷ Müller 1869, 94.

³⁸ Malinowski 1954, 97.

³⁹ Graf 1993, 289-294.

⁴⁰ Cassirer 1944, 87.

düzyeyde olduğunu öne sürmektedir.⁴¹ Mitlerin oluşumunda, insanın doğa olaylarını gözlemleyerek, ilgisini bu alanda yoğunlaştırması etkili olmaktadır. Malinowski, bu anlayışı, “ *Tüm mit şu ya da bu doğal olayın çekirdeği ya da en azından son gerçeği olarak masalın içine özenle katılmış, çoğu zaman tümüyle örtünmüş ya da silinmiş bir derecede bulunur*” şeklinde değerlendirir.⁴² Doğa-mitoloji ekolünün anlayışına göre, mitlerin hemen hemen hiçbir anlam ve amacı yoktur. Onlara göre, mitler, sembol ve simgeler yaratan, şiirsel bir eylemdir. Bu ekolün takipçileri, mitin, insanların hayallerinin ürünleri, bir kurmaca ve uydurma olduğu sonucuna varmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, mitlerin gerçekte ve gerçeklikle de ilgisi bulunmamaktadır.⁴³

Doğalcı mitoloji görüşü, miti anlamayı, açıklamayı ve gerçekte olan bağını kurmayı da olanaksız hale getirmektedir. Malinowski, bu yaklaşımın, mitin özünü açıklama çabasından oldukça uzak olduğunu vurgular. Bu görüşün yetersizliklerinden dolayı, yeni bir mitoloji anlayışı gelişmeye başlamıştır.⁴⁴

2.1.3. Tarihsel Bilgi Olarak Mitoloji Görüşü

Günümüzde mit kavramı, gerçeklik dünyasından ayrı, hatta onunla tamamen zıt olan, hayal dünyasına ait negatif bir olgu olarak ele alınır.⁴⁵ Bu negatif yaklaşımın kaynağı, antik Yunanca kökenli mit kelimesinin, bizzat Yunanlılar tarafından metafizik ve dinsel alanın dışına taşınması olmaktadır. Oysa, Antik Yunan dışındaki toplumlarda, gerçek ve sahte anlatı ayırımı, belirgin bir şekilde görülmektedir.

---

⁴¹ Malinowski 1991, 98.

⁴² Malinowski 1991, 98.

⁴³ Biber 2006, 8.

⁴⁴ Biber 2006, 9.

⁴⁵ Pettazzoni 2009, 27-53.

Mitolojinin bilim olup olmama konusu, antik çağlardan beri süregelmektedir. “Sokrates öncesi düşünürlerden olan Kolophon’lu Xenophanes’le (M.Ö.570-480) başlayan mit eleştirisi, zaman içinde Logos’un (akıl ile kavrama) karşısında olduğu kadar, tarihle de ters düşmesine yol açmış ve *gerçek olarak var olmayan* her şeyi kapsamıştır.”⁴⁶ Platon, Homeros’un mitlerini etik açıdan reddederek, mitlerde tanrıların etik dışı eylemlerin uygulayıcıları olarak gösterilmesinden rahatsızlık duyar.⁴⁷

Mitolojiye tarihsel olarak yorum getirmek, Herodot’a dek uzanır. Yunan mitolojisi, mitleri ve tanrıları diğer kültürlerden almışlardır. Örneğin, Libyalı bir Tanrı, sonradan Poseidon diye adlandırılmış, bir Mısır tanrısı olan Ammon da, Zeus olarak Yunan mitolojisindeki yerini almıştır. Yine Mısır tanrılarında olan Neith’den Athena ve Horus’tan da Apollo türetilmiştir. Tanrıların ve mitlerin, önemli kişilerin tanrılaştırılmasından ortaya çıktığını savunan teori olan Euhemeristik yorum, mitlerin tarihsel kökenleri olduğu, bir anlamda tanrıların tarihte yaşamış olan önemli insanların öz geçmişlerinden geliştirildiğini ileri sürer. Kahraman anlatılarının, Yunan mitolojisinde önemli bir yer tuttuğu da bilinen bir gerçektir.⁴⁸

Mircea Eliade, “*Tıpkı kendilerinden öncekilerin yaptığı gibi, terimin yaygın anlamıyla miti ‘fabl’ (masal türünde anlatı), ‘uydurma’, ‘kurmaca’ olarak ele almak yerine, onu, arkaik toplumlarda anlaşıldığı biçimiyle benimsemişlerdir; gerçekten de bu gibi toplumlarda mit, tersine, ‘gerçek bir öykü’yü belirtir, üstelik de kutsal sayıldığı, örnek oluşturduğu ve anlamlı olduğu için son derece değerlidir*”⁴⁹

---

⁴⁶ Eliade 1993, 9.

⁴⁷ Segal 2004, 11.

⁴⁸ Batuk 2009, 33.

⁴⁹ Eliade 1993, 9.

sözleriyle, XX. yüzyılda mitlere olan bakış açısının ve yaklaşımın kökten değişikliğe uğradığını ifade eder. Bu tarihten sonra, mitlere yaklaşım, kökten değişmiş ve mitolojinin yeniden tanımlanarak, mitler bir bilgi biçimi olarak sunulmaya başlanmıştır. Tarihsel bilgi olarak mitoloji görüşü, mitlerin gerçeklikle olan ilişkisini anlamlı kılmaktadır. Malinowski de, bu görüşü, “*Miti doğalcı, simgesel ve kurmaca bir şey olarak ele alan bu kuramın tam karşısında, kutsal öyküde geçmişe ilişkin gerçek bir tarihsel bilgi gören kuram vardır*” ifadesiyle dile getirir.⁵⁰ Antropoloji biliminde bu konuda yapılan çalışmalar da, mitlerin bir bilgi, özellikle de tarihsel bir bilgi olarak vurgulanmasında önemli katkılarda bulunur. Mitleri anlama ve açıklama girişimleri, antropolojik araştırmalarla birlikte, giderek artan bir yoğunluk kazanmıştır.⁵¹

Paul Veyne, mitin *logos* ile düzeltilmesini aklın bir zaferi olmak bir yana, şaşkınlık verici saçmalık ve eski bir proje olduğunu ifade eder.⁵² Eliade’a göre de, bu proje; tarihin keşfedilmesiyle ya da başka bir anlatımla Yahudi-Hıristiyan dünyasında tarih bilincinin uyanmasıyla; bu uyanışın, Hegel ve ardılları tarafından geliştirilmesiyle; Logos karşısında bir anlamda kaybettiği için sonuçsuz kalmıştır.

Ancak Eliade, ortaya çıkan bu duruma rağmen, mitsel düşüncenin yıkıldığını söylemekte kararsız kalındığını belirtir. Mitsel düşünce, bir şekilde varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Eliade’ye göre en ilginç olan nokta ise, tarih ve tarihsel

---

⁵⁰ Malinowski 2000, 95.

⁵¹ Biber 2006, 9.

⁵² Veyne 2003, 12.

gerçeklik karşısında gerilemesi gereken mitin, varlığını özellikle tarih yazımında korumaya devam ediyor olmasıdır.⁵³

Mircea Eliade, mitolojiye bilimsel yaklaşımı geliştirerek, daha da ileriye taşımıştır. Eliade'a göre, mitler hala geçerliğini korumakta ve yaşamaktadır. Eliade; “ *İnsan davranışı için model oluşturması ve bu yolla yaşama anlam ve değer kazandırması olgusunu anlıyoruz*”⁵⁴ ifadesiyle, yaşayan mit kavramına vurgu yaparak, mitin tarihsel bir bilgi olarak kavranması ile yetinmemesi gerektiğini öne sürüp; gerçekliği insana sunan bir işleve sahip olan miti, arkaik toplumdaki konumuna geri döndürmeye çalışır.

Aslında mitin aydınlanmaya ve pozitivistlere derinden ve sessiz karşı koyuşu, daha erken tarihlerde, İtalyan düşünürü Giambattista Vico (1668-1744) ile başlar. Vico, *Yeni Bilim*, adlı ses getiren çalışmasıyla, mitsel düşüncenin ya da ilkel ve geri kalmış kabul edilen toplulukların düşünme tarzının bilimsel olmadığı savına karşı çıkar. Vico'ya göre, bu insanlar da belli düşünme tarzına ve kendilerine özgü bilimsel yöntemlere sahipti. Modern insanın bilimsel yaklaşımıyla örtüşmemekle birlikte, onların da bir takım bilgilere sahip oldukları görülüyordu. “Vico, modern çağ insanların antik dönemdekilerin bilmediği, cahili olduğu pek çok şeyi ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan, antikler de hâlâ modern insanın bilemediği birçok şeyin bilgisine sahiptiler.”⁵⁵

---

⁵³ Eliade 1993, 107.

⁵⁴ Eliade 1993, 10.

⁵⁵ Vico 1990, 4.

Arkeolog Thomas Wynn, Aşölyen el baltası yapımının “*tamamen modern yetişkinlerinkine benzeyen bir zeka düzeyini gerektirdiği*” yargısında bulunur.⁵⁶ Liverpool Üniversitesi’nden arkeolog John Gowlett da, tıpkı Wynn gibi, düzenli bir ardışıklıkla ve yöntemlerin değiştirilmesine olanak veren bir esneklikle, doğru çekiç kullanımı, doğru güç ve doğru vuruş açısı için gerekli olan *işlemsel düşünme* üzerinde durmaktadır. Gowlett, *el becerisi, yoğunlaşma, biçimi üç boyutlu olarak algılama ve planlamaya gerek olduğunu, bu gereksinimlerin iki milyon yıl gibi uzunca bir süre önce, ilk insanların ortak özelliği olduğunu ve bunun spekülasyon değil, son derece ciddi bir bilginin ta kendisi olduğunu* öne sürer.⁵⁷

Abner Cohen, toplumsal düzenin gelişimi ve kalıcılığı için, sembollerin gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Bu da, yeterli sayıda pozitif kanıtın da gösterdiği gibi, sembollerin ortaya çıkmasından önce, onların varlığını gerektirecek bir düzensizlik halinin olmadığı anlamına gelmektedir.⁵⁸

Polonyalı antropolog Bronislaw Kasper Malinowski (1884-1942) ise, mite yaklaşımın, hem doğacı hem de tarihçi bakış açılarının tek başına açıklama çabasında yeterli olamayacağını; mitin hem doğal çevrenin etkisiyle hem de tarihin sürecinde biçimlendiğini öne sürer. Malinowski, “*Mitolojiyi salt bir bilgi olarak görmek, ona ilkel doğalcının sayıklamaları olarak bakmak kadar yanlıştır*”⁵⁹ ifadesiyle, mitlere, her iki görüşün bir senteziyle yaklaşılması gerektiğini vurgular.

---

⁵⁶ Wynn 1985, 32-43.

⁵⁷ Gowlett 1992, 341-345.

⁵⁸ Cohen 1974, 59.

⁵⁹ Malinowski 2000, 95.

“Mit, belli bir tarihsel durumun ya da olayın öykü dili olması nedeniyle, mitlerin kurgusunda yer alan olayların tarihsel kökenleri araştırılmalı ve onlar yeni tarihsel gelişmeler ışığında yeniden düzenlenmelidir.”⁶⁰

2.2. MİTLERİN TÜRLERİ

Fransız antropolog, etnolog ve yapısalcı antropolojinin önemli bir ismi olan Claude Levi-Strauss (1908-2009), mitlerin, bir çelişkiyi çözümlmek için mantıksal bir araç sağlamak amacıyla önemli bir işlev yüklendiğini vurgular. Levi-Strauss, bir topluluktaki ortak olayların doğasındaki bilinçsiz birliği, ana tema olarak kabul eder.⁶¹ Levi-Strauss, yaptığı çalışmalarda, düşünce oluşumunun herkes için ve her yerde geçerli olabilecek, evrensel ilkelerini amaç edinmiştir. Bu evrensel ilkel mantığı, bozulmamış şekliyle anlamak için, Güney Amerika yerlileri gibi, son derece ilkel ve teknolojik açıdan gelişmemiş insanların düşünce süreçlerinin incelenmesi önem kazanmaktadır.⁶²

“Levi-Strauss, farklı kültürler ve zihinsel yapıların ürünü olan mitlerin görünürdeki düzensizliğin ardında, düzen olmaksızın anlamı kavramanın olanaksız olması nedeniyle, anlam sorunundan daha öncelikli bir yere sahip olan, bir düzenin var olup olmadığı üzerine çalışmalarını yürütmüştür.”⁶³ Levi-Strauss, mitlerin bir çelişkiyi çözümlmek için mantıksal bir araç işlevi görmesi nedeniyle, öncelikle doğa-kültür, yaşam-ölüm, yer-gök gibi çözümsüz ve uzlaşmaz görünen temel karşıtlıkları inceleyerek, bunların uzlaştırılmasında ikincil karşıtlıklardan

---

⁶⁰ Batuk 2009, 35.

⁶¹ Levi-Strauss 1963, 18.

⁶² Koyuncu 2011, 258.

⁶³ Levi-Strauss 1986, 24.

yararlanmaya çalışmıştır. Bu nedenle, mitlerin köklü zıtlıkları aşp, kargaşaya sonlandırarak, insan deneyiminin bütün yönlerine tutarlılık kazandırdıkları ifade edilir. Levi-Strauss da, evreni algılama ve yorumlama biçimlerinin her zaman belirleyici izler taşıdığına inandığı ilkel toplumları incelerken, onların mitlerine bu bakımdan ayrıcalıklı bir yer vermiştir.

Mitler, dünyanın düzeni, gerçeğin niteliği, insanın kökeni ya da kaderi konusunda bilgi sunmamakla birlikte; geldikleri toplumların işleyişlerinin iç nedenleri; inançları, töreleri; ilk bakışta anlaşılmaz görünen kurumların varlık nedenleri; insan düşüncesinin kimi etkinlik biçimlerini belirlememizi sağlarlar. Günümüz ilkel topluluklarında, bu etkinlik biçimleri yüzyıllardır o denli değişmez kalmıştır ki, düşüncenin temel biçimleri sayabilir; farklı toplumlarda ve düşünsel yaşamın diğer alanlarında yeniden bulmaya çalışılabilir.⁶⁴ Mitler, işlevsel olarak, aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

2.2.1. Ritüel Mitler

Ritüel (Fransızca) ya da ayin (Farsça), genel olarak, önceden belirlenmiş bazı kurallara göre yapılan dini tören olarak ifade edilir. Genellikle kutsal mekanlarda, özel giysilerle ve bazı dinlerde özel makyajlarla yapılan ayinlerde, çoğunlukla sembollerden ve ilahi kavramlardan yararlanır.⁶⁵ Ritüeller, mitlerde yer alan sosyal etkinliklerin çoğunu bünyelerinde barındırırlar.

İnsanı etkileyen ve nasıl görünecekleri önceden saptanamayan güçlerin denetim altına alınarak, topluluğun esenliğini sağlamak amacıyla geliştirilen ritüeller,

---

⁶⁴ Koyuncu 2011, 258.

⁶⁵ tr.wikipedia.org/wiki/Âyin e.t. 21.07.2013

yalnızca eylemlerden değil, ona eşlik eden sözlerden de oluşmaktadırlar. Ritüel eylemine eşlik eden söz kısmı, mitlerden oluşmaktadır. Mitin bu türünün *Ritüel miti* olarak adlandırılmasının nedeni budur. Mitin bu türü, ritüelin öngörülen sonucu sağlmasına yardımcı olmasından, yani işlevinden dolayı, bu şekilde adlandırılmaktadır.⁶⁶

Mit-Ritüel Halkbilimi Kuramı'nın kurucusu olan Lord Raglan, Mit ve Ritüel adlı makalesinde, "*mitler, benzer ritlerle olan ilişkilerinden kaynaklandıkları için birbirine benzerler. Ritüel, çoğu zaman ve çoğu yerde, dünyanın en önemli şeyiydi. Müzik, dans, resim ve heykeltraşlar gibi güzel sanatlar, ritüellerden kaynaklanıyordu. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda, ritüellerin din dışı olmalarının çok öncesinde, dinsel ve kutsal olduklarına inanmamamız için bir neden yoktur. Aynı süreç ve nedenlerin tamamı, hikaye anlatımı için de geçerlidir*"⁶⁷,⁶⁷ şeklinde mit-ritüel ilişkisini belirtir.

Genel olarak, her topluluğun belli bir mit yaratma sürecinden geçtiği düşünülür. Lord Raglan'a göre ise, bu durumda, en ilkel toplumların dahi bir mitolojisi ya da mitolojilerine ait izler saptanmalıydı. "H.J.Rose da, Raglan gibi gerçekte böyle olmadığını göstermeye çalışmış, erken Romalıların mitolojileri olmadığını ve daha sonraları Romalı yazarların tanrıları konu alan mitleri Yunanlılardan ödünç aldıklarını belirtmiştir."⁶⁸ Romalılar ritüellere sahiplerdi, ancak bu ritüeller, tanrıların tümüyle kişileştirilmemiş olması ve bu yapılmadığında mitolojinin oluşması zor olduğundan dolayı, mitlerle ilişkili değildi. Bu noktada, eğer erken Romalılar bir mitolojiye sahip değilse, komşuları ve akrabaları olan

---

⁶⁶ Dönmez 2001,15.

⁶⁷ Lord Raglan 1955, 454-461.

⁶⁸ Rose 1926, 43.

Yunanlıların bu denli incelikli bir mitolojiye nasıl olup da sahip oldukları sorusu gündeme gelmektedir. Klasik araştırmacılar arasında çok popüler olmamasına karşın, Halikarnassoslu tarihçi ve yazar Herodot'tan (M.Ö.484-M.Ö.425), İngiliz arkeolog Sir Arthur Evans'a (1851-1941) dek birçokları tarafından, bu mitlerin Mısır, Suriye ve Mezopotamya kökenli olduğu görüşü üzerinde durulmuştur. Herodot, Yunan mitolojisi ve dinine ait birçok unsurun kökeninin Mısır olduğunu belirtmiştir. İngiliz bilim adamı Samuel Henry Hooke (1874-1968), Yunan mitolojisindeki Argos'lu kahraman Perseus'u, Kenan ülkesinin savaş ve felaket tanrısı Reshef'le özdeşleştirmiş; Ewans da, yarı insan yarı boğa olan Minotaur'un kökeninin Euphrates'te olduğunu belirtmiştir.

Herbert Jennings Rose (1883-1961), Plataean ritüeli ile beraber anılan Zeus ve Hera arasındaki mitsel tartışmadan hareketle, *“mitlerin çoğunluğunun, büyük bir olasılıkla ritüellerden türemiş”* olduğunu ifade eder.⁶⁹ İngiliz tarihçi ve arkeolog Sir William Reginald Halliday (1886-1966) de, *“Lyacon'un hikayesi hiç şüphesiz bazı insan kurban biçimleri ile ilişkilidir. Bana öyle görünüyor ki, bu insan kurban biçimleri, hiyeratik (papaz sınıfına ait) ve Zeus'un vahşi ritüeliyle ilişkili bir efsane olan Pausanias zamanına kadar sürmüştür. Pelops'un Tantalus'a hizmet edişi de muhtemelen ritual kökenlidir ve insan kurban etme ve dini törenlerle ilgili bazı ritüellerle ilişkisi vardır”* şeklinde bu konudaki görüşünü belirtir.⁷⁰

Mircea Eliade, *“İlkeller arasında mitsel modelleri olan sadece ritüeller değildir, her türden insani eylem zamanının başlangıcında bir tanrı, bir kahraman ya*

---

⁶⁹ Rose 1933, 104.

⁷⁰ Halliday 1933, 103.

da bi rata tarafından icra edilen bir eylemi tamı tamına tekrarladığı ölçüde geçerlilik kazanır” sözleriyle ilksel model oluşumunu vurgular.⁷¹

2.2.2. Orijin Mitleri

Orijin, köken ya da etiolojik mitlerin işlevi, soyut ve somut kavramların alegorik açıklaması olarak ifade edilir. Bu tür mitlerin izlerine, yaklaşık olarak dünyanın tüm halklarında rastlanabilir ve bu nedenle de genel kategori mitlerine yakındırlar.⁷² *Kökene dönüş*, yeni bir doğuşu hazırlar, ama bu fiziksel değil, tinsel türden yeniden doğuş olmaktadır. Bir başka anlatımla, yeni bir yaşam şekline açılım söz konusudur.

Samuel Henry Hooke’a göre, orijin mitleri birçok araştırmacı tarafından en eski mitos türüdür ve bu mitoslar, *“bir göreneğin, bir adın ya da bir nesnenin nasıl doğduğunun imgesel bir açıklamasını sunmak”* işlevini görmektedir. Hooke, *Enlil ve Kazma* mitosunu örnek vererek, en önemli tarım aracı olan kazmanın, tanrının etkinliği ile ortaya çıkışını açıklar.⁷³

Orijin mitosu örneklerinden biri de, antik Yunan’da Olympos tanrılarının ölümsüzlüklerini korumak için yedikleri ve ölümlülere yasaklanmış olan hayat ağacı meyvesi ambrosia’dır. Bu meyve ile insanların faniliği ve tanrılarının ölümsüzlüğü olgularının açıklanmasının amaçlandığı ifade edilir.⁷⁴

---

⁷¹ Eliade 1994, 36.

⁷² Bayat 2005, 16.

⁷³ Hooke 1993, 11.

⁷⁴ Hamilton 1964, 10.

Meyvelerin kökeni açıklayan orijin mitoslarının en bilineni, antik Yunan mitolojisindeki Pyramus ve Thisbe öyküsünde yer alan ve karadut meyvesinin kökenini açıklamayı amaçlayan mitostur. Bu anlatıya göre, birbirlerine aşık olan, ancak ailelerinin ilişkilerini onaylamadığı Pyramus ve Thisbe adındaki iki genç aşık, bir gece kaçma planı yaparlar. Pyramus'dan önce buluşma yerleri olan dut ağacının altına gelen Thisbe, yediği etlerden ağzı kanlanmış bir aslanın yaklaştığını görünce kaçar ve kaçarken düşürdüğü şalıyla oynayan aslan, ağzındaki kanlara şala bulaştırır. Buluşma yerine gelen Pyramus, sevgilisinin kanlı şalını görünce, onun öldüğünü sanıp, üzüntüsünden kendisini bıçaklayarak öldürür. Pyramus'tan fişkıran kanlar, dut ağacının daha önce beyaz olan meyvelerini kırmızıya boyar. Thisbe, bunu öğrendiğinde, kendi canına kıyar. Akan bu kanlardan meyvelerinin rengi değişmiş olan ağaç, bu sevgililerin aşkının anısına, tanrılar tarafından karadut ağacına çevrilir.⁷⁵

İnsanlar tarafından dile getirilen en temel sorular, kökene ait sorulardır. İnsan türü nasıl ortaya çıktı; güneş, dünya, yıldızlar nasıl yaratıldı; gece ve gündüzün var olma nedenleri; neden insanlar ölmek zorunda vb. sorular, tüm toplumları meşgul etmiştir. Genelde bu soruların yanıtları, doğaüstü varlıkların ya da güçlerin eseri olarak verilmiştir. Olayları bu yönde açıklayan anlatılar, orijin mitlerini oluşturmuştur.⁷⁶

“Nesnelerin orijinini bilme isteği, yalnızca arkaik özellikte değil, Batı kültürünün de belirgin bir niteliğini oluşturur. Bu bağlamda, XVIII. yüzyılda, özellikle de XIX. yüzyılda Evren'in, yaşamın, türlerin ya da insanın kökeni yanı sıra,

---

⁷⁵ Hamilton 1964, 67-68.

⁷⁶ Carneiro, Robert Leonard, “Origin Myths”, *National Center for Science Education*, library.thinkquest.org/C005854/text/types.htm

toplumun, dinin, dilin ve kurumların kökeni ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde, güneş sisteminin kökeni olduğu kadar, evlilik gibi kurumların ya da sek sek gibi çocuk oyunlarının da kökenleri araştırılmıştır.”⁷⁷

2.2.3. Kült Mitleri

Kült mitosları, dini törenlerin kökenini açıklayan mitoslardır. Örneğin, İsrail toplumunun köklü tarihsel geleneklerinden biri, halkın Mısır tutsaklığından kurtuluşunun anılmasıdır. Bu olay, Fısıh bayramında, kökeni çok eskilere dayanan bir ayin ile kutlanmaktaydı. Söz konusu kült mitosunun işlevi, İsrailoğullarının tanrıya hitap ederken kullandıkları isim olan Yehova ve İsrailoğulları arasındaki antlaşmanın onaylanması; Yehova'nın gücü ile görkeminin övülüp yüceltilmesidir.⁷⁸

2.2.4. Prestij Mitleri

“Genel olarak prestij mitleri, kutsal unsurlar ya da kutsal olarak kabul edilmiş belirli bir halk, kahraman ya da kentle ilgili mitlerdir.”⁷⁹ Toplumun saygı duyacağı kahramanlık destanları, prestij mitosları aracılığıyla, toplumda ortak bir duygu ve misyon yaratır.⁸⁰ Sargon, Kyros, Musa'nın doğuşu ve sazlardan yapılmış hasır bir sandık (sepet) içinde Nil' e bırakılışı, Romulus ile Remus ve halkın hayal gücünde yaşatılan diğer kahramanların öyküleri, prestij mitoslarına örnek olarak gösterilebilir.⁸¹

---

⁷⁷ Eliade 2001, 104-105.

⁷⁸ Hooke 1993, 12-14.

⁷⁹ Dönmez 2001, 15.

⁸⁰ Hooke 1993, 10-18.

⁸¹ Oğuz & Oral 2005, 9.

2.2.5. Eskatolojik Mitler

Bu dünya yaşamının sonu ve öte dünya yaşamı ile ilgili konular, genel olarak Eskatologya olarak adlandırılır. Özellikle Yahudi ve Hıristiyan düşünüşünün karakteristik bir unsurunu oluşturan bu tür mitoslarda, bu dünya düzeninin katastrofi olarak adlandırılan genel bir yıkım ile sona ereceği düşüncesi hakimdir.⁸²

Eskatoloji mitlerinin, aslında kozmogoni mitlerinin değişik bir şekli olduğu da ifade edilir. Bu tür mitler, evrenden kaosa doğru ters bir süreci işlemesine rağmen; yaradılışın sürekli bir gelişme ve yenilenme olarak düşünüldüğü göz önüne alındığında; kıyametin ardından dünyanın yenilenmesini beraberinde getiren bir evre olarak da düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında, yaradılış mitlerinde evreni yaradılış simgesi olan su, eskatoloji mitlerinde dünyanın sonunu getiren bir simge olarak ortaya çıkmaktadır. “Dünyanın sonu ile ilgili eskatolojik görüşler, bu anlamda zaman döngüsünden kaynaklanarak, kozmoloji modeli çerçevesinde yine kozmolojik mitlere bağlanır.”⁸³

Gerçeklik, nirvana yani duygu kanatlarında aşkınlık düzeyinden hareketle kendini belli eder ve oluşturulmaya elverişli bir duruma gelir. Ancak, bu aşkın düzey, ritüellerde yaşanmaya elverişlidir ve sonuçta insan yaşamının bütünleyici bir parçası durumuna gelir. Zamanın geri döndürülemeyeceği gerçeğinden hareket eden ve bu deneyimi gerçekleştiren insana göre; tanrıların, mitolojik kahramanların ve ataların bu aşkın nitelikteki dünyasına girilebilir. Dindışı ve kronolojik olan zaman, ritüel kanalıyla ortadan kaldırılır ve mitin kutsal zamanı yakalanır. Bu durum, insanın

---

⁸² Oğuz & Oral 2005, 9.

⁸³ Beydili 2005, 203.

koşullanmalarını, sınırlarını tanıyarak ortadan kaldırmasına ve kendini tanımasına, arınmasına olanak verir ve sonuçta insan, kendi kendinin efendisi olur.⁸⁴

2.3. MİTLERİN İŞLEVLERİ

Kültürel evrimcilik akımının temsilcilerinden olan İngiliz antropolog Edward Burnett Tylor (1832-1917), toplumsal ve dinsel gelişimin, değişimin evrensel bir temeli olduğuna inanır. İskoç sosyal antropolog James George Frazer (1854-1941) da, Edward Burnett Tylor'ın *Primitive Culture* (İlkel Kültür) yapıtından etkilenerek kaleme aldığı *The Golden Bough* (Altın Dal) adlı yapıtında, ilk çağlardan günümüze dek uzanan evrede insanın zihinsel evrimini ve büyüden dine yönelen süreci ele almıştır. Tylor ve Frazer, mitosun ayinsel çerçevede ele alınışlarıdır. Antropolojide *kültürel görecelik* (cultural relativism) ilkesini ilk kez ortaya atan ABD'li antropolog Franz Boas (1858-1942) ise, teori ile ilgilenmeyerek, alan araştırmalarına ağırlık vermiş ve mitosun tarihsel ve coğrafi çerçevede ele alınışlarıdır. İsviçreli psikiyatrist ve psikoterapist Carl Gustav Jung (1875-1961) ve ABD'li mitolojist Joseph John Campbell (1904-1987) ise, mitosların evrensel yönüne işaret ederek, onları kolektif bilişaltının yansıması olarak görmüşlerdir. Polonyalı antropolog Bronislaw Kasper Malinowski (1884-1942) de, mitosun toplumsal bir karakter olarak yorumlayarak, “canlı olarak incelendiğinde simgesel değil, kendi konusunun doğrudan bir ifadesidir. Mitos, ilkel kültürde vazgeçilmez bir işlevi yerine getirmektedir; inancı ifade eder, destekler ve kuralları sistemli olarak belirler; ahlakı korur ve

---

⁸⁴ Oğuz & Oral 2005, 9.

güçlendirir; insanın yönelimi için pratik kurallar içerir ve bunların etkinliğini sağlar”⁸⁵ şeklinde mitosun işlevi hakkındaki görüşlerini dile getirir.

Mitos, ortaya çıktığı zamanın bir gereksinimine karşılık gelirken, aynı zamanda bu gereksinimi bildirme şekliyle geçmişe işaret ederek, bu geçmişin şimdide görünme biçimini gözler önüne sermek ve buradan da geleceğe dair öngörülerde bulunmak gibi özelliklere sahiptir. “Olanın, olmuş olandan mesafesini, olması gerekene uzaklığını ve başka türlü de olabilme ihtimalini işaretler.”⁸⁶

2.3.1. Mitlerin Kozmogoni Olarak İşlevi

Genel olarak yaradılışla ve oluşla doğrudan ilişkili olan mitler, kökenle ilgili ve kozmogoni ile ilgili konularda ortak özelliklere sahiptirler. Mircea Eliade bu görüşü, “*Kökenle ilgili mitler yapı açısından kozmogoni mitlerine benzer*” sözleriyle ifade eder.⁸⁷ Yaradılışla ve kökenle ilgili mitler; tanrının, evrenin, dünyanın, insanın yaradılışını ortaya koyarlar. Bu tür mitoslar, ilk kozmoloji öğretisinin işareti olarak da yorumlanabilmektedir.⁸⁸

Joseph Campbell’a göre, yaradılış mitlerinin işlevi: “*Kozmoloji yaratmasıdır. Huşu duygusuyla desteklenen ve onu destekleyen, varlığın gizemine ve gizemin varlığına bağlı evrenin imgesidir*”.⁸⁹ Yaradılış mitleri, kozmoloji öğretilerinin oluşmasını sağlamakta; insanın dünyayı, evreni ve varlığı anlamlandırmasında etkili olmakta ve yaradılışı ortaya koyan güçler, insan-üstü ve doğa-üstü olma durumu, mitlerin kutsallaşması işlevini de sağlamaktadır. Eliade, bu konu ile ilgili olarak,

---

⁸⁵ Malinowski 2000, 106.

⁸⁶ Etöz 2011, 175.

⁸⁷ Eliade 1993, 27.

⁸⁸ Biber 2006, 10-11.

⁸⁹ Campbell 1995, 433.

“Mit sayesinde, Dünya Kozmos olarak, yetkin bir biçimde eklemellenmiş, bütünlenmiş, anlaşılır ve anlamlı bir Kozmos olarak kavranmaya başlar” şeklinde görüşünü dile getirir.⁹⁰ Bu açıdan, tanrı ve tanrılarla ilgili olan mitoloji, tanrıların aracılığı ile kutsallaşmakta ve dinsel bir işlev de kazanmaktadır.

Mircea Eliade, mitlerin yaradılışla başlayan kutsallığı ve yüceliğinin, uydurma ve kurmaca olmayıp, gerçek olduğunu ifade eder. “*Bu öykü kesinlikle gerçek (çünkü gerçeklerle ilgilidir) ve kutsal (çünkü Doğaüstü Varlıklar tarafından yaratılmıştır) olarak kabul edilir. Mit her zaman için bir ‘yaradılış’la ilgilidir, bir şeyin yaşama nasıl geçtiğini, ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır; işte bu nedenle de, mitler insana özgü her anlamlı eylemin örnek tiplerini oluştururlar*”.⁹¹ Yaradılış mitleri, evrensel kozmos yanı sıra, bireysel kozmosun da belirlenmesini sağlamaktadır.⁹²

2.3.2. Mitlerin Toplumsal işlevi

Toplum düzeninin meşruluğunu sağlayan, mitolojinin egemen olduğu bir toplumda mitlerin *öykü değil de yaşayan bir gerçeklik*⁹³ olduğu görüşü yaygındır. İnsanlar bu gerçekliğe uygun bir davranış biçimini benimsemek zorunda kalmakta, mitlerin yardımı ile yaşamlarını düzenlemektedir. Mitler, bu noktadan ele alındığında, insanların yaşadıkları deneyimlerle de ilgili olmaktadır.

---

⁹⁰ Eliade 1993, 137-138.

⁹¹ Eliade 1993, 23.

⁹² Biber 2006, 11.

⁹³ Malinowski 2000, 98.

Joseph Campbell, mitlerin toplumsal işlevini şu şekilde ifade eder: “*Mevcut toplumsal düzeni desteklemektir. Bireyi grubuyla organik bir bütünlük içine sokar*”.⁹⁴ Mitlerin toplumsal yapıyı oluşturmasında öne çıkan konular, bireylerin ve toplumun karşılıklı olarak sağlıklı ilişki kurmaları ve bir sosyal düzen kurmaktır. Mitlerin oluşturduğu toplumsal yapılar, toplumlara göre farklılık göstermektedir. Mircea Eliade, “*Topluluk üyelerinden başkasının anlamayacağı kapalı türden bir ‘bilgi’ oluşturmaktadır*” şeklinde bu görüşünü belirtir.⁹⁵ Her toplum, kendini belirleyen mitlerin ve mitolojinin sınırları içinde kalarak, yarattığı mitleri ve mitolojiyi benimsemektedir.⁹⁶

2.3.3. Mitlerin Kültürel İşlevi

Mitler ve efsaneler, diğer edebi yapıtların içerisinde de yer alarak, toplumsal işlevlerini, yüzyıllar boyunca, çoğunlukla fark ettirmeden yerine getirmişlerdir.⁹⁷ Bu bağlamda, “*Mitleri tanımakla belli bir toplumun davranışlarını, isteklerini, zevklerini anlamak mümkündür*”⁹⁸

Bir toplumda kültürü yayma ve devam ettirme ilkesine sahip olan eğitimde, mit ve efsanelerin rolü, bu türlerin toplum tarafından bir kutsallık kazanmaları nedeniyle önemli olmuştur. “*Doğu toplumlarında çocuğun eğitiminde eskiden kullanılan yolun, hikayeler, kıssalar, menkıbeler anlatılarak, bu anlatımlardaki değerlerin kavranmasını bağlamak yönünde olduğu beliren bir gerçektir. Doğu*

---

⁹⁴ Campbell 1995, 434.

⁹⁵ Eliade 1993, 20.

⁹⁶ Biber 2006, 12.

⁹⁷ Yılar 2005, 383-392.

⁹⁸ Seyidoğlu 1995, 93.

*hikayelerinin geleneğin taşınması işlevi yanında karşıt düşünceleri barındırması, model işlevi, ayna işlevi gibi önemleri vardır”.*⁹⁹

Eğitimde önemli amaçlara ulaşmada uygun araçlar olabilen mitlere, ne yazık ki, ülkemiz eğitiminde gereken önem verilmemektedir. Yazarımız Eflatun Cem Güney (1896-1981), *“Başka milletlerin böyle mitolojileri, efsaneleri vardır ve nice şaheserler için ilham kaynağı olmuştur. Oysaki biz, bizim sanatçılarımız kendi doğduğumuz yerin bile kuruluş efsanesini bilmiyoruz. Hele çocuklarımız, bu efsanelerden bir yudum tatmadan çıkıp gidiyorlar okuldan”*¹⁰⁰ sözleriyle, mitlerin eğitimdeki önemine vurgu yapmıştır.

2.3.4. Mitlerin Dinsel işlevi

Dinler ve mitolojiler benzer mitolojik unsurlara sahip olmalarına rağmen, farklı anlamlar içermektedirler. Din ve mitoloji konusu, antropologlar, sosyologlar ve din tarihçileri tarafından çeşitli araştırmalarla ele alınmıştır. Din ve mitoloji; mit ve dinin aynı olduğunu, mitleri dini inançların bozulmuş biçimleri sayanlar ile Mit ve dinin farklı olduğunu, dinleri mitolojiden etkilenen fenomen olarak görenler vardır.¹⁰¹

“Fransız sosyolog Emile Durkheim (1858-1917), mitlerin dini sistemin bir parçası olduğunu ve ritüelin hareketlerle anlattıklarını kelimelerle anlattığını ileri sürer. Ona göre, hem din hem de mitoloji, beraberlik ve birlik ruhunu sağlamak ve yüceltmek gibi işlevlere sahiptir.”¹⁰²

---

⁹⁹ Şimşek 2001, 18.

¹⁰⁰ Güney 1967, 12.

¹⁰¹ Bayat 2007, 71.

¹⁰² Oğuz & Gürçayır 2005, 280.

Antropolog James George Frazer da, mitler ve dinler konusunu yoğun olarak araştırmış, ilkel büyüün ve modern bilimin, doğanın tek-biçimciliği kavramı çerçevesinde ortak olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰³ Frazer, düşüncenin gelişimini, mitler ve büyüsel düşünce ile başladığı, büyüün zamanla yerini dine bıraktığı, daha sonra dinin de önemini yitirerek yerini bilime bıraktığı şeklinde sıralamaktadır. “*Son çözümlemede, büyü, din ve bilim, düşünce kuramlarından başka bir şey değildir; ve bilim kendisinden önce gelenlerin yerini aldığına göre, bundan sonra kendisi de daha eksiksiz bir varsayım tarafından, belki de görüngülere bizim bu kuşakta üzerinde hiçbir fikir yürütemeyeceğimiz tamamen farklı bir bakış –perdedeki gölgeleri kaydediş- açısı tarafından aşılabilir*”.¹⁰⁴

2.3.5. Mitlerin Bireysel işlevi

Mitler, diğer işlevleri yanında, ölüm, hastalık ve çeşitli sıkıntılarla kendini gösteren, bireysel düzeyde bulunan ve yalnızca şans eseri toplumsal hale gelen işlevlere sahiptir. Mitin veya ritüelin anlamı, Malinowski ve Radcliffe-Brown, Harrison ve Hooke, Durkheim’a göre, toplumsal ya da bireysel boyuttaki etkisine nazaran ikincil bir sorundur. Din kuramcılarında Mary Douglas ise, bunun aksi bir görüşe sahiptir. Douglas, ritüelin bireyin yaşamını düzenlediği ve diğerleriyle birlikte pratiğe döküldüğünde bir toplumu organize ettiği için, ritüelin bir etkisi olduğunu kesin olarak kabul etmekle birlikte; ritüelin anlamı, yani sunduğu görünüşle daha çok ilgilenir. Douglas’a göre ritüel, genel itibarıyla da din, bireyin kendisini daha iyi hissetmesine ya da daha iyi davranmasına değil, insan deneyimlerini açıklamaya hizmet eder. Eğer ritüel bir sonuca ulaşmak için varsa, bu sonuç zihinsel, ya da

---

¹⁰³ Frazer 1991, 34-35.

¹⁰⁴ Frazer 1991, 348.

bunun ötesinde var oluşsal bir görünüm kazanır; yani sistematik bir dünyanın deneyimlenmesi sonucunu verir.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Segal 2012, 173-187.

BÖLÜM II

3. YARADILIŞ MİTOSLARI

Mitosların birçoğu evrenin kökenini açıklamaya yönelik özelliğe sahiptirler. Bu tür mitoslar, yaratılış mitosları olarak tanımlanırlar. Yaratılış mitleri, günümüzde *Laplace Nebula Hipotezi* (Laplace's *NebulaHypothesis*), *Sürekli Yaratılış Teorisi* (*ContinuousCreationTheory*), *Big Bang Teori* (*BigBangTheory*) gibi daha modern kozmogonik teorilerin öncüleri olarak da kabul edilebilir. İnsanlığın en eski girişimleri arasında, evrenin doğası ve kökeni hakkında en derin sorulardan bazılarını açıklamak için, Yaratılış mitleri yer alır. Bu tür mitler, birkaç tematik özelliğe sahiptir.¹⁰⁶

Sümerler'in M.Ö.IV. bin yılın sonlarında oluşturdukları yaratılış mitosunda, evrende önce Tanrıça Nammu olarak adlandırılan, büyük, uçsuz bucaksız bir su vardı. Tanrıça Nammu, o sudan büyük bir dağ çıkardıktan sonra, Hava tanrısı olan oğlu Enlil, onu ikiye ayırarak, üstünü Gök tanrısının yönettiği gök ve Yer ile Hava tanrıçalarının yönettiği alt kısmı olan yeri oluşturur. Bilgelik tanrısı ile Hava Tanrısı, önce, yeryüzünü bitkiler, ağaçlar, sularla donatırlar; ardından hayvanlar ve hepsini idare edecek Tanrılar yaratılır. Bundan sonra, tanrıların işlerini görecektir olan insanlar, hayat nefesinin üflenmesiyle ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁷

Sümer yaratılışında olduğu gibi Tevrat'ın Tekvin bölümünde de yeryüzü engin denizlerle kaplı ve şekiller yoktur. Tevrat'ın bu bölümünde yaratılış ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Evrenin yaratılışı altı günde tamamlanmıştır. Tanrı ilk

---

¹⁰⁶<http://www.pantheon.org/>, (17.08.2013)

¹⁰⁷Kramer 1995, 64-69.

gökleri ve yeri yaratmıştır. Tanrı ışık olsun diye buyurup ışığı yaratmıştır. Tanrının ruhu suların üzerindedir. Gece ve gündüz, deniz ve karalar sırasıyla yaratılmıştır. Daha sonra Tanrı kendi suretinde yeryüzünün tümüne egemen olsun diye insanı yaratmıştır.

M.Ö. VI. yüzyıla tarihlenen Çin Yaradılış mitosu Pan-gu, kaostan düzene geçiş, düzenle birlikte ikinci evren modelinin ortaya çıkışı ve Yin-Yang gibi temaları kapsar. Bu mite göre, hiçlikten, içinde yaradılış için tüm unsurları bulunduran yumurtanın içinde karanlık bir nem şeklinde bulunduğu kaos ortaya çıkar. Bu yumurtadan, zaman içinde büyüyerek gelişen Pan-gu, kabuğu kırarak çıkar. Bu sırada, yumurtanın içinde bulunan yaratıcı unsurlar da, her yana dağılır. Bu unsurlar arasında Tin temelli unsurlar yeryüzünü yaratırken, Yang temelli unsurlar da, göğü yaratırlar. Pan-gu, birleştiklerinde yeniden kaosun ortaya çıkacağını düşünerek, yer ve gök unsurlarının birbirine karışmaması için, aralarına geçip, göğü taşıyarak, binlerce yıl ikisini ayrı tutar. Yer ve göğün birbirine karışmayacağına inandığında, dinlenmek için yeryüzüne uzanır. Onun vücudunun ve varlığının farklı bölümlerinden, doğal olaylar ve coğrafi şekiller ortaya çıkar. El ve ayakları, kare olduğuna inanılan Dünya'nın köşelerini; vücudundaki ter, nehirleri; gözlerinden biri Ay'ı, diğeri Güneş'i; vücudu, beş kutsal dağı oluşturur. İnsanlar da, Pan-gu'nun vücudundaki pirelerden oluşur.¹⁰⁸

Pan-gu'nun doğum yeri olan şekilsiz kaotik yumurta, ilkel bir kaos, ya da özelliksiz, farklılaşmamış evren fikrine bir örnektir. Pan-gu mitosundan çok daha erken dönemlerde, Sümerler'deki gibi evrenin yaradılışını büyük bir su ile ilişkilendiren Japon yaradılış mitosu *Izanagi ve Izanami*'de de, yeryüzü ve

---

¹⁰⁸Giddens 2006, 32-37.

gökyüzünün kaostan ayrışmasından sonra, ortaya çıkan tanrılar, gökyüzünün yüzen köprüsünden, tanrısal asayla okyanusu karıştırarak ilk kara parçasını yaratırlar.¹⁰⁹

Mısır yaratılış mitosu ise, hiçlikten yaratılışa bir örnek olarak gösterilir. Başlangıçtaki hiçlikten çıkan kaos, sularla doluydu. İlk tanrı olan Re-Atum, sudan ortaya çıkar. Re-Atum'dan Şu (hava) ve Tefnut (nem) ortaya çıkar. Şu ile Tefnut'un birleşmesinden Nut (gök) ve Geb (yer) ortaya çıkar. Re-Atum'un, karanlıkta kaybolan Şu ve Tefnut'u bulduğunda döktüğü sevinç gözyaşlarından insanlar yaratılmış olur.¹¹⁰

Hint yaratılış mitolojisine göre, dünya sonsuz tekrar eden döngülerle yaratılır, yok edilir ve yeniden yaratılır. Sürekli olarak her biri 4.430.000 yıl süren bir MahaYuga'dan (Büyük Çağ) diğerine yer değiştirir. Tanrılar, dünyayı parmaklarıyla saran, bin kafalı, gözlü ve ayaklı Pruşa adlı devi kurban ettiklerinde, vücudundaki yağlardan hayvanlar doğar. Vücudunun diğer parçaları, dünyadaki elementlere ve Agni, Vayu ve İndra adlı tanrıçalara dönüşür. Hindu toplumunun rahipler, savaşçılar, halk ve hizmetkârlardan oluşan dört kasti da, Pruşa'nın bedeninden var olur. Tanrıların kralı ve yağmur tanrısı İndra'dan sonra, yeryüzündeki yaşamın koruyucusu Vişnu ortaya çıkar. Vişnu, yeryüzündeki yaşamın yaratıcısı biçiminde Brahma olarak, yeryüzündeki yaşamın yok edicisi biçiminde Şiva olarak görünür. Tanrılar daha sonra, çeşitli özellikler ekleyerek kadın ve erkeği yaratırlar.¹¹¹

Yeni Zelanda'nın Maori yaratılış mitosu, yokluktan düşünceye, evrenin ve insanın yaratılışına doğru evrime yaptığı vurguyla alışılmadık bir özellik gösterir. Bu

---

¹⁰⁹Rosenberg 2003 577-582.

¹¹⁰Budge 1959, 84-109.

¹¹¹Danielou 1991, 240-243.

yaratılış mitosuna göre, başlangıçta, düşünceden başka hiçbir şey yoktu. Düşünce anımsanıyordu. Sonra bilince dönüştü. Daha sonra, yaratma isteği haline geldi. Zaman içinde, bu yokluktan, boşlukta bile yaşama ve büyüme gücü çıktı. Bu güçten, derin, karanlık, uzun ve hüzünlü Gece ortaya çıktı. Gece, görünmeyen ve boş evrende, görünmeyen ama varlığı hissedilen bir şeydi. Daha sonra, bu güçten, Baba Rangi yaşam buldu. Baba Rangi, gece ve gündüzü aydınlatsınlar diye, Güneş ve Ay'ı yarattı. O, daha sonra Anne Papa (Toprak) ile birleşerek kara, deniz, bitkiler ve hayvanları yarattılar. Ormanların, kuşların ve böceklerin babası ve tanrısı Tane, Baba Rangi ve Anne Papa'yı birbirine bağlayan dokuları kestiğinde akan kandan elde ettiği kızıl çamuru yoğurup, şekil vererek ve burun deliklerine yaşam soluğu üfleyerek ilk kadın olan Hine Ahu Van'ı (Toprak Kız) yarattı. Tane, yaptığı kadından hoşlandı ve onların sevgisinden Hine Titama (Şafak Kız) doğdu. Tane, Hine Titama'yı da sevdi ve bu sevgisinden ilk erkek ve kadın olan insanlar doğmuştur.

Afrika ülkelerinden Nijerya'nın Yo ruba halkının yaratılış mitosuna, diğer kültürlerin yaratılış mitoslarıyla benzerlikler gösterir. Örneğin, toprağın yaratılışı Japon yaratılış mitosuna, insanların yaratılışı Çin yaratılış mitosuna, tufan anlatısı Sümer, Babil, Yunan ve İskandinavya mitoslarına benzer biçimde olmaktadır. Yo ruba halkının yaratılış mitosundaki tanrılar, başta zeka ve başkalarıyla ilgilenme olmak üzere davranışlarıyla insan doğasının niteliklerini sergilerler. Bu yaratılış mitosuna göre, başlangıçta evren, tanrı Olorun'un yönettiği yukarıdaki gökyüzünden ve tanrıça Olokun'un yönettiği su ve ıssız bataklıktan oluşmaktaydı. Genç tanrı Obatala, bitki, hayvan ve insanlardan yoksun olan yeryüzünden hoşlanmayarak, Olorun'a danışarak onları yaratır.

Güney Amerika ülkelerinden olan Bolivya'nın yaratılış mitosu, İnkalar tarafından işgal edilmeden önce, Titikaka Gölü'nün bulunduğu bölgede gelişmiş önemli bir dağ uygarlığı olan Tiyahuanako kültürüne aittir. Burada 1960'lı yıllardan beri araştırma yapan arkeologlar, Tiyahuanako'nun, yaklaşık M.Ö.1000 yılında bir köy olduğunu ve yaklaşık M.S.1200'lere dek And kültürünün yaygınlaşmasında önemli rol oynadığını belirtirler. Bu yaratılış mitosuna göre, başlangıçta her şeyin prensi ve yaratıcısı olan Efendi Kon Tiki Virakoça, hiçlikten çıktı ve dünya ile gökyüzünü yarattı. Sonra, hayvanları ve henüz herhangi bir ışık biçimi yaratmadığı için, sonsuz bir gecenin karanlığı içinde, dünya üzerinde yaşayan dev insan ırkını yarattı. Bu ırkın davranışı Virakoça'yı kızdırınca, bu kez Titikaka Gölü'nde yeniden ortaya çıktı ve bu ilk insanları taşa çevirerek cezalandırdı. Daha sonra büyük bir tufan yarattı, her yer sular altında kaldı. Tufanla birlikte tüm canlıların yok olduğundan emin olan Virakoça, suların çekilmesinden sonra, güneşin Titikaka adasında doğup, göklere yükselmesini sağlayarak, gündüzü yarattı. Bundan sonra, ay ve yıldızları, tepe ve dağların çökmesini sağlayarak vadileri, kayalıklardan fıskırarak vadilere akan tatlı su dere ve nehirlerini yarattı. Daha sonra, önce kuşları, sonra dört ayaklı hayvanları, sürünen hayvanları yarattı. Virakoça, en sonunda, taştan yarattıktan sonra can verdiği insanları yarattı.¹¹²

Amerika'da yaşamış olan Navajo yerlilerinin yaratılış mitosuna göre de, başlangıçta İlk Dünya ya da Siyah Dünya vardı. Tek ışık kaynağı, çevresini yanan reçine sarmış, küçük bir toprak parçasından oluşmuştu. Üzerinde yalnızca kanatsız böcekler ve sürüngenler vardı. Kanatsız böcekler, kendilerine büyük, aydınlık ve yeni bir dünya aramak için gövdelerine kanat bağlayıp, yukarı uçtular. Çekirge,

---

¹¹²Rosenberg 2003, 731-736.

çatıda, içeri mavi bir ışık sızdıran bir çatlak bularak, diğer böceklerle beraber bu çatlaktan geçip, bir sonraki dünyaya gitti. Bu ikinci ya da Mavi Dünya, İlk Dünya'dan daha geniş ve aydınlıktı. Burada aşırı çoğalıp, yiyecek yetmeyince, bu dünyanın yerlileri olan kanathılarla mücadeleye giriştiler ve kaybederek, yeniden çatlaktan geçip, Sarı dünyaya geldiler. Burası diğer iki dünyadan da daha büyüktü ve üzerinde hayvanlar ve ilkel insanlar yaşıyordu. Bir süre sonra Siyah, Mavi, Sarı ve Beyaz bedenli tanrılar onlara göründüler. Bu tanrılar, beraberlerinde getirdikleri iki kutsal geyik derisinin arasına biri beyaz, diğeri sarı iki mısır koçanı yerleştirdikten sonra, onlara üfleyip, kendilerine benzeyen ilk erkek ve kadını yarattılar.¹¹³

Yukarıda bazı örnekleri verilen yaratılış mitoslarının genel özelliği, önce bir boşluk olduğu, su olgusunun vurgulandığı, sonra şekillendirici bir tanrının ortaya çıktığı, bu tanrının ya kendisinden ya da bir başka elementle birleşmesinden, gökyüzü ve yeryüzünün ayrıştırıldığı, sonra ikincil tanrıların ortaya çıktığı, bunları devler ve olağanüstü yaratıkların izlediği, yeryüzünün bitki ve hayvanlarla bezendiği, en sonunda da insanın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. İnsanlar, bu hiyerarşide, tanrıların altında, ama hayvanların ve bitkilerin üzerinde yerleştirilir. Bu açıdan bakıldığında, yaratılış mitosları, açıklayıcı bir işleve sahip olmaktadır.

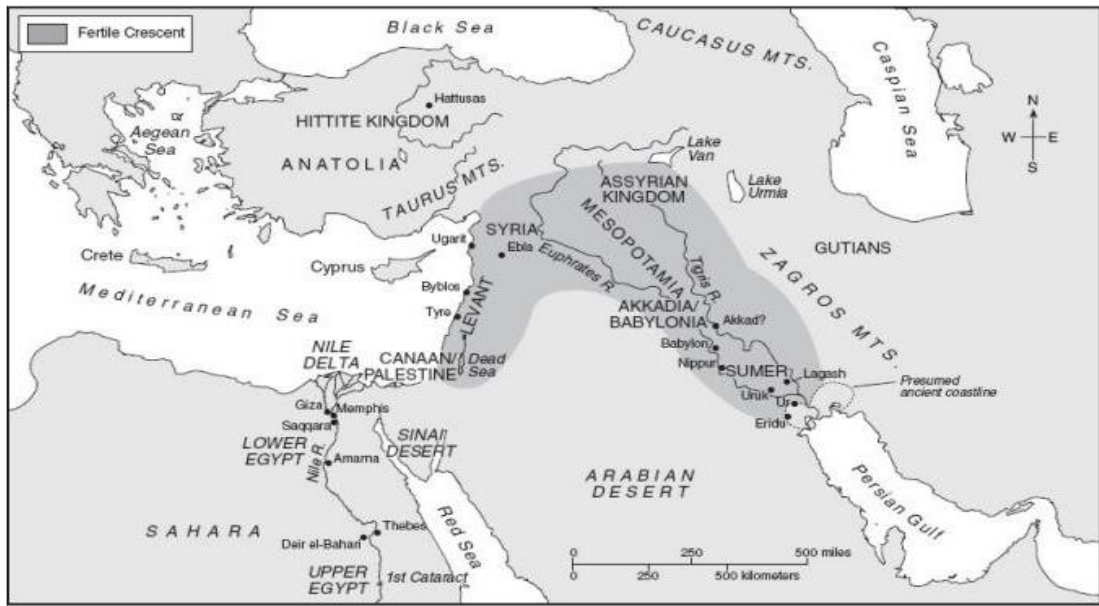
3.1. YAKINDOĞU YARADILIŞ MİTOSLARI

Mitosun özellikleri ve bununla bağlantılı olarak geliştirilen mitos kuramları, Yunan mitosları temel alınarak düzenlenmiştir. Bu durum, klasik dönem araştırmacılarının çoğunun, değerlendirmelerinde Yunan mitoslarına

---

¹¹³ Rosenberg 2003, 787-789.

odaklanmalarına neden olmuştur. Antropologların, arkeologların ve filologların, XIX. yüzyılda, ağırlıklı olarak başta Mezopotamya olmak üzere Doğu ve Yakındoğu'ya yönelmeleri, diğer halkların mitoslarını gündeme getirmiştir. Yapılan bu araştırmalar, mitosların yalnızca antik Yunanla sınırlı olmadığını ortaya çıkarmakla kalmamış; Sümer, Babil, Hitit, Asur mitolojisi üzerine elde edilen bilgilerle, antik Yunan mitoslarının özgünlüğünü de tartışılır duruma getirmiştir.¹¹⁴

Harita 1. Eski Yakın Doğu ülkeleri M.Ö. IV.-binyıllar

3.1.1. Sümer Yaradılış Mitosu

Güney Mezopotamya'da yapılan kazılarda ele geçen, M.Ö. IV. binin sonlarına tarihlenen, kil üzerine resim yazısı şeklinde yazılmış tabletlerden yola çıkarak, Yakındoğu'nun en eski uygarlıklardan birinin varlığı gün ışığına çıkarılmıştır. Sümer uygarlığı olarak adlandırılan dünyanın en eski uygarlığı, Dicle

¹¹⁴ Kirk 1973, 3.

ve Fırat ırmaklarının aşağı kıvrımları boyunca Basra Körfezi'ne dek dayanan düz alüvyon ovası üzerinde uzanmaktaydı.¹¹⁵ Bu bölgede 18 tanesi büyük, 35 kadar kent ve kasabanın bulunduğu saptanmıştır. En önemli krallıklar arasında, kuzeyden güneye doğru, Sippar, Kiş, İsin, Nippur, Adab, Zabalam, Şruppak, Umma, Girsu, Lağaş, Battibira, Uruk, Larsa, Ur ve Eridu sayılabilir. Hemen her kent surlarla çevrilmişti ve çevresinde ise köyler bulunmaktaydı. Kentin merkezinde, yüksekçe bir tepe üzerine yerleştirilmiş bir tapınak yer almaktaydı.¹¹⁶

Sümerler, tam anlamıyla felsefi bir sistem geliştirememişler; doğayı, özellikle evreni başlangıcı ve işleyişini düşünerek yorumlamışlar; Yakındoğu'nun büyük bir kesiminde iman ve inançların temellerini oluşturan çok yüksek düzeyde inandırıcı bir uzay ve din bilimi geliştirmişlerdir. Sümerlerin felsefesi, dini, evren ve evrenin oluşu ile ilgili bilgiler Sümer edebiyatından ve özellikle mitoloji, destan ve ilahilerden anlaşılmaktadır.¹¹⁷

Sümer bilginlerinin elinde, felsefi araştırmalarını dinsel yöne çeviren, evrenin ana bölümü olarak yeryüzü, gök ve bunların birbiriyle ilişkisini işaret eden veriler bulunmaktaydı. Sümerler, yeri düz bir daire şeklinde, göğü de alttan ve üstten yekpare bir kubbe ile sınırlandırılmış bir boşluk olarak kabul ediyorlardı. Gök ile yer arasında da, dağılma ve yayılma özelliğine sahip, günümüzde atmosfer olarak adlandırılan LİL (rüzgar, hava, nefes, ruh) bulunmaktaydı. Güneş, ay, gezegenler, yıldızlar da atmosferle aynı maddeden oluşmuşlar, ayrıca bir ışık gücü ile

---

¹¹⁵ McNeill 2008, 27.

¹¹⁶ Köroğlu 2008, 65.

¹¹⁷ Kramer 1995, 63.

donatılmışlardı ve çevrili oldukları denizde sabit oldukları için hareket etmemekteydiler.¹¹⁸

Sümer düşünürleri, evrenin başlangıcı bilimini, kendilerince açık görünen bu evrenin yapısı ile ilgili varsayıma dayanarak geliştirmişlerdir. Kiev doğumlu, dünyanın önde gelen Asur bilimcilerinden olan, Sümer ve Sümer dili uzmanı Samuel Noah Kramer (1897-1990), Sümer tabletlerinden edindiği bilgilere dayanarak, Sümer yaratılış düşüncesini; eski ve sonsuz bir denizin olduğunu ve bu denizin gök ve yeri bir arada tutan bir evren dağını oluşturduğunu söyler.¹¹⁹ Tanrı bir insan şeklinde tasavvur edilmektedir ve gök tanrısı An ile yer tanrıçası Ki'nin birleşmesinden, hava tanrısı Enlil doğmuştur. Enlil'in yer ve göğü ayırması ve Enlil'in annesi yer ile yeryüzünde yer alması, evrenin düzenleme sahnesini başlatır. Yazılı belgelere göre, Enlil'in çocuğu olan Nan ve Sin şeklinde iki adı olan ay tanrısının, güneş, gezegenler, yıldızlar, insanlar, hayvanlar, bitkiler gibi ışıklı ve havaya benzer şekilleriyle, herhangi bir tarzda atmosferden oluştuğu düşünülmektedir. Yine tablet verilerine göre, güneş tanrısı Utu'nun ve Venüs gezegeni tanrıçası İnanna'nın, gezegenlerin ve yıldızların da, atmosferden ortaya çıkan aydan yaratıldığı düşünülmektedir.¹²⁰

Kramer, "Gılgamış, Enkidu ve Yeraltı" olarak adlandırdığı şiirin giriş kısmını, Sümerlilerin evrenin yaratılış düşüncesine kaynak olarak gösterir. Sümerli şairler, mitoloji ve destan anlatılarında, önce evrene ait bilgilerle başlarlar:¹²¹

Gök yerden ayrıldıktan sonra,

---

¹¹⁸ Kramer 1995, 63-64.

¹¹⁹ Kramer 1995, 69.

¹²⁰ Kramer 1995, 69.

¹²¹ Kramer 1995, 67-68.

*Yer gökten ayrıldıktan sonra,
İnsanın adı konduktan sonra,
An göğü alıp götürdükten sonra,
Enlil yeri alıp götürdükten sonra,*

Kramer, tanrılar listesi bulunan bir Sümer tabletinde yer alan, deniz işareti ile yazılan ve göğü ve yeri doğuran tanrıça Namnu'dan yola çıkarak, gök ve yerin bu eski deniz tarafından yaratıldığını ileri sürer. Sümer yaratılış mitosu, Nippur'da yapılan kazılardan elde edilen tabletlerden öğrenilmektedir (Resim 3).¹²²

İnsanların henüz yaratılmadığı dönemde, Nippur kentinde yalnızca tanrılar ve tanrıçalar oturuyordu. Öykü, genç bir adam olan hava tanrısı Enlil, genç bir kız olan tanrıça Ninlil ve yaşlı bir kadın olan Ninlil'in annesi Nunbarşegunu etrafında şekillenir. Nunbarşegunu, kızı Ninlil'i Enlil ile evlendirmeyi planlar:

*Berrak derede, kız, yıkan, berrak derede,
Ninlil, yürü Nunbirdu deresinin sahilinde,
Parlak gözlü, bey, parlak gözlü,
Büyük dağ, parlak gözlü baba Enlil görecek seni,
Seni kucaklayacak öpecektir seni.
Ninlil annesinin isteğini yerine getirir.
Saf suda kadın yıkandı, saf suda,
Ninlil Nunbirdu deresinin sahilinde yürüdü,*

---

¹²² Kramer 1995, 70-72.

*Parlak gözlü, bey, parlak gözlü,
Büyük dağ, baba Enlil, gördü onu,
Bey kıza gel yatalım dedi, o istemedi.
“Benim dölyolum çok ufak, birleşmeyi bilmez,
Benim dudaklarım çok küçük, öpmeyi bilmez.”*

Enlil, Ninlil’in bu sözlerinden sonra, veziri Nusku’yu çağırıp, ona sevgilisi Ninlil’e olan isteğini bildirir. Daha sonra, Enlil, veziri Nusku’nun getirdiği kayıkla gezerken, Ninlil’e tecavüz ederek, onu ay tanrısı Sin’e hamile bırakır. Tanrılar, Enlil kralları olmasına rağmen, onu, bu ahlaka uymayan davranışı nedeniyle kentten kovarak, yeraltı dünyasına sürerler.

Nippur’da bulunan tabletlerin bu konu ile ilgi kısmının çok az yerinde, tanrılar topluluğunun düzenlemesi ve onun işleme metodu hakkında bilgiler yer alır.¹²³

*Enlil Kiur’a¹²⁴ yürüdü,
Enlil Kiur’a yürüyünce,
Büyük tanrılar, onların ellisi,
Kader tanrıları, onların yedisi,
Enlil’i yakaladılar:
“Enlil, ahlaksız biri, defol şehirden,
Nunamnir¹²⁵ defol şehirden”*

---

¹²³ Kramer 1995, 70-71.

¹²⁴ Verimlilik tanrıçası ve hava tanrısı Enlil’in eşi Ninlil’in özel tapmağı.

¹²⁵ Enlil’in bir niteliği.

Enlil, tanrıların tayin ettiği kadere göre Sümer cehennemine giderken, Ninlil büyümüş çocuğu ile onu yalnız bırakmaz ve o da yeraltı dünyasına doğru hareket eder. Enlil, Ninlil'den doğan oğlu ay tanrısının, gökyüzü yerine yeraltına girmesinden rahatsız olur ve bir plan yapar. Yolcular, cehenneme doğru yol alırken; *kapıların bekçisi, yeraltı nehrinin adamı ve ölümler nehrinden geçirecek kayığın adamı* olan üç varlığa rastlarlar. Enlil, oğlu ay tanrısı Sin'in yeraltı dünyasından göğe çıkması amacıyla yaptığı plana göre, onun yeraltı dünyasında kalacak çocukların olması için, Ninlil'i sözde bu üç varlıktan gebe bıraktırır. Mitolojinin sonu, Enlil'i bolluğun, refahın beyi, sözü değiştirilmeyen bey olarak anlatan bir övgü ile sona erer.¹²⁶

Tanrılar kendi aralarında çoğalmaya başladıktan sonra, kendi yiyeceklerini sağlamakta güçlük çekerler. Yeryüzüne sığır ve tahıl sağlamak için Aşnan ve Lahar yaratılır. Ancak tahıl tanrıça Aşnan ile sığır tanrı Lahar şarap içip kavga edince asıl görevlerini unuturlar. İnsanlar bu tanrıların görevini yerine getirmek için yaratılırlar.¹²⁷ Bütün tanrıları doğuran en eski deniz olan anne Nammu, oğlu Enki'ye insanı yaratması için şu şekilde seslenir:¹²⁸

Ey oğlum, yatağından kalk... bilgini kullan,

Tanrılara iş yapacak yaratıklara şekil ver,

Onlar kendilerini iki misli çoğaltsınlar.

Enki, annesinin bu dileği üzerine düşünüp, ilk insanı şekillendirir:

---

¹²⁶ Kramer 1995, 72.

¹²⁷ Hooke 1991, 27.

¹²⁸ Kramer 1995, 90-91.

*Ey annem, ismini vereceğın yaratık oldu,
Onun üzerine tanrıların görüntüsünü koy,
Dipsiz suyun çamurunun özünü karıştır,
İyi ve prens gibi şekilleri çamurla sık,
Kol bacakları meydana getir,
Ninmah (yeryüzü ana tanrıçası) ... yanında olacak şekil verirken,
Ey annem, onun (yeni doğanın) kaderini kararla,
Ninmah onun üzerine tanrıların görüntüsünü koyacak,
O bir insan...*

Sümer yaradılış miti, Sümer tanrılarının insanlaştırılmış karakterlerini ortaya koyar. Sümer mitolojisindeki tanrılar, insan gibi plan yapar, bu plana göre hareket eder, yer, içer, evlenir, çocuk sahibi olur, onları yetiştirir, üzülür ve güçsüzlük gösterirlerdi. Genelde yalan ve kötülüğe karşı, doğruluğu ve adaleti savunurlardı. İdari görevlerinin dışında, “güneşin doğduğu yerdeki gök ve yer dağında” yaşadıkları düşünölmekteydi.¹²⁹

Sümerlerin, M.Ö. III. binde, başta gök tanrısı *An*, hava tanrısı *Enlil*, su tanrısı *Enki* ve büyük tanrıça *Ninhursag* olmak üzere, yüzlerce tanrısı vardı. Bu tanrıların çoğu, büyük tanrıların eşleri, çocukları ve uşakları olan ikinci derecede tanrıları. Sümerler, büyük tanrılarına dualar, kurbanlar ve hediyelerle tapıyorlardı.¹³⁰

Sümer düşünürleri, evreni, özellikle insanı ve kültürünü, yaradılıştan itibaren, *me* adı verilen kanun ve kuralların idare ettiğine inanmaktaydılar. Sümerli şairlerden birisi, ilk yazılı kültür analizi denemesi olarak da tanımlanabilen, kültürel *me*’lerden

---

¹²⁹ Kramer 1995, 72-73.

¹³⁰ Kramer 1995, 73-74.

bir liste yapmıştır. Bu nedenle, bildiği kadarıyla uygarlığı 100'den fazla anlatışa bölmüş, ancak günümüze ulaşan tabletlerden 60 kadarı okunabilmektedir. Bu liste, rahiplik görevleri, ayinlerde kullanılan eşyalar, duygusal ve ussal hareketler, iman ve inançlar gibi terimleri kapsamaktadır.¹³¹

3.1.2. Babil Yaradılış Destanı (Enuma Eliş)

Babil İmparatorluğu (M.Ö.1894-M.Ö.539), en güçlü döneminde, Sümer ülkesinden Yukarı Mezopotamya'daki Asur'un kuzeyinde yer alan Basra Körfezi'ne dek yayılmıştır. Kuruluş dönemine ait bilgiler kısıtlı olmakla birlikte, Babil kelimesinin Sümerce *Tanrıların Kapısı* anlamına geldiği de göz önünde tutularak, Sümer temelli olduğu sanılmaktadır.

Kuzeyden gelen Hititler, M.Ö.1531 yılında Babil İmparatorluğu'na son verdiler. Asur Devleti'nin zayıflamasından yararlanıp, Medler'le birleşen Babilliler, Kaldelilerin üstünlük kazanmaları sonucu Kaldeliler ya da Yeni Babil İmparatorluğu adını alarak, M.Ö.625 yılında yeniden bağımsızlıklarını kazandılar. Ancak, bu kez Persler, M.Ö.539 Babil İmparatorluğuna son vermiştir.¹³²

Babil yaradılış mitosu, *gökyüzünde iken* anlamına gelen başlangıç sözcüklerinden *Enuma Eliş* olarak bilinen destandır. Bu mitos, 1845 yılında, İngiliz arkeologların Babil İmparatorluğu'nun başkenti Ninova'da, M.Ö.668-627 yılları arasında hüküm sürmüş olan Kral Asurbanipal'in kütüphanesinde yaptıkları kazıda buldukları tabletlerle gün ışığına çıkmıştır. Yedi tablet üstüne yazılmış uzun bir şiir olan Enuma Eliş, günümüze, 1050 dize olarak hesaplanan bütününden 910 dize

---

¹³¹ Kramer 1995, 81-82.

¹³² Roberts 2011, 57-72.

olarak gelmiştir.¹³³ Hammurabi'nin ünlü yasalar topluluğunun girişinde, hem Enuma Eliş hem de Marduk'tan söz edildiği göz önüne alınarak, bu tabletlerin içeriğinin M.Ö.1900'lere dayandığı ileri sürülmektedir.¹³⁴

Bu tabletlerin giriş kısmında, tanrılar ve kral Hammurabi (Resim 4) hakkında şu ifadeler yer alır:¹³⁵ *“Tanrıların kralı Enum ile göklerin ve yeryüzünün efendisi ve ülkenin kaderini belirleyen tanrı olan Enlil, Marduk’u tanrılar arasında üstün kıldıkları, daha sonra ona Enlil’in tüm insanlar üzerindeki krallık görevini verdiklerini ve sonunda Babil’i dünya devletleri arasında üstün kıldıkları zaman, Enum ve Enlil beni, dindar ve tanrıdan korkan Hammurabi’yi, ülkenin üzerinde adaletin bir güneş gibi parlamasını sağlayarak ve böylece kötü olan her şeyi yok ederek, insanların hayatlarını zenginleştirmek için seçtikleri zaman...”*

Sami ırkına mensup olan Babilliler, Sümer kültür ve inancını da büyük ölçüde benimsemişlerdir. An, Enki, İstar, Şamaş, Sin ve Adad gibi Sümer tanrıları; Anu, Ea, İnanna, Utu, Nanna ve İşkur’un yerini almış, ancak Enlil’in adı değişmemiştir.¹³⁶ Sami toplumları, Sümer tanrılarının yalnızca adlarını değiştirmekle kalmamış, birkaç tanrının özelliklerini bir tanrıya toplayarak yeni tanrılar ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda da tanrıların sayısı azalmıştır.¹³⁷

Babilliler Sümer kültürünün ana temalarına ve tanrılarının çoğuna bağlı kalmakla beraber, Tanrı Marduk’u merkeze alan bir imparatorluk kültürü olarak yeniden

---

¹³³ Erat 1977, 70. Erat

¹³⁴ Rosenberg 2003, 241-254.

¹³⁵ King 1902, 2-21.

¹³⁶ Bottero 2003, 241.

¹³⁷ Bilgiç 1982, 117.

örgütlemişlerdir.¹³⁸ Marduk, I.Nabukadnezar (M.Ö.1126-1103) döneminde, en önemli Sümer tanrılarının özelliklerini kendinde toplayarak en yüce tanrı haline gelmiştir. Bu dönemden itibaren, Bel (Tanrı, Efendi) unvanı Marduk ile eşanlı olarak kullanılmaya başlanmış ve Marduk diğer tanrılarının çeşitli yönlerini kendinde barındırmaya başlamıştır.¹³⁹ Bu durum, Ninova kazılarında çıkan tabletlerde şu şekilde aktarılır:

“Ninurta çapanın Marduk’udur,

Nergal saldırınının Marduk’udur,

Zababa yumruk yumruğa dövüşün Marduk’udur,

Enlil efendilik ve öğüdün Marduk’udur,

Nabu hesap işlerinin Marduk’udur,

Sin, gece aydınlanmasınının Marduk’udur,

Şamaş adaletin Marduk’udur,

*Adad yağmurun Marduk’udur...”*¹⁴⁰

Marduk, Güneş Tanrısı Şamaş’ı da kendi bünyesine alarak, dünyanın tüm güçlerini Babil’de kendi adına kurulan tapınağında barındırmıştır. Babil’de her yıl, iki yarım yıl başlangıcında Akitu festivali düzenlenirdi.¹⁴¹ Marduk bayramı olarak da adlandırılan bu festivalde, kış yağmurlarının ardından, güneşin güçlü ışınları sayesinde hasat zamanının ilk belirtileri olan doğanın yenilenmesi ile Babil’in gizemli yaradılışı ve kuruluşu; dua ve arınma ayinleriyle, törenlerle kutlanmıştır. Bu

---

¹³⁸ Özbudun 1997, 94.

¹³⁹ Salvini 2006, 101.

¹⁴⁰ Oates 2004, 182.

¹⁴¹ Black 1981 41.

festival ile ülkenin tüm büyük tanrıları, Babil'in ünlü tapınağı Esagil'de kendilerine ayrılan yerlere yerleştirilerek Marduk'a saygılarını sunmaları sağlanmıştır.¹⁴²

Babil'in *Enuma Eliş* adlı yaratılış destanı, bu yeni yıl festivallerinin 4. Gününün akşamında, tanrı Marduk heykelinin önünde gerçekleştirilmekteydi ve Marduk'u yüceltmek için yazılmıştır.¹⁴³ Festival süresince, tören yolu boyunca sıralanan farklı ibadet yerlerinde, destanın bazı bölümleri ezbere okunmakta ve dramatize edilmekteydi. *Enuma Eliş* mitosunda, Marduk'un canavarlara karşı verdiği savaşımın her yıl yinelenmesinin nedeninin, Babil'in üstünlüğünün yeniden vurgulanmak istenmesi olarak ifade edilir.¹⁴⁴

Enuma Eliş adlı yaratılış destanının konusu kısaca şu şekilde aktarılabilir:

Başlangıçta yalnızca su ve onun üzerinde salınan sis bulunuyordu.¹⁴⁵ Baba Apsu ortaya çıkar ve tatlı suların efendisi olur. Ardından tuzlu suları yöneten tanrıça Tiamat ortaya çıkar. Her ikisinin birleşmesinden, oğulları Mummu ile sonradan gök tanrısı Anu'nun anne ve babası olacak olan Anşar ve Kişar ortaya çıkar. Anu'nun oğlu olan Ea, diğer tanrılardan daha akıllı, daha anlayışlı ve güçlü olduğundan, sihir kullanma konusunda çok yetenekli olduğundan, yeryüzü tanrısı olur.¹⁴⁶

Genç tanrılar bir araya gelip, çok güzel zamanlar geçirirler. Ancak zamanla başına buyruk ve rahatsız edici taşkınlıkları Tiamat ve Apsu'yu rahatsız eder. Bu

---

¹⁴² Salvini 2006, 112.

¹⁴³ Köroğlu 2008, 205.

¹⁴⁴ Salvini 2006, 112.

¹⁴⁵ Dalley 1991, 233.

¹⁴⁶ Dalley 1991, 274.

konuya çözüm bulması için Apsu'nun veziri Mummu'ya danışır. Tiamat'ın kendi döllerini yok etmek istememesine karşın Apsu ile Mummu bir plan hazırlar.¹⁴⁷

Apsu ve Mummu'nun kendilerine karşı komplo düzenlediğini öğrenen genç tanrılar, üzürlü ve çözüm arayışına girerler. İçlerinden en akıllı ve zekis olanı Ea, önce genç tanrıları korumak için, etraflarında büyülü bir daire oluşturup, onları güvene alır. Sonra, Apsu'nun derin sularına doğru, onu derin bir uykuya daldıracak ve Mummu'yu da güçsüz bırakacak bir büyü okur. Ea daha sonra, krallık simgeleri olan tacı ve ışık halkasını aldıktan sonra da, Apsu'yu öldürür. Mummu'yu da her istediği yere çekip götüreceği şekilde burnundan bağlar.¹⁴⁸ Daha sonra "Apsu" adını verdiği kutsal odayı inşa eder ve burada Marduk dünyaya gelir.¹⁴⁹

Düşmanlarından kurtulan Ea, Apsu'nun emrindeki tatlı suların derinliklerinde, eşi Damkina ile, huzur içinde yaşar. Onların görkemli evi kaderlerin evi haline gelirken, kutsal odası da talihin odası olur. Daha sonra Ea ve Damkina, tüm tanrıların en yeteneklisi ve akıllısı olan Marduk'un anne ve babası olurlar. Ea doğduğundan beri doğal bir önder görüntüsüne sahip olan Marduk'u, görünüş ve güç bakımından diğer tüm tanrılardan üstün olacak şekilde, çifte tanrı yapar. Marduk, yüzünde, her şeyi görmesini sağlayan ışıklar saçan dört adet göze ve her şeyi duymasını sağlayan dört adet geniş kulağa sahip olur, dudaklarını kıpırdattığında ise ağzından ateşler saçılır.¹⁵⁰

Eşi Apsu'yu ve oğlu Mummu'yu kaybeden Tiamat, diğer tanrıların da kışkırtmasıyla Marduk'a savaş ilan eder. Tiamat, bu amaç doğrultusunda, yenilmez

---

¹⁴⁷ Hooke 1991,44.

¹⁴⁸ Dalley 1991, 235.

¹⁴⁹ Hooke, 44.

¹⁵⁰ Sandars 1971, 32.

silahlar olarak, engerek yılanları, ejderha, sfenks, büyük arslan, çılgın kopek, akrep adam, fırtına canavarları, yusufçuk böceği ve kentaur gibi canavarları yaratır. Tiamat, daha sonra bu ordunun başına, büyüleri ile donattığı ilk çocuğu Kingu'yu geçirir.¹⁵¹

Ea, Tiamat'ın kendilerine karşı savaş hazırlıklarını öğrenince, büyübabası Anşar'ı bilgilendirir. Onun da onayını alarak, Tiamat'ın ordusuna doğru yürür; ancak korkarak geri çekilir. Bunun üzerine Anşar, Ea'nın babası Anu'yu gönderir. O da korkarak geri çekilince, sonunda Ea'nın oğlu Marduk'u, Tiamat ile savaşmak için göndermeye karar verirler. Marduk, onlara kaygılanmamalarını söyleyerek, bu savaşı kazanacağına dair güvence verir ve karşılığındaki isteklerini sıralar: *“Anşar, eğer intikamınızı alacak, Tiamat'ı yenecek ve tanrıların yaşamını kurtaracaksam, bütün tanrıları meclise çağır ve üstün kaderimi ilan et! Kaderleri benim sözlerim tayin etsin. Yarattığım her şeyin daim olmasını sağla. Emirlerim ebedi kalsın ve sözlerim daima yaşasın!”*. Anşar, Anu ve Ea, onun bu dileklerini kabul ederek, onu tanrılar meclisinde yücelttiler.¹⁵²

Marduk, dört canavarın çektiği savaş arabasını, silahlarını, zırhını, başına halelerini ve yağmur fırtınasını yanına alarak savaşmaya gider.

Tiamat'a meydan okuyup onu kıstırmak için ağlarını atar. Tiamat'ın cinlerden oluşan yardımcıları kaçmaya kalkarlar ama onlar da yakalanır.¹⁵³ Tiamat'ı, Kingu'yu ve ordularını yenen Marduk, başarıyla geri döner.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Jacobsen 1976, 173.

¹⁵² Dalley 1991, 244-249.

¹⁵³ Hooke 1991, 46.

¹⁵⁴ Heidel 1951, 39.

Marduk, daha sonra, büyükbabası Anu'ya göklerin yönetimini, babası Ea'ya yeryüzünün yönetimini, yeryüzü ve gökyüzü arasındaki havanın yönetimini de amcası Enlil'e bırakır. Yılı, aylara ve günlere böler; ayın yani Sin'in geceleri değişik günleri işaret edecek şekilde parlamasını sağlar; güneşi yaratarak, gündüzleri Şamaş'a verir. Evrenin düzenini bu şekilde sağlayan Marduk, daha sonra, yarattığı emanetleri babası Ea'ya, Kader Tableti'ni büyükbabası Anu'ya verir.¹⁵⁵

Tanrılar için yapılacak olan tapınak için toprağı sağlamlaştıran Marduk, tanrıların isteğı üzerine insanı yaratmaya karar verir: “*Kan toplayacağım, kemikler yaratacağım ve onlardan bir vahşi yaratıp, ona ‘insan’ adını vereceğim. Onun görevi, rahat içinde yaşamaları için tanrılara hizmet etmek olacak*”¹⁵⁶. Marduk'a insanın yaratılması sırasında öğütler veren Ea'nın tasarımı, insanlığın kurban edilmiş bir tanrının kanından yaratıldığı inancı gibi, Mezopotamya teolojisinde oldukça sık rastlanan bir olguyu yansıtır. Burada kurban olarak, Tiamat'ın baş komutanı Kingu seçilir.¹⁵⁷

Bağladılar onu sımsıkı ve Ea'nın önüne diktiler.

Cezasını verdiler: kestiler damarlarını.

Kanından insanlığı yarattı,

Tanrıların hizmetini yükledi ona,

Bu zahmetten tanrılar kurtulsun diye.

---

¹⁵⁵ Dalley 1991, 257.

¹⁵⁶ Pritchard 1958, 36.

¹⁵⁷ Erat 1977, 81-82.

Kingu'nun kan damarları yarılr ve kanından insan yaratılır. İnsanlar tanrıların işlerini üstlenirler ve tanrılar rahata kavuşurlar.¹⁵⁸

Huzurlu bir yaşam sürmek için özgür kalan tanrılar, Marduk'u onurlandırmak ve kendilerini kurtarmasına teşekkür etmek için, yeryüzündeki evleri olan Babil'i kurmak üzere iki yıl süresince çalışırlar. Tapınak tamamlandığında da, Marduk'un kaderi için iyi dileklerde bulunarak, bu olayı kutlarlar.¹⁵⁹

Böylece, dini bir görüşle dünyevi ve siyasal bir görüşü birleştiren Babil yaratılış mitosu Enuma Eliş, bir yaratılış söylencesinden daha fazlasını ifade eder. Babilliler, Sümerlerin geleneksel yaratılış söylencesini alarak, onu, yeni ulusal, dinsel ve siyasal amaçlarla kullanmak üzere yeniden şekillendirmişlerdir. Yıldırımlar tanrısı Marduk'un yüce iktidara ulaşması ve onun yeryüzündeki kenti olan Babil'in övülmesi anlatısı, evrenin yaratılışı anlatısı içinde verilmiştir.¹⁶⁰

3.1.3. Hitit Kumarbi ve Ullikummi Mitosu

Anadolu dışındaki kültürleri hakkında yeterli veriye ulaşamayan Hititlerin, M.Ö.II. binde, diğer Hint-Avrupa kavimleri gibi batıdan boğazları geçerek Anadolu'ya geldikleri; Kafkaslar üzerinden gelip, önce Yeşilırmak, sonra da Kızılırmak kavisi içine yerleştikleri; Anadolu'ya gelmeden önce Suriye'de oturdukları gibi varsayımlar ileri sürülmektedir.¹⁶¹ Hititler, Anadolu'ya geldiklerinde, burada M.Ö.III. binden beri oturan Hattilerle kaynaşmışlardı.¹⁶²

---

¹⁵⁸ Campbell 2003, 83.

¹⁵⁹ Jacobsen 1976, 182.

¹⁶⁰ Rosenberg 2003, 241-254.

¹⁶¹ Sinemoğlu 1984, 265.

¹⁶² Lloyd 199727-28.

Günümüzde bilinen Hitit tarihi, Eski Krallık Dönemi (M.Ö.1700-1500) ve İmparatorluk Dönemi (M.Ö.1400-1200) olarak iki döneme ayrılmaktadır. Bazı araştırmacılar, daha az belgelenmiş olan M.Ö.1500-1400 yılları arasını, Orta Krallık Dönemi olarak ifade ederler.¹⁶³ İlk kralları Labarna ve kraliçeleri Tavannanna'dan sonra iktidara gelen Hattuşili, başkent Hattuşaş'ı (Boğazköy) kurmuştur. Ondan sonra iktidara gelen Murşili, Babil'e saldırmış ve ele geçirmiştir (M.Ö.1595). Hititlerin, *“kendilerini birden debdebeyle, lüksle sarılmış dünya uygarlığının böylesine büyük ve seçkin bir merkezinde, Hammurabi'nin Babil'inin efendileri olarak bulmak, bu basit dağ adamlarını şaşırtmış olsa gerek”*.¹⁶⁴

Hitit İmparatorluk Dönemi'nde, I.Şuppiliuma (M.Ö.1380-134), ülkesinin sınırlarını Kuzey Suriye'ye dek genişletmiş, Doğu Anadolu'nun batı kesimindeki İşuva Krallığı'nı ele geçirmiştir. Onun torunu Muwattali (M.Ö.1310-1282) zamanında, Mısır firavunu II.Ramses ile Suriye egemenliği için ünlü Kadeş Savaşı (M.Ö.1285) yapılmıştır. III. Hattuşili (M.Ö.1275-1250) zamanında, II.Ramses'le, dünya tarihinin iki büyük devlet arasında imzalanmış ilk siyasi antlaşması gerçekleştirilmiştir. IV.Tudhaliya'dan (M.Ö.1250-1210) sonra, Hitit İmparatorluğu hızla yıkılmaya başlamıştır.¹⁶⁵

Anadolu dışından gelen Hititler, kendilerine özgü kültür unsurlarını yerli halka zorla kabul ettirmekten çok, yerli halkın kültürleriyle kaynaşma yolunu seçmişlerdir. Kendi tanrıları yanısıra, Anadolu yerli halklarının tanrılarını benimseyerek, geniş bir panteon yaratmışlardır. Hitit tanrıları, hem dış görünüş, hem de davranış olarak tümüyle insana benzetilmiştir. Hititler, Anadolu'ya gelirken gün

---

¹⁶³ Gurney 1973, 669.

¹⁶⁴ Lloyd 1997, 34.

¹⁶⁵ Sevin 2003, 174-193.

ıŒığı anlamına Œiu adlı tanrılarını da beraberlerinde getirmişlerdi. Anadolu'ya geldiklerinde, hem yerli halkın hem de mezopotamya halklarının tanrılarından oluŒturdukları bin tanrılı panteonu (Resim 6) oluŒturmuşlardır. Önemli tanrıları arasında, Fırtına tanrısı TeŒup, GüneŒ tanrıçası Arinna, Bereket tanrısı Telepinu, AŒk ve SavaŒ tanrıçası İŒtar, Ana tanrıça Kubaba sayılmaktadır.¹⁶⁶

Hurri kaynaklı mitosların en geniŒi Kumarbi'dir. Birkaç kompozisyon haline iŒlenen bu mitos, bulunabilen tabletlerin kırık olması nedeniyle, parçalar halinde günümüze ulaşmıştır. Ortaya çıkan metin, Hesiodos'un Theogonia adlı serine benzer Œekilde, tanrı soylarını konu almakta, gök krallığı için yapılan savaŒları anlatmaktadır.¹⁶⁷

Kumarbi mitosunu anlatan tabletler, Hitit krallığının başkenti HattuŒaş'ta, bugünkü Boğazköy'de bulundu. Hitit çivi yazısıyla yazılmış bu mitosun metni, HattuŒaş saray arŒivlerinin tabletleri arasında ortaya çıkarıldı. AraŒtırmacılar, bu tabletleri, saray o tarihte yıkıldığı için, M.Ö.1300'lerin sonuna tarihler. Yazıya dökülen mitos ise, Hurri kaynaklıdır. Bu tabletlerde yer alan metinlerin çoğunluğu, Babil'den Hurriler kanalıyla Hititlere geçmiştir.¹⁶⁸

Boğazköy kazılarında bulunan arŒivlerden elde edilen metinlerin büyük kısmı yabancı kökenlidir. Hans Güstav Güterbock, *Kumarbi Efsanesi* adıyla bir kitap yayınlamıştır. Güterbock, Hurri kaynaklı bu Hititçe metnin Sedat Alp tarafından çevrilmesini sağlamakla kalmamıŒ, Kumarbi mitosunun, Hesiodos'un

---

¹⁶⁶ Sevinç 2008, 17, 13-14.

¹⁶⁷ Elmalı 1991, 93-101.

¹⁶⁸ Erat 1977, 59.

Theogonia'sına kaynak olduğunu kanıtlama görevini de üstlenmiş, bunu daha sonraki yayınlarında da sürdürmüştür.¹⁶⁹

3.1.3.1. Kumarbi mitosu:

Bu mitosla ilgili ele geçen tablette, Kumarbi mitosu, gökteki ve yeraltındaki tanrılara bir seslenişle başlar.

... güçlü ...tanrılar duysunlar, Na(ra), (Napsara, Mink)I, Ammunki duysunlar, Ammezzaddu, ... ana baba duysunlar! (Anu, Ant)u, İshara, ana baba duysunlar. Enlil, (Ninlil), metanetle ve kudretle uzun süre tanrı olarak kalmış diğerleri (...) ve (...) Ulkulimma duysunlar. Bir zamanlar Alalu gökte kraldı. Alalu tahtta oturur ve tanrıların birincisi olan kudretli Anu, onun önünde dururdu. Onun ayaklarına eğilir ve maşrapaları, içmek için eline verirdi. Dokuz tam yıl Alalu gökte kraldı. Dokuzuncu yılda Anu, Alalu'ya karşı savaş açtı; onu, Alalu'yu yendi, ve bu, onun önünden kaçtı. Ve o, onu aşağıya karanlık toprağa (sürdü?). (Alalu) aşağıya, karanlık toprağa, gitti, fakat tahta Anu oturdu.

Alalu'nun krallığı dokuz yıl sürer. Dokuzuncu yılda Anu'nun ona karşı savaş açtığı, onu yendiği ve önünde kaçan Alalu'yu karanlık toprağa sürüp, tahtına oturduğu söylenir. Bu kez, Anu nasıl Alalu'ya kulluk ettiyse, Kumarbi de Anu'ya kulluk eder:

Anu tahtında oturur ve kuvvetli Kumarbi ona yiyecek (ya da içecek) verirdi. Onun ayaklarına, yere eğilir ve maşrapaları, içmek için eline verirdi. Dokuz tam yıl Anu gökte kraldı. Dokuzuncu yılda Anu, Kumarbi'ye karşı savaş açtı; Kumarbi de,

---

¹⁶⁹ Erat 1977, 59.

Alalu gibi, Anu ile mücadele etti. Kumarbi'nin gözlerine artık karşı koyamadı, Anu, Kumarbi'nin elinden kendini sıyırdı ve kaçtı, Anu , kuş gibi göğe uçtu. Arkasından Kumarbi saldırdı ve onu, Anu'yu ayaklarından yakaladı ve onu gökten aşağı çekti. O (Kumarbi), onun (Anu'nun) dizini ısırdı; ve onun (Anu'nun) erkekliği (Kumarbi'nin) içine döküldü. Birleşince (?), Kumarbi, Anu'nun erkekliğini aşağı yutunca, sevindi ve güldü. Anu, ona geri döndü, Kumarbi'ye söylemeye başladı: "İçini (düşünerek) seviniyorsun, çünkü benim erkekliğimi yuttun. İçine sevinme! İçine ağır bir yük koydum: Önce seni 'asil' Fırtına tanrısına gebe bıraktım. Daha sonra dayanamayacağın kadar çok acı çekeceğin Aranzah nehrine gebe bıraktım, ve üçüncü olarak seni ağır tanrı Tasmisu'ya gebe bıraktım. Bu üç dehşet verici tanrıyı tohum olarak senin içine koydum. Sen de gideceksin ve başını dağların kayalarına çarpıp tükeneceksin!"

Anu, konuşmasını bitirince, göğe çıktı. Ve kendini gizledi. Ağızdan dışarı tükürdü Kumarbi, akıllı kral. Ağızdan tükürdü... (...) karışık. Kumarbi'nin tükürdüğü, ...) Kanzura (?) dağına (düştü). Ve (Kuma)rbi öfke içinde Nipp(ur'a ...) (...) gitti. Ve en iyi yere (...) (...) aşağıya yerleşti. Kumarbi ... (...) (ayları) saydı. Yedinci (ya da dokuzuncu) ay ge(ldi)...

Tablet bu noktalarda kırık olduğundan, anlatı hakkındaki bilgiler eksik kalmaktadır. Ancak, doğan tanrılar da, birbirleriyle savaşa tutuşurlar. Bu tanrılar arasında en kuvvetlisi Teşup'tur. Bu arada hamile kalan yeryüzü de iki çocuk doğurur.

Mezopotamya kökenli olduğu sanılan bu Hitit mitosunun, Hititlere Hurriler kanalıyla geldiği, Hesiodos'un Theogonia'sı ile benzerliğinden yola çıkılarak da, onun bu mitosu Anadolu'dan aldığı ifade edilir.¹⁷⁰

Kumarbi adını, “*Bu tanrının adı, hakiki Hurrice'dir: sondaki –bi, Hurrice aidiyet eki –ve'dir. Kumar sözcüğünün cins isim mi, yoksa yer adı mı olduğu ve Kumar adlı kentin nerede aranacağı bilinmiyor*” sözleriyle açıklamaya çalışan Güterbock, bu mitlerin Hesiodos'a Fenikeliler kanalıyla da geçebileceğini belirtir.¹⁷¹

3.1.3.2. Ullikummi mitosu:

Kumarbi mitosunun devamı niteliğinde olan Ullikummi mitosu, Ullikummi Şarkısı olarak da adlandırılır.¹⁷² Ullikummi sözcüğü, Kummia'nın (Fırtına tanrısının kenti) yıkıcısı anlamına gelir. Başlangıcı oldukça kırık durumda olan bu anlatıda, iktidara Teşup'un geçmesine içerleyen Kumarbi'nin planları yer alır:¹⁷³

“... İçinde akıl bulunan ruh (...) (...) alır. Bütün tanrıların babası Kumarbi'nin şarkısını söyleyeyim. Kumarbi, ruhuna akıl alır ve bir 'fena günü' 'kötü insan' olarak büyütür. Fırtına tanrısına karşı şeytanca planlar yapar ve ona karşı bir asi büyütür. Kumarbi, ruhuna akıl (alır) ve onu bir kıymetli taş gibi takar. Kumarbi ruhuna akıl alınca, derhal tahtından kalktı, asayı eline aldı, (ayakların)a hızlı ayakkabıları geçirdi. Ve Urkis şehrinden yola çıktı ve Ikunta'ya vardı. Ve (...) İkunta (...) büyük bir tepenin ucunda öyle bir tepe ki, uzunluğu 3 mile ve genişliği ... yarım mile varır. Fakat aşağı doğru uzunluğu ise meçhul. Daha sonra nefsi ağır basarak,

---

¹⁷⁰ Erat 1977, 65.

¹⁷¹ Güterbock 1948, 123-134.

¹⁷² Güterbock 1951, 8-42.

¹⁷³ Güterbock 1951, 135.

*derin bir uykuya daldı. Kaya ile yattı. Ve erkekliği ona geçti (...). (...) beş defa onunla yattı, (...) on defa onunla yattı, ...”.*¹⁷⁴

Daha sonra Kumarbi'nin elçisi İmpaluri, denizle konuşur. Deniz, İmpaluri'ye, Kumarbi'nin kendisine gelmesini söyler. Kumarbi, denizin evine varınca, ona yiyecek ve içecek sunulur. Tablet bu kısımda kırıktır. Tabletın sonraki sütununda, Kumarbi'nin bir bir çocuğu olduğu anlaşılır. Kumarbi, doğan çocuğuna Ullikummi adını verir. Araştırmacılar, bu adın, kutsal kenti Kummia olan çocuk Hava tanrının yok edilmesi amacıyla üretilmiş olabileceğini, Ulli-kummi'nin, Kummiya'yı yok edecek anlamına gelebileceğini ileri sürerler.¹⁷⁵

*“Kumarbi kendi kendine söylenmeye başladı: Kader tanrıçaları ve ana tanrıçaların bana verdiği çocuğa ne isim koyacağım. (...) varsın onun ismi Ullikummi olsun. O, krallığa gökyüzüne gitsin. Güzel Kummia kentini sıkıştırın. Teşup'a vursun. Onu saman gibi doğrasın. Onu bir karınca (gibi) ayakları ile ezsin”.*¹⁷⁶

Kumarbi'nin kendi kendisiyle konuşması, özellikle dikkat çekicidir. Anlatım boyunca, destan üslubunun ikili konuşmaları görülmekle birlikte, ilk kez Kumarbi'nin içinden geçen düşünceleri kendi kendine dile getirdiği vurgulanmaktadır. Bu durum, tıpkı Homeros destanlarında –özellikle en dramatik sahnelerde- olduğu gibi, burada da *iç tartışma* (monologue interieur) diye adlandırılan anlatı biçimine işaret etmektedir.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ Elmalı 1991, 130-131.

¹⁷⁵ Erat 1977, 67.

¹⁷⁶ Güterbock 1951, 135.

¹⁷⁷ Erat 1977, 67.

Kumarbi, bundan sonra, yelleri sandal gibi ayağına geçiren elçi İmpaluri'yi, kader tanrıları ya da yardımcı periler olan İrşirra tanrılara kundaktaki çocuğu emanet etmesi için çağırır. Bu imge, güney Anadolu'nun Lykia bölgesindeki Xanthos kentinde bulunan Harpya'lar anıtındaki kabartmayı anımsatır.¹⁷⁸ M.Ö. V.yüzyıla tarihlenen bu anıttaki kabartmalarda, Harpya'lar, ölü ruhları kundakta birer bebek gibi göğüslerine basmış olarak yeraltına taşırken gösterilmektedir. İrşirra'larla, Harpya'lar arasında bağlantı kurulabileceği ifade edilir. Bunun dışında, bu mitosta da, Homeros destanlarında olduğu gibi, haber göndermek için bir ulak kullanılmakta ve tanrıların özel ulaşı gibi, İmpaluri de ayağına yellerden sandallar bağlamaktadır. Hermes de, Olympos'tan yeryüzüne ya da başka yerlere uçarken gösterilir ve sandallarındaki kanatlar da olasılıkla yeli simgeler.¹⁷⁹

Kumarbi, doğan çocuğunu, Teşup'tan intikamını alması için gizlice yetiştirir. Ancak, güneş tanrısı, hızla büyüyen bu çocuğu görerek, Teşup'a haber verir. Teşup, erkek kardeşi Tasmisu ve kız kardeşi Sausga ile Hazzi dağına giderek, Ullikummi'yi bulur. Savaşmaya başlarlar, ancak, Ullikummi, Teşup ve yanındaki 70 tanrıyı yener. Teşup'un kardeşi Tasmisu, Teşup'un eşi Hepat'a yenilgi haberini vererek geri döner ve Teşup'a tanrı Ea'dan yardım istemesini söyler. İki kardeş, Ea 'ya giderler. Ea, eski tanrılara şu şekilde seslenir:

“Eski sözleri bilen ilk tanrılar, sözümü duyun. Eskiden, babadan, büyükbabadan olan mühür evlerini tekrar açın. Ecdadımın mühürlerini getirsinler. Onu orada mühürlesinler. Yeryüzü ve gökyüzünü ayırdıkları (kestikleri) bakırdan

---

¹⁷⁸ Tritsch 1942, 39-50.

¹⁷⁹ *Odysseia*, V. 43

eski kesici aleti getirsinler. Biz, Kumarbi'nin bie asi olarak tanrılara karşı yücelttiği (büyüttüğü) basalt Ullikummi'nin ayaklarını keseceğiz".¹⁸⁰

Teşup ve tanrılar, ayakları kesilince güçsüz kalan Ullikummi ile savaşmaya başlarlar. Bu kısmı kırık olan tabletin, Teşup'un zaferi ile sonuçlandığı düşünülmektedir.¹⁸¹

Ullikummi mitosu, ele geçen tabletlerin kırık parçalardan oluşmasına rağmen, başı ve sonu olan bir bütün oluşturur. Kurgusu, Ullikummi'nin üretilmesi ve doğumu, Ullikummi'nin, doğduktan sonra başkalarının gözünde canlanması, özel nitelikleriyle betimlenmesi ve bu duruma karşı uyanan tepkiler; Ullikummi ile diğer tanrılar arasındaki savaş ve bu savaşın sonuçlarıdır.¹⁸²

Dönemin Yakındoğu edebiyatının birer temsilcileri olan Hitit mitleri, Mezopotamya ve Batı Sami edebiyatının birçok unsurunu bünyesinde barındırmaktadır. Hitit mitlerinin, Sami mitleri ile Yunan mitleri arasında köprü görevi gördüğü ifade edilir.¹⁸³

3.1.4. Fenike Mitosları

Akad metinlerinde Kinahhu ve Yunan metinlerinde φοινική mor anlamında, Miken metinlerinde po-niki-ja kırmızı anlamına gelen Fenike sözcüğünün, Fenike kentlerine özgü kumaş boyama sanayisiyle bağlantılı olduğu düşünülür.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ Elmalı 1991, 150.

¹⁸¹ Haas 2006, 130-176.

¹⁸² Erat 1977,70.

¹⁸³ Elmalı 1991, 190.

¹⁸⁴ Moscati 2004, 27.

Fenikeliler ile ilgili varsayımların çoğu, klasik yazarlara dayandırılır. Byblos'lu Philon, Fenikelilerin yerli bir halk olduğunu ve yalnızca insanların değil, tanrıların ve tüm insan kültürünün kökeninin onların bölgesi olduğunu ileri sürer.¹⁸⁵ Herodotos, Fenikelilerin Eritre denizi bölgesinde yaşadığını söyler.¹⁸⁶ Alman araştırmacı Otto Eissfeldt de Fenikelilerin yurtlarının Sina yarımadası ya da komşu Arap bozkırları olduğunu ve M.Ö.3000 civarında buradan göç ederek, gelecekteki tarihsel bölgelerine yerleştiklerini savunur.¹⁸⁷

Fenike dini hakkında, Fenike kentlerinde bulunmuş olan çok sayıda yazıt, dolaysız bilgi kaynakları olarak kabul edilir. Ancak bu yazıtların nitelikleri ve kısalıkları nedeniyle veriler, çoğunlukla, neredeyse yalnızca tanrıların adlarıyla kısıtlı kalır: dini yaşam ve kültür hakkında oldukça az bilgi verir, mitolojiden ise hiç söz etmezler. Bu konuda, şimdilik eldeki tek kaynak, Berytus'lu bir Fenike rahibi olan Sankhuniaton'un yapıtlarıdır. Byblos'lu Philon'a (M.S.42-117) göre, Sankhuniaton, Fenike'nin dünyanın yaratılışı ile ilgili kavramlardan söz etmiştir.

Fenike kozmogonisi hakkında bilgi aktaranlardan birisi de, yaklaşık M.S.462-538 yıllarında yaşamış olan ve Fenike tarihinin yazarı olarak kaynaklarda adı geçen Mokhos'un bir kozmogonisinden alıntı yapan, Neo-Platoncu akımının filozoflarından Damaskios'tur. Yunan tarihçi, biyografi ve deneme yazarı Mestrius Plutarkhos (M.S.46-120?) ve Lukianos (M.S.120-180?) da, Fenikelilerin inançları hakkında bilgi aktaran kişilerdir. Ayrıca, dolaylı bir kaynak olarak da, kuzey Suriye

---

¹⁸⁵ Eusebios 1996, 14-19.

¹⁸⁶ Herodotos, 1.89.

¹⁸⁷ Eissfeldt 1950, 350-380.

kıyılarında bulunan bir kentin dini ve mitolojisi hakkında bol miktarda bilgiler içeren Ugarit metinleri sayılabilir.¹⁸⁸

Byblos'lu Philon, Mezopotamya ve İbrani kozmogonileri hakkındaki bilgilerle örtüşen, evrenin kökeninin rüzgar ve kaos olduğunu aktarır. Ayrıca, kozmik yumurta, yıldızlar ve yumurta açıldığında oluşan, göğün sulardan ayrılması kuramından söz eder. Bu kuram, Babil yaradılış öyküsünü anımsatmakla birlikte, yumurtanın adı olan Mot'un, Ugarit'in yeraltında hüküm süren aynı adlı tanrısına denk geldiği kuşkulu kabul edilir. Kültürün başlangıcında, hayvan derilerinden yapılmış giysilerin mucidi ve kardeşi Hypsuranios'un rakibi olan Usoos figürü, sanatların ve zanaatların doğuşu sürecini soyağacını izleyerek bireylere atfetme şekliyle Doğu yöntemlerine işaret eder. Tanrılar soyağacının başında Eliun ve Berut, olasılıkla, Berytus (Baalat) yer alır. El, Baitylos (Baitylos=taş put), Dagon (Siton=buğday), Astarte, Baaltis (Baalat) ve Melkart bu tanrıların soyundan gelen bazılarıdır. El'in soyundan gelenler arasında, belki de Ugarit'in aynı işlevlere sahip tanrısıyla özdeşleştirilebilecek olan Mot (Thanatos) da yer alır.¹⁸⁹

Damaskios, Mokhos'tan alıntı yaparak, Fenikelilerin kozmogonik geleneklerine ait kimi çeşitlemeler verir. El, Sami dilinden gelen ve İbranice'de dünya anlamını taşıyan Olam'a denk gelen Ulomos'u yaratır. Ulomos'tan Çusor ve ondan da Yumurta ortaya çıkar.

Aşırı derecede karmaşık olan bu olgulardan tutarlı bir Fenike kozmogonisi çıkarmanın zor olduğu ifade edilir. Diğer yandan, çevresel bağlantılar ve yazıtlarda görülen kimi olgular, evrenin kökeniyle ilgili mitolojik geleneklere işaret eder. Bu

---

¹⁸⁸ Moscati 2004, 63-64.

¹⁸⁹ Moscati 2004, 73.

geleneklere, sanat ve zanaat ile bağlantılı gelenekler eklenerek, tanrıların soyağacı ayrıntılı bir şekilde yapılmış, başka yerlerde olduğu gibi antik Yakınoğu'da, belli tanrılara olasılıkla siyasi nedenlerden dolayı özel öncelik verilmiştir.¹⁹⁰

Byblos'lu Philon,Eliun'u (Hypsistos), Fenike tanrılar hiyerarşisinin tepesine yerleştirir. Byblos'un diğer başlıca tanrıları, El, Baalat ve Adonis'tir. Yunan mitolojisinde Gök tanrısı Uranos ve Yeryüzü tanrıçası Gaia'nın oğlu olan Kronos'la özdeşleştirilen El, aktif bir tanrı olarak görülmez. Tanrıça Baalat ise çok daha aktiftir. Bereketi temsil eden Baalat, bitkilerin yanı sıra tanrıların ve insanların da annesi sayılmakta, dolayısıyla *Toprak Ana*'ya denk gelmektedir. Sümerliler'in İnanna'sı, Babillilerin ve Asurluların İştar'ı, Mısırlıların İsis'ine denk kabul edilen Baalat, Yakınoğu'da ortaya çıkan çok eski bir tanrıçadır. Adı Sami dilinde Adon (Efendi) anlamına gelen kelimededen türeyen Adonis (Efendim), bitki örtüsünün her yıl ölüp, ardından yeniden doğuşunu temsil eder ve dolayısıyla kültteki ve mitteki Toprak Ana figürüyle bağlantılıdır. Diğer Fenike tanrıları hakkında pek az şey bilinir. Bunlar arasında Melkart, Baal-Samem (Zeus Olympos), Baal Malage (Zeus Meilikhios), Baal-Sapuni, adı şifa ruhu anlamına gelen Şadrafa (Dionysos-liber pater), demirin ve demir işlevlerinin yanı sıra bazı el ve sanayi faaliyetlerinin ve bilgece atasözlerinin yaratıcısı Çusor (Hephaistos), yıldırım ve ateş tanrısı Reşef (Apollo), İesumunu, adları adalet ve doğruluk anlamlarına gelen Sydyk ve Misor'dur.¹⁹¹

Göksel kültlerin, antik Fenike dininde pek yaygın olmadığı ifade edilir. Fenike'de göksel kültler, ancak Hellenistik dönemde ve tüm Yakınoğu'yu etkisi altına almış olan Babil diniyle gelişerek, çoğunlukla ikincil önemde kalmıştır. Bu

---

¹⁹⁰ Moscati 2004, 73.

¹⁹¹ Moscati 2004, 70-72.

dönemde, Byblos’lu El Kronos’a, Byblos’lu Baalat ve Sidonlu Astarte de Aphrodite’ye dönüşmüştür.

Kıbrıs’ta bulunmuş ve M.Ö.IX. yüzyıla tarihlenen bir mezar yazıtı ile, yaklaşık aynı yüzyıla ait Sardinya adasında bulunan bir başka yazıtı dayanarak, Fenikelilerin Yunan adalarına daha erken dönemlerde geldikleri varsayılır. Fenike bölgesinin kuzeyinde yer alan, Zincirli ve Karatepe yerleşim yerlerinde bulunan yazıtlar, Fenike dil ve kültürünün güney Anadolu’ya dek yayıldığını gösterir. Fenike uygarlığı, antik Yakınoğu kültürel karmaşasının başlıca unsuru ve Doğu ile Batı arasında, Akdeniz üzerinden, verimli bir ilişki kurulmasında belirleyici etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹²

3.2. ANTİK YUNAN YARADILIŞ MİTOSLARI

Her dinin, tanrıların kimden, nereden, nasıl doğduklarını tanıplayıp, yalnızca insana dayanan simgesel varlıklara bir köken göstermek, bir soy ağacı çizmek, bu doğrultuda evrenin kuruluşuna değinerek, bir *kozmogonia* düzenlemek; doğayı simgeleyen, doğanın içerdiği tüm varlıkların bir oluş, var oluş ve gelişim göstergesini tasarlayıp, onu göz önüne sermek gibi bir başlangıç tasarımını özümsemiği ve kutsal kitapların hepsinin de böyle bir girişimin ürünü olduğu ifade edilir.¹⁹³

Yunan Yaradılış mitolojisinde Kaos (boşluk, aralık), evrenin yaradılışı aşamasında ortaya çıkmış tanrıların ilki olarak görülür. Protonegoi olarak adlandırılan bu ilk tanrılar, evreni oluşturan bileşenlerin mitolojik temsili ve kişileşmesidir. Kaosun, yeryüzü, gökyüzü, hava, su, aydınlık, karanlık, yeraltı ve

---

¹⁹² Moscati 2004, 320-321.

¹⁹³ Erat 1977, 27.

zaman gibi bileşenler arasında, yer ve gök arasındaki boşluğa karşılık geldiği ifade edilir. Kaos'un bu original anlamı, Orfizim etkisiyle değişikliğe uğramış, evrenin yaratılışı öncesinde, elementlerin karışım halinde bir arada buldukları, birleştirici bir unsur olarak ele alınmıştır.

Ölümler ülkesine girip, dönmeyi başarabildiğine inanılan mitik şair Orfeus'a atfedilen yaratılış mitosunda, Hesiodos'un Theogonia'sından farklı olarak, Kronos (Zaman) ile Ananke (Zorunluluk) birleşerek, Kaos ve Aither'i yaratırlar. Aither, varlığın ruhsal yönünü işaret ederken, sürekli genişleyen bir boşluk olarak düşünülen Kaos, varlığın maddi boyutunu simgeler. Kronos ile Aither'in birleşmesi, evrendeki ilk madde olan, gümüş renginde, dev bir *Kozmik Yumurta*'yı ortaya çıkarır. Bu yumurtadan, ilk doğan anlamına gelen Protogonus (aynı zamanda ışığın tanrısı Phanes, gücün tanrısı Erikapaeos, akıl tanrısı Metis, hayat verici aşkın tanrısı Eros olarak da adlandırılır) ortaya çıkar. Evrenden yaratılan, hem erkek hem dişi olan tanrı Protogonus, Nyx'i (Gece) doğurur. Protogonus ve Nyx'in birleşmesinden Gaia (toprak), Uranos (Gök) ve Kronos (Titan) doğar. Kronos'un oğlu olan Zeus, Protogonus'u yutarak, dünyada iktidarı ele geçirir. Bundan sonra, tanrılar ve titanlar mücadelesi başlar. Zeus'un titanları yok etmesinden sonra, titanların küllerinden insanlar ortaya çıkar.¹⁹⁴

Romalı şair Ovidius (M.Ö.43-M.S.17), *Metamorfozlar* adlı yapıtında, Orfik yaratılış mitosunu şiirsel olarak dile getirir. Onun aktardığına göre, Kaos, hiçbir varlığın bulunmadığı bir zamanda, bütün varlığı kendi bünyesinde barındıran bir bütündür. Karmaşık olarak bir araya gelmiş, sıkıştırılmış elementlerden oluşur.

---

¹⁹⁴ Abraham 1994, 53-102.

İçinde yaşamı barındırmamakla birlikte, yaşamı ortaya çıkaracak potansiyeli bünyesinde barındırır.¹⁹⁵

3.2.1. Yunan Yaradılış Mitosu Türleri

Hesiodos (ya da olasılıkla Miletli Kekrops¹⁹⁶), Theogonia adlı yapıtında, dünyanın nasıl kurulduğu, tanrıların nasıl doğduğu, insanın nasıl ve kim tarafından yaratıldığı sorularına yanıt arar.¹⁹⁷

Yunanlılara göre Kaos denilen başlangıçtaki boşluktan ortaya çıkan yaradılış, en önemli tanrıların kadın olduğu anaerkil toplumdun, en önemli tanrıların erkek olduğu babaerkil topluma doğru kayar. İnsan ailesinin zaman içinde kuşaktan kuşağa gelişmesi gibi, insan ailesi şeklinde yaratılan tanrısal aile de, ebeveyn yönetiminden çocukların yönetimine doğru gelişim gösterir.¹⁹⁸

3.2.1.1. Kozmos'un yaradılışı:

Kozmos (evren, gök varlıklarının bütünü) ve *Kaos* (evrenin düzene girmeden önceki biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durumu), mitolojik düşüncede, birbirinden ayrılmaz mekanlardır. “*Mekan hakkında çağdaş tasavvurlardan farklı olarak, mitopoetik dünya modelinde ‘rasyonelleştirilmiş’ mekan yoktur. O her zaman doludur ve her zaman maddidir. Mekanın olmamasının (gayr-ı mekanın) tecessümü, yaradılışa kadarki kaostur. O, her zaman doludur, her zaman maddidir. Mekanın olmamasının tecessümü, yaradılışa kadarki kaostur. Yaradılışın artık var olduğu durumda (yani, artık çatışmanın yaratıldığı halde) mekanın varlığı kozmosta*

---

¹⁹⁵ Ovid 2000, 26-30.

¹⁹⁶ Bernal 1998, 134.

¹⁹⁷ Erat 1977, 27.

¹⁹⁸ Rosenberg 2003, 31-34.

(merkezde), yokluğu kaostadır (ücradadır). Mitopoetik düşünce, mekanı ve zamanı birbirinden ayıramaz. Bu durumda mekan ve zaman, ayrılmaz bir birlik-kronotopos oluşturur”.¹⁹⁹ “Kozmos, kaosa direnir. O, gerek zaman ve gerekse onu meydana getiren elementlerin içeriği bakımından kaosa nispeten ikincidir”.

Felsefi açıdan bakıldığında, kozmik birliğin büyük ve trajik karakteri olduğu anlaşılmaktadır. Tüm varlık âlemi, kaostan ortaya çıkar ve ancak kaosta yok olur. Bu nedenle kaos, bütün ve aralıksız, sonsuz ve sınırsız oluşumun genel kuralıdır.

Su unsuru ile ilişkisi, mekan ve zamanda sonsuzluk, boşluğa kadar uzanan mesafe ya da tüm elementlerin bütünleşmesi, düzensizlik; tüm bu unsurların, kaosun mitolojik açıdan farklı geleneklerde tekrarlanan özelliklerinin olduğunun göstergesidir.

Kaos, Yunan mitolojisinde Aid ve Tartar gibi adlarla tanımlanmaktadır. Aid, “Yunan mitolojisinde hem ölümler ülkesi hükümdarının adı, hem hükümdarlığın kendisidir”. “Yunan mitolojisinde kozmosun en derin yerinde, Aid’den alt kata yerleşen mekân Tartar’dır”.²⁰⁰

Azra Erhat da, çevirisini yaptığı Hesiodos Eseri ve Kaynakları adlı yapıtta, Kaos’u şu şekilde tanımlar: “Yunan mitograflarının (mitos yazarlarının) hepsine göre, dünya var olmadan önce khaos vardı. Khaos sözcüğü, ‘açık, boş olmak’ anlamına gelen ‘khainein’ fiilinden türeme olsa gerek. Khaos’tan boşluk, daha biçime girmemiş, varlığa kavuşmamış öğelerin karışımı anlaşılmaktadır. Hesiodos’un Theogonia’da (d.116 vd.) tanımladığı Khaos’tan varlıklar kendi

---

¹⁹⁹ Toporov 1982, 169-180.

²⁰⁰ Takho-Godi 1982, 495.

kendilerine ortaya çıkmaktadırlar. Khaos'tan ilk önce Gaia, yani toprak doğar, sonra da ışık ve karanlık, daha sonra bu karışık öğeler birleşir ve sıra ile evreni oluşturacak varlıklar ortaya çıkar. Hesiodos'tan başka İlkçağ ozanları arasında Khaos'un en belirgin tanımını Latin şairi Ovidius'un 'Dönüşümleri'nde buluruz".²⁰¹

Hesiodos, Theogonia (Tanrıların Doğuşu) adlı yapıtında, yaratılışın başlangıcını şu şekilde dile getirir:²⁰²

*Khaos'tu hepsinden önce var olan,
Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak,
Sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin,
Onlar ki, tepelerinde otururlar karlı Olympos'un
Ve yol yol toprağın dibindeki karanlık Tartaros'ta,
Ve sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrıların,
O Eros ki, elini ayağını çözer canlıların,
Ve insanların da tanrıların da ellerinden alır
Yüreklerini, akıl ve istem güçlerini.
Khaos'tan Eros ve kara Gece doğdu
Eros'ta sevişip birleşmesinden.*

*Toprak bir varlık yarattı kendine eşit:
Dört bir yanını saran Uranos, yıldızlı Gök'ü,
Mutlu tanrıların sürekli, sağlam yurdunu.
Yüksek dağları yarattı sonra,*

---

²⁰¹ Erat 1977, 197.

²⁰² Erat 1977, 108-109.

Konaklarında tanrıçalar oturan dağları.

Sonra denizi yarattı, ekin vermez denizi:

Azgın dalgalarıyla şişen Pontos 'u.

Kimseyle sevişip birleşmeden yaptı bunu.

Sonra sarmaşıp kucaklaşıp Uranos 'la

Doğurdu derin anaforlu Okeanos 'u.

Ve Koios 'u, Hyperion 'u, İapetos 'u,

Theia, Rheia, Themis ve Mnemosyne 'yi,

Altın taçlı Phoibe 'yi, sevimli Tethys 'ü.

Bunlardan sonra Kronos geldi dünyaya,

O ard düşünceli tanrı,

En belalısı Toprak oğullarının.

Ve Kronos diş bileli yıldızlı babasına.

Sonra toprak Kyklop 'ları doğurdu, azgın yürekli,

Brontes 'i, Steropes 'i ve belalı Arges 'i

-ki bunlar vermiştir Zeus 'a şimşekleri, yıldırımını-

Her bakımdan tanrıya benziyordu bunlar

Ama bir tek gözleri vardı alınlarında.

Yuvarlak tek gözlerinden geliyordu adları,

Zorlu, başarılıydular her yaptıklarında.

Başka oğulları da oldu Gaia ile Uranos 'un,

Üç yaman oğul ki, korku ile anılır adları:

Kottos, Briareus, Gyes, başı göklerde çocuklar.

Her birinin yüz kolu vardı

Omuzlarından sarkan, korkunç,

Ve elli başı güçlü omuzların üstünde.

Korkunçtu koca bedenlerinin amansız gücü.

Hesiodos, Theogonia adlı yapıtında, *Musa'lara Övgü* bölümünün ardından *Evrenin Yaradılışı* konusuna girer. Yaradılış konusunda, Khaos, Gaia ve Eros, üç unsur ya da ilke olarak sunulur. Hesiodos, Khaos için, her şeyden önce var oluşundan başka tanımlamada bulunmamakta; yer-toprak'ı simgeleyen Gaia'yı da *eurysternos* (geniş göğüslü, engine kucaklı, sağlam tabanlı) olarak tanımlamaktadır. Başlangıçta yer alması dolayısıyla birleştirici bir unsur olarak ele alınması düşünülen Eros'u ise, "tanrıların en güzeli", "canlıların elini ayağını" çözen sıfatları ile tanrı ve insanlarda görülen sevi özelliği ile sunduğu görülür. Hesiodos, Khaos, Gaia ve Eros'un yaradılışına değinmeden, doğrudan Khaos'tan yaratılanlara geçer.²⁰³

Hesiodos, Khaos'tan, yeryüzündeki geceyi simgeleyen Nyx ile yeraltındaki karanlığı simgeleyen Erebus adlı iki karanlık ilkenin çıktığını belirtir. Nyx'ten de, Aither (Işık) ve Hemera (Gündüz) adlı iki ışık ilkesi çıkar. Gaia, "parthenogenesis" adı verilen kendi kendine üretme yoluyla doğurma sürecini başlatır. Tüm canlıların sağlam tabanı olan Gaia; önce yıldızlı olan, yeri tamamen kaplayacak kadar yaygın olan, ölümsüz tanrıların yurdu olan Uranos'u (Gök) doğurur. Gaia, aynı süreçte, yüksek dağları, dağ perilerini ve Pontos'u (Deniz) doğurur.²⁰⁴

---

²⁰³ Erat 1977, 49.

²⁰⁴ Erat 1977, 49-50.

Gaia'nın bundan sonra üretme biçimi değişiklik gösterir. Gaia ve Uranos, sevi yoluyla birleşerek; Titan'lar, Kyklop'lar, Hekatonkheir'ler olarak adlandırılan üç tür dev ve canavar üretirler:²⁰⁵

Titan'lar, Hesiodos, erkek Titan'ları, *Okeanos*, *Koios*, *Krios*, *Hyperion*, *İapetos* ve *Kronos* olarak; dişi Titan'ları ise, *Theia*, *Rheia*, *Themis*, *Mnemosyne*, *Phoibe* ve *Tethys* olarak belirtir. Titan'ların erkek soyundan olan Kronos, son döl olarak sayılır.

Kyklop'lar, "yuvarlak gözlü" anlamına gelen Kyklops, *Brontes* (gök gürlemesi), *Steropes* (şimşek) ve *Arges* (yıldırım ışını) olarak üç tanedir.

Hekatonkheir'ler, yüzer tane eli, ellışer tane başı olan bu üç dev canavarın adları, *Kottos* (öfke), *Briareus* (güç) ve *Gyes* (dehşet) olarak sayılır.

Hesiodos, bundan sonra, ilk tanrı kuşağının devrilmesi öyküsünü anlatır. Uranos, ürettiği bu dev canavarlardan ürkerek, onları doğdukları anda, Gaia'nın içine gömer. Gaia, bunun ardından giderek şişer ve patlayacak hale gelir. Bunun üzerine, son oğlu Kronos aracılığı ile, Uranos'u cezalandırmak yoluna gider. Yaradılışın birinci bölümü, Kronos'un annesi Gaia'dan aldığı tırpanla babası Uranos'u iğdiş etmesi, kesilen hayalardan fişkırıp, denize dökülen köpüklerden Aphrodite'nin, toprak üstüne sıçrayan kanlardan öç perileri Erynys'lerin, bir diğer dev türü olan Gigant'ların ve ağaç perilerinin doğmasını anlatan renkli, çarpıcı sahnelerle son bulur.

Hesiodos, bu bölümde, Yakındoğu'daki düşüncenin en erken zamanlarından beri mevcut olan, doğa güçlerinin kişileştirilmeden, soyutlaştırılmasını sunmaktadır.²⁰⁶

---

²⁰⁵ Erat 1977, 50.

²⁰⁶ Bernal 1998, 222.

3.2.1.2. Olympos tanrılarının yaradılışı

Hesiodos, bu bölümde, tanrıların, egemenliği ele geçirmek, kuşaklar boyu kral olmak için savaşmalarını aktarır. Tanrılar arasındaki bu çatışma, baba ile oğul arasında olmakta; baba, oğulun tahta çıkmasını engellemek için, onu türlü şekillerde ortadan kaldırmaya çalışmakta;oğul ise, babasının kurduğu düzeni yok ederek, onu devirmeyi ve yerine geçmeyi başarmaktadır. Önce Uranos kraldır, sonra Kronos babasını yenilgiye uğratar. Sonunda da Zeus, Kronos'u, kimi zaman kaba kuvvetle, kimi zaman da devler ve azmanlar gibi doğüstü güçlerin yardımıyla yenerek; gökte ya da göğü simgeleyen Olympos'ta kral olur ve krallık yetkilerini kardeşleri ile paylaşır.²⁰⁷

Tanrıların birinci kuşak kralı olan Uranos, ikinci kuşaktan oğlu Kronos tarafından; Kronos da, üçüncü kuşakta yer alan oğlu tarafından alt edilir. Uranos ve Gaia'nın birleşmesinden doğan Titan'ların sonuncusu olan Kronos, kızkardeşi Rhea ile birleşip, *Hestia*, *Demeter* ve *Hera* adlı kızlar ile *Hades*, *Poseidon* ve *Zeus* adlı erkek tanrıları üretirler. Kronos da, çocuklarını doğar doğmaz yutma gibi farklı bir tarzda da olsa, babası Uranos gibi çocuklarını yok etme yoluna gider. Kronos'un bu davranışının nedeni, Uranos ile Gaia'nın, kendi oğluna yenileceği şeklinde açıkladıkları yazgısıdır. Doğan çocuklarının hemen yutulmasına üzülen Rhea, altıncı çocuğunu doğurmak üzereyken Uranos ile Gaia'nın yardımını ister. İlk kuşak tanrıları olan Uranos ve Gaia, bu kez kızlarına destek olarak, Rhea'yı doğum yapması için Girit'in bir mağarasına saklarlar. Gaia'nın, bir beze sararak taş sararak Zeus diye Kronos'a sunması ve Kronos'un da bunu ne olduğunu anlamadan onu

---

²⁰⁷ Erat 1977, 43-44.

yutması, Zeus'un Girit mağarasında gizlice büyütülmesi, sonra da babasına yuttuğu taşla birlikte diğer kardeşlerini de kusturması, birkaç dize ile anlatılır.²⁰⁸

*Genç tanrı büyüdü, geliştirdi çarçabuk
Coşkun yüreği ve gülbüz bedeniyle
Ve yıllar geçince ard düşünceli koca Kronos
Yenilip Gaia'nın düzenine ve oğlunun gücüne
Kustu birer birer yuttuğu çocuklarını.
İlk kustuğu da son yuttuğu taş oldu.
Zeus aldı dikti bu taşı kutsal Pytho'da,
Parnassos eteklerinde yol yol uzanan toprağa.
O taş da bir anıt olarak kaldı orada
Gören ölümlüleri şaşırarak.
Sonra kurtardı babasının kardeşlerini,
Ki Uranos zincire vurmuştu çılginca.
Bu iyiliğini unutmadılar onlar Zeus'un:
Verdiler ona gök gürültüsünü
Kavurucu yıldırım ve şimşekle birlikte;
Onları Toprak Ana saklıyordu bağrında.
O günden sonra Zeus'un eline geçtiler
Ve onlarla buyruğu altına aldı Zeus
Bütün ölümlüleri ve ölümsüzleri.*

Hesiodos, Zeus'un krallığı elde etmesinden sonra, Titanlarla Olympos tanrıları arasındaki, on yıl süren, Titanomakhia'yı (Titanlar Savaşı) anlatır. Bu savaş,

---

²⁰⁸ Erat 1977, 53-54.

Zeus'un Titan Kronos'a karşı, Uranos'un çocukları Kyklop'lar ve Hekatonkheir'leri yeraltından kurtarmasıyla başlar. Titanlar, Gaia'yı Zeus'a karşı kışkırtmaya çalışırlar, ancak Gaia, oğlundan ve saltanatından vazgeçerek, dağları yaratıp, orada kalır. Sonuçta Zeus, Titanlara karşı olan savaşı kazanır ve onları Tartaros'a kapatır.

*Mutlu tanrılar bitirince bu işlerini,
Şereflerini zorla kurtarınca Titan'lardan
Uydular Toprak Ana'nın öğütlerine,
Engin bakışlı Zeus'a baş vurdular,
Ölümsüzlerin başına geçmesini,
Olympos'un kralı olmasını istediler ondan
Ve Zeus geçip başına tanrıların
Yetki paylarını dağıttı her birine. (Theogonia, 881-885).*

Hesiodos, tanrısal varlıkları beş bölümde anlatır.²⁰⁹

- 1- *Ölüm tanrıları:* Nyx'ün (Gece'nin) tek başına ürettikleri: hepsi olumsuz, karanlığı simgeleyen varlıklardır. Bunlar, Moros (ecel), Ker ya da Keres (dişi tanrı), Thanatos (ölüm), Moira'lar (kader tanrıçaları: Klotho, Lakheis, Atropos), Hesperidler (Batı kızları), Nemesis (öç alma tanrıçası), Eris (kavga), Lethe (unutma), Limos (açlık), Ponos (çaba, zahmet), Algos (acı), Ate (gaflet), Horkos (yalan yere yemin) olarak sıralanır.
- 2- *Pontos'un (Deniz'in) çocukları:* Erkek olan Pontos'un, ilk oğlu Nereus'u nasıl ürettiğinden söz edilmez, ancak daha sonra onun Gaia ile

---

²⁰⁹ Erat 1977, 50-53.

birleşmesinden Thaumasi ve Phorkysi adlı oğulları ve Keto ile Eurybie adlı kızları olur. Pontos'un oğlu Nereus da, tanrı Okeanos'un kızı Doris ile birleşerek, deniz kızlarını üretir.

3- *Ejderler soyu:* Pontos'un iki oğlu Thaumasi ve Phorkysi'ten doğma varlıklardır. Thaumasi ile Okeanos kızı Elektra'nın birleşmesinden, İris (gökkuşaağı), Harpya'ler ve Aeollo ile Okypetos (yeli simgelerler) ortaya çıkarlar. Pontos'un diğer oğlu Phorkysi ile kızı Keto'nun birleşmesinden Pemphredo ile Enyo adlı Graia'lar (Kocakarılar) ile Sthenno, Euryale ve Medusa adlı Gorgo'lar doğar. Medusa'nın başı, Zeus ile Danae'nin oğlu Perseus tarafından kesilince, akan kanlarından Khrysaor (altın kılıç anlamına gelen canavar) ve Pegasos (kanatlı at) doğar. Khrysaor'un Okeanos kızı Kallirhoe ile birleşmesinden, üç kafalı Geryoneus ile yarısı kadın yarısı yılan olan Ekhidna; Ekhidna'nın Typhon ile birleşmesinden Orthos, Kerberos, Hydra ve Khimaira adlı canavarlar; Ekhidna'nın kendi dölü Orthos ile birleşmesinden, Phix (Sfenks) ile Nemea arslanı ortaya çıkar.

4- *Titan'lardan Okeanos ile Teyhys'nin soyu:* Hesiodos, Okeanos ile Teyhys'in yarısı Anadolu ırmakları olan, yirmibeş kadar ırmak ürettiklerini ifade eder. Okeanos ile Teyhys'in, ayrıca üç bin kadar Okeanos kızları olmuştur. Bunlardan bazıları: Metis (Zeus'un ilk karısı), Elektra, Doris, Kalypso, Asia, Dione, Tykhe, Styx'dir. Hesiodos, Okeanos kızlarının, ince topuklu olduklarını, dünyayı dört bir yandan sardıklarını, ışık saçtıklarını, gençliği

beslediklerini belirtir, ancak ne biçimsel, ne de simgesel niteliklerini belirtmez.

- 5- *Güneş soylular:* Erkek ve dişi titanlar arasında, Hyperion- Theia, Krios-Eurybie, Koios-Phoibe, göksel tanrıları üretmekle bu gruba girerler. *Hyperion- Theia* birleşmesinden, Helios (Güneş), Selene (Ay) ve Eos (Şafak) tanrıları doğar. *Krios-Eurybie* birleşmesinden, Astraios, Pallas ve Perses doğar. Astraios, Şafak tanrıçası Eos ile birleşerek, Zephyros, Boreas, Notos adlı Yelleri ve yıldızları üretirler. Pallas ile Okeanos kızı Styx'in birleşmesinden, Zelos (çaba, kıskanma, yarışma özlemi), Nike (zafer), gücü kuvveti simgeleyen Kratos ile Bie doğar. Bu son iki tanrı, Zeus'a Titanlar savaşında tanrılar arasında krallığını pekiştirmekte yardımcı olmuşlardır. *Koios-Phoibe* birleşmesinden de, daha sonra Zeus ile birleşip Apollon ile Artemis'i üreten Leto ile Perses ile birleşip Hekate'yi üreten Asterie adlı kızları olur. Hesiodos, Theogonia'da, Hekate'ye Ana Tanrıça Kybele ile kıyaslanabilecek evrensel bir nitelik yükler.

Zeus'un, dokuz ilham perisi Musa'ları doğuran Mnemosyne'den sonraki evlilikleri, Olympos Tanrıları'nın ortaya çıkmasını sağlar. Zeus'un Demeter ile evliliğinden, sonradan Hades'in karısı olacak olan yeraltı dünyasının tanrıçası Persephone; Leto ile evliliğinden ışık tanrısı Apollon ve av tanrıçası Artemis; Hera ile evliliğinden savaş tanrısı Ares, ateş tanrısı Hephaistos, gençlik tanrıçası Hebe ve doğumlara bakan tanrıça Eileithyia doğar. Zeus, Athena'yı kendi alınından yaratır

(Resim 7). Atlas'ın kızı Maia'dan Zeus'un habercisi Hermes, Kadmos'la Harmonia'nın kızı Semele'den Dionysos doğar.²¹⁰

Evrenin bu yeni egemenleri, Gaia'nın Uranos'un kesilen hayalarından akan kandan gebe kalarak doğurduğu Gigant'ların (Devler'in) saldırısına uğrarlar. Gigant'lar, dağları üstüste yığmak suretiyle, Olympos'a saldırırlar. Kehanete göre, onları yalnızca ölümlü bir insan yenebilecektir. Bu nedenle, Zeus, Miken kralının kızı Alkmene ile birleşmesinden doğan çocuğu Herakles'e başvurur. Gigantomakhia (Resim 8) olarak adlandırılan Tanrılarla Devler savaşına, aralarında Apollon, Ares, Artemis, Hekate, Hephaistos, Hermes, gibi birçok tanrı katılır (Resim 9). Titanomakhia'da olduğu gibi, bu savaşın da galibi tanrılar olur.²¹¹

Olympos'ta yaşayan Yunan tanrıları (Resim 10), her bireyi farklı bir kişilik taşıyan, büyük bir ailedir. Sevgi, nefret, kıskançlık, gurur gibi duygular, tıpkı insan davranışını güdüledikleri gibi, onların da davranışlarını yönlendirir.²¹²

3.2.1.3. İnsanın yaratılışı:

Hesiodos, yapıtlarında, dünyanın kuruluşu, tanrıların doğuşu gibi sorulara yanıtlar getirdikten sonra, insan unsuruna eğilir. Hesiodos, evrenin en önemli bir unsuru olan insanın nasıl yaratıldığı, insanı kimin yarattığı sorularına değinmemekle beraber, insanlığın ortaklaşa gerçeklerini derinliğine araştırır, sorunlarını niteler, tanımlar, eleştirir. İlk ele aldığı konular, insanın çalışma, geçim sorunu olur.²¹³

Tanrılar yer altına gizlemiş besinleri:

Yoksa insan bir gün çalışıp rızkını sağlar,

---

²¹⁰ Cömert 1999, 19.

²¹¹ Cömert 1999, 20.

²¹² Rosenberg 2003, 29.

²¹³ Erat 1977, 27.

*Sonra bir yıl sırtüstü yatarđı,
Asar bırakırdı sapanını ocak başında,
Çözerdi çiftini çubuğunu, öküzlerini.
Zeus kızınca Prometheus 'a,
Kendisini aldatan o sivri akıllıya,
Sakladı varını yoğunu insanlardan,
O gün bugün dertlere boğdu insanoğlunu,
Zeus gizledi ateşi insandan.
Ama İapetos 'un güçlü oğlu Prometheus
Çaldı Zeus 'un ateşini insanlar için,
Sakladı onu narthex kamışının içinde.*

Prometheus-Pandora Mitosu: Titan İapetos'un, Okeanos kızı Klymene'den, Atlas, Prometheus, Epimetheus ve Menoithios adlarında dört erkek çocuğu olmuştur.²¹⁴ İnsanın Prometheus tarafından, maddeden yaratıldığı ya da 'yapıldığı' miti, daha geç bir dönemde, M.Ö.IV.yy.da ortaya çıkar. Bu mite göre, Prometheus'un ölümlü ilk varlığın bedenine biçim vermesi, suya ya da gözyaşlarına karıştırması şeklinde olmuştur. Sonra çamurdan yapılmış bu bedene yaşam soluğunu üfler. Bir başka anlatıya göre Prometheus, ilk insanın yalnızca yapıcısı, ona yalnızca biçim veren kişidir. İnsana ilk yaşam soluğunu, hayatı, ruhu Athena vermiştir.²¹⁵

Aslında Prometheus, insanların dostu olarak, başlangıçtan beri mitlerde yer alır. Hesiodos, Theogonia'da şöyle bir olay anlatır:²¹⁶ Tanrılarla ölümlü insanlar, Mekone'de toplanmışlar, kesilen her kurbanda tanrılara ait payı saptıyorlarmış.

---

²¹⁴Erat 1977, 121.

²¹⁵ Cömert 1999, 21.

²¹⁶ Erat 1977, 122-123.

Kurnaz Prometheus, koca bir öküzü keserek ikiye bölmüş. Bir yana etini koymuş, üstünü işkembeyle örtmüş; bir yana kemikleri koymuş, üstünü parlak yağla örtmüş. Zeus kötü tarafı seçerse, aslan payı insanların olacaktır; tersi olursa, üstünlük yine tanrılarda kalacaktır. Prometheus, Zeus'a, iki parçadan birini seçmesini söylemiş. Zeus, yağla kaplı olan iyi görünümlü parçayı seçmiş. Aldatılıp, kemik yığını seçtiğinin farkına varınca da öfkelenmiş, insanları cezalandırmak için ellerinden ateşi almış. Prometheus, bunun da bir çaresini bulmuş hemen. Olympos'a çıkmış, bir kamışın içine bir kıvılcım saklayarak, yeryüzüne, insanlara getirmiş. İnsanları yeniden ateşe kavuşmuş görünce, Zeus'un öfkesi daha bir artmış. Hem insanları, hem de tanrılar babasına karşı gelen Prometheus'u cezalandırmak, onu kendi isteğine boyun eğdirtmek için yeni çareler düşünmüş.

Hesiodos, Theogonia'da bu öyküyü şöyle aktarır:²¹⁷ Hephaistos, Zeus'un buyruğu üzerine, bir parça toprak alıp, suyla karıştırır ve toprağı şekillendirerek, yüzü ölümsüz tanrıçalara, bedeni ise güzel genç kızlara benzeyen bir kız biçimine sokar. Athena, bu genç kıza, elişlerini, renk renk kumaşlar dokumasını öğretir ve beline süslü kuşağını sarar. Kharitler de, genç kızın boynuna altın gerdanlıklar takarlar. Hora'lar, saçlarını bahar çiçekleriyle donatırlar. Hermeias ise, içine bir köpek yüreği, bir tilki huyu koyar ve göğsüne yalan dolanı doldurur. Bu güzel ve belalı yaratığa 'tanrılar armağanı' anlamına gelen, Pandora denilir.

Zeus, Pandora'yı, Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gönderir. Prometheus'un bilge ve kurnaz olmasına karşın, kardeşi Epimetheus aptal ve dikkatsizdi. Prometheus'un, "Zeus'tan armağan alma sakın, alırsan ölümlüleri derde sokarsın" diye uyarmasına rağmen, Epimetheus onu dinlemez, Pandora'nın

---

²¹⁷ Erat 1977, 123-124.

güzelliğine dayanamayarak, onunla evlenir. Pandora'nın yanında getirdiği kutunun kapağını açtıklarında, insanlara acılarla dertler dağılır. Tam umut da çıkıp gitmek üzereyken, Pandora kutuyu kapatır. Kapağı açılan dert kutusundan, dışarı çıkamayan yalnızca umut kalmıştır.

Tanrılar kralı Zeus, Prometheus'u da şiddetle cezalandırır.²¹⁸ Onu zincirlerle kayalara bağlatarak, karaciğerini bir kartala yedirtir. Kartal yedikçe, karaciğer büyüyordu. . Bu konuda, Hesiodos'ta olmayan ayrıntıları Aiskhylos'tan²¹⁹ (M.Ö.525-456) öğreniyoruz. Zeus'un geleceği ile ilgili bir gizi, yalnızca Prometheus biliyordu. Bu gize göre, Zeus bir kadınla çiftleşecekti, bu çiftleşmeden bir çocuk doğacaktı ve kadere göre bu çocuk, babasının krallığına son verecekti. Zeus, bu kadının kim olduğunu öğrenip, başında dolaşan tehlikeyi savuşturmak için, zincire vurdurduğu Prometheus'u serbest bırakmak zorunda kaldı, zincirlerini çözdü. Herakles'i de, Prometheus'un ciğerini kemiren kartalı öldürsün diye yolladı. Yeniden tanrılar katına kabul edilen Prometheus, gizi açıkladı: Zeus, Nereus kızı Thetis'e gönül vermişti. Ancak, Thetis'in doğuracağı çocuk, babasından daha güçlü olacaktı. Zeus, Thetis'le birleştiği takdirde, krallığı son bulacaktı.²²⁰

Zeus, Prometheus'tan bu gizi öğrendikten sonra, Thetis'i bir ölümlüyle evlendirmeye karar verir. Thetis ise, kendisine koca olarak seçilen Peleus'a varmamak için, deniz kızlarına özgü niteliğini kullanarak kılıktan kılığa girer, ama

---

²¹⁸ Erat 1977, 122.

²¹⁹ Aiskhylos, Prometheus konusunu, "*Zincire Vurulmuş Prometheus*", "*Kurtulmuş Prometheus*", "*Ateş Taşıyan Prometheus*" adlarını taşıyan üç tragedyada işlemiştir. Bu üçlüden günümüze yalnızca "*Zincire Vurulmuş Prometheus*" adlı tragedyaya ulaşmıştır.

²²⁰ Aiskhylos 1967, 37.

sonunda Peleus'a varmağa boyun eğer. Peleus'la Thetis'in düğünü, Olympos'ta tanrılar sofrasında kutlanır ve bu evlilikten Akhilleus doğar.²²¹

Çağlar-Soylar Mitosu: Hesiodos, İşler ve Günler'de, birbirini izleyen beş insan soyunu anlatmaktadır.

Altın Soy	Tahıl veren dünyada yaşamış olan ilk ölümlüler soyu.
Gümüş Soy	Çocuksu ruhlu ölümlüler soyu. Doğa ve iklim, yaşamı zorlar.
Tunç Soy	Acımasız, savaşçı soy.
Kahramanlar Soy	Troya Savaşı zamanında yaşamış kahramanlar soyu.
Demir Çağı Soy	Günümüz insanların soyu. Çalışma, keder, adaletsizlik...

Hesiodos, bu *Soylar-Çağlar Miti*'nde, madenleri yalnızca bir nitelik, bir değer belirtisi olarak ele almıştır. Altın, madenlerin en değerlisi; gümüş ondan sonra gelen; tunç, gümüşten de daha az güzeli; demir ise, en sert ve en az değerlisini simgeler. Üçüncü ve beşinci soylar arasında, madenle nitelenmeyen bir kahramanlar kuşağı bulunur. Madenlerle nitelendirilmeleri, soyların salt değer ölçüsü bakımından yozlaşıp, gerilediklerini dile getirir.²²²

Olympos'ta oturan ölümsüzlerin yarattığı ilk soy olan altın soy, Kronos zamanında yaşadı. İnsanlar bu dönemde, kaygısız, rahat, acısız, dertsiz yaşlılık nedir bilmeden Tanrılar gibi yaşıyor ve uykuya dalar gibi ölüyorlardı. Dünyanın her şeyi onlara aitti; sayısız nimetler ortasında yaşayıp gidiyorlardı. İklim sürekli ilkbahardı, bitkiler kendiliğinden büyüyor, çamlardan ballar süzülüyor, yeryüzünde süt ve nektar

---

²²¹ Erat, 1977, 139.

²²² Erat 1977, 34.

ırmakları akıyordu. Bu ilk insanlar ölüp toprağa karışınca, toprağı ve insanları koruyan iyi birer daimon (genius-cin) oldular.²²³

*Olympos'ta oturan ölümsüzler yarattı
Ölümlü insanların ilk soyunu, altından.
O zamanlar Kronos'un gökleri tuttuğu zamanlardı,
Tanrılar gibi yaşıyordu insanlar
Kaygısız, rahat, acısız, dertsiz.
Belalı ihtiyarlık çökmüyordu üstlerine,
Kolları bacakları her zaman dipdiri
Sevinip coşuyorlardı gamsız şölenlerde,
Tatlı uykulara dalar gibi ölüyorlardı.
Dünyanın varı yoğu onlarındı,
Toprak kendiliğinden bereket saçıyordu.
Sayısız nimetler ortasında rahat, memnun
Yaşayıp gidiyordu insanoğulları tarlalarında.
Bu ilk insanlar ölüp toprağa karışınca
Birer cin oldular Zeus'un dileğiyle,
İyi birer cin, toprağı ve insanları koruyan.
Yaman bir şerefe konmuş oldular böylece. (İşler ve Günler, 110-125).*

Zeus, Kronos'u yenerek, Tartaros'a atınca, tanrılar gümüş soyunu yarattılar. Çocuklar, yüz yıl çocuk olarak kalıyordu. Büyüyüp, ergin çağa gelince de, yaşamları pek uzun sürmüyordu. Coşkunlukları ölçsüzdü ve ölümsüzleri saymıyorlardı. Tanrılar da, ölümsüzleri cezalandırmak için, ilkbaharın süresini kısaltıp, yılı dört

---

²²³ Erat 1977, 34.

mevsime böldüler. Böylece insan, soğuktan ve sıcaktan korunabilmek için, mağara ve kulübelere sığındı. Karnını doyurabilmek için de, toprağı işlemek zorunda kaldı. Zeus, bu gümüş kuşağını da, yeraltı cinleri yaparak, toprağa gömdü. (İşler ve Günler, 126-140).

*Sonra gümüşten ikinci bir soy yarattı
Olympos'ta oturan ölümsüzler.
Bunların boyları boşları da, akılları da
Çok başka türlüydü altın soylulardan.
Çocuklar yüz yıl çocuk kalıyordu
Evide, analarının dizinde çocukça oynaşarak.
Büyüyüp ergin çağa gelince,
Pek uzun sürmüyordu rahatları,
Başlarını derde sokuyorlardı çılgınlıklarıyla,
Ölçü nedir bilmiyordu coşkunlukları.
Ölümsüzleri saymıyor, tapınaklara gitmiyorlardı,
Oysa uygar insanların yasasıydı bu.
Kronosoğlu Zeus kızdı onlara,
Gömdü toprağa bu saygısız yaratıkları,
Yeraltı cinleri oldu gümüş soylular.
Bunlar şerefçe altındadır ötekilerin.*

Daha sonra, tanrılar babası Zeus, *Tunç soyu* adlı bir üçüncü kuşak yarattı.²²⁴ Bu insanlar, tunçtan silahlara ve evlere sahipti. Toprağı tunçla kazıyorlardı. Korkunç kuvvetli olan bu tunç soyluların işleri güçleri saldırmak, öldürmekti. Bu insanların

---

²²⁴ Erat 1977, 147.

taş gibi yürekleri vardı, kana susamışlardı. Hep birbirleriyle savaşır, birbirlerini öldürürlerdi. Sonunda, Hades'in ürpertili karanlıklarında yok olup gittiler.

*Bu tunç soylular gümüş soylulara hiç benzemiyordu,
Birer kütük gibiydi bunlar, güçlü, kuvvetli, korkunç,
İşleri güçleri azıtmak, saldırmak, öldürmekti,
Bunlar ekmek yemiyordu, taş gibiydi yürekleri,
Korku salıyorlardı gittikleri yere.
Önünde durulmuyordu güçlerinin,
Yenilmek nedir bilmiyordu
Gürbüz omuzlarına çakılı kolları.
Tunçtandı silahları, tunçtandı evleri,
Tunçla kazıyorlardı toprağı,
Çünkü kara demir yoktu henüz.
Bunlar kendi elleriyle yok olup,
Çekti gittiler öbür dünyaya.
Ve dünyada ad bırakmadan gittiler
Küflü paslı Hades'in ürpertili karanlıklarına.
Kapkara ölüm rüzgarları aldı onları,
Bırakıp gittiler pırıl pırıl ışıklarını. (İşler ve Günler, 141-155).*

Dördüncü insan soyu, yarı tanrı kahramanlar soyuydu. Büyük işler yaparak, insanlığın adını yücelten bu kahramanlar da, çetin savaşlar sonucu yok olup gittiler.²²⁵

---

²²⁵ Erat 1977, 147-148.

*Bir kuşak daha yarattı Zeus, Kronos 'un oğlu.
Daha bereketli, daha doğru, daha yürekli olan bu soy
Yarı tanrı kahramanlar getirdi dünyaya.
İşte onlardır bu sınırsız topraklarda
Bizlerden önce gelen koca yiğitler.
Çetin savaşlarda, yürekler acısı kargaşalıklarda
Yitti gitti bu kahramanların hepsi,
Kimi yedi kapılı Thebai 'nin duvarları önünde,
Oidipus sürüleri uğruna Kadmos 'un toprağında,
Kimi gemilerde, denizler ötesindeki Troya 'da,
Güzel saçlı Helene uğruna.
Sarıldılar herşeyi örten ölüm yorganlarına.
Kimilerine de Kronosoğlu Zeus, Tanrılar babası,
İnsanlardan uzakta, dünyanın sınırlarında
Bir yurt ve bir hayat verdi mutlu ve ölümsüz.
Orda, o mutlu adalarda yaşıyor şimdi onlar,
Engin, derin Okeanos 'un kıyılarında.
O mutlu yiğitlere yılda üç kez ürün verir
Çiçekler, tatlı meyveler saçan Toprak Ana. (İşler ve Günler, 156-174).*

İnsanoğlunun beşinci soyu, nitelik ve değer olarak diğerlerinin en aşağısında yer aldı. Demir çağı adı verilen bu çağda, acılar ve felaketler insanların hiç yakasını bırakmadı.²²⁶

İnsanoğullarının beşinci soyuna gelince,

---

²²⁶ Erat 1977, 148-149.

*Keşke o soydakilerden biri olmasaydım ben,
Keşke daha önce ölssem, ya da daha doğmasaydım!
Çünkü bu beşinci soy demir soyudur.
Onlar gündüzleri didinir ezilirler,
Geceleri kıvrır dururlar
Tanrılarının yolladığı türlü dertlerle.
Belalarla karışık birkaç sevinçtir bulabildikleri.
Ama bir gün gelecek, Zeus, Kronos'un oğlu
Bu ölümlü insan soyunu da yok ediverecek.
O zaman aksaçlı insanlar soyu gelecek.
O zaman ne baba oğullarına benzeyecek,
Ne de oğullar babalarına,
Ne ev sahibi konuğunu bilecek, sevecek,
Ne dost dostunu, ne kardeş kardeşini bugünkü gibi.
Yaşlanır yaşlanmaz hor görülecek ana baba,
Kaba kaba çatacaklar onlara.
Tanrı saygısı nedir bilmeyecek bu mutsuzlar,
Karınlarını doyuranların karınlarını doyurmayacaklar.
Ne yeminin değeri kalacak, ne doğrunun, ne iyinin,
Yalnız kötülere, azgınlara gidecek saygıları,
Hak güçlüünün olacak yalnız, vicdan kalmayacak.
Kötü insan saldıracak iyi insana,
Yalana dolana kaçıp, andlarını çiğneyecekler,
Zavallı insanların ayaklarına dolanacak*

Kıskançlığın kem gözleri, kem dilleri.

O zaman bırakıp yeryüzünü Olympos'a gidecek

İnsanları bırakıp tanrılara sığınacak

Ak yüzlü, Ak alınlı Aidos'lar, Nemesis'ler.

Yalnız acılar kalacak ölümlü insanlara,

Çare bulunmaz olacak kötülöklere karşı. (İşler ve Günler, 175-200).

Hesiodos, insanlığın böyle gittikçe kötüleşen durumu karşısında, Zeus'un yeryüzüne gönderdiği Tufan'dan söz etmiyor. Apollodoros, "Bibliotheca-Kütüphane" adlı yapıtında, Tufan'ın tunç çağında olduğunu öne sürer.²²⁷ Ovidius'a göre ise, Tufan, demir çağında olmuştur.²²⁸

Apollodoros'a göre, Deukalion, Prometheus'un oğlu ve Epimetheus'un Pandora'dan olan kızı Pyrrha'nın kocasıdır. Prometheus, oğlu Deukalion'a, Zeus'un günahkar insanları bir Tufan ile yoketmek istediğini bildirir. Deukalion, bunun üzerine bir tekne yapar, bütün gerekenleri de yanına alarak, karısıyla birlikte bu tekneye sığınır. Hemen hemen tüm Yunanistan sular altında kalır. Deukalion'un teknesi, dokuz gün dokuz gece sular üzerinde yüzdükten sonra, Parnassos dağının tepesinde durur. Burada Deukalion, kaçanların koruyucusu Zeus'a kurban keser. Tanrılar kralı, elçisi Hermes'i Deukalion'a göndererek, ondan ne istediğini sordurtur. Deukalion, yok olan insan soyunun yeniden yaratılmasını diler. Dileği kabul eden Zeus, karı kocaya, "Ana'nın kemiklerini arkalarına atmalarını" söyler.²²⁹

---

²²⁷ Roman 2010, 301-302.

²²⁸ Roman 2010, 316-332, 382-383.

²²⁹ Roman 2010, 134, 385, 420.

Ovidius'un anlatısına göre, Deukalion ve Pyrrha, dünyada yapayalnız kaldılar. Her ikisi de, bu ıssız dünyada yalnız kalmaktan korktular. Dua etmek için, Delphoi'daki Themis tapınağına gittiler. Themis bilicisi, onların yalvarmalarına şu karşılığı verdi: “*Başınızı örtün, giysinizin bağını çözün ve Büyük Ana'nın kemiklerini arkanıza atın!*”. Deukalion, bu sözlerin anlamını çözmeyi başardı. Bilicinin *Büyük Ana* dediği, *Toprak Ana*, kemikler de taş olmalıydı. Deukalion ve Pyrrha, bunun üzerine yerden taşları alıp, arkalarına atmaya başladılar. Onlar attıkça, taşlar taş olmaktan çıkıp, insan biçimini alıyordu. Deukalion'un attığı taşlar erkek, Pyrrha'nın attıkları ise kadın oldular.²³⁰

3.2.2. Yunan Yaradılış Mitos Yazarları

Yunan yaradılış mitoslarını yazılı olarak ilk ortaya koyanların, Yunanlı ozanlar Homeros ve Hesiodos olduğu ifade edilir. Azra Erhat, Hesiodos'un *Theogonia* adlı yapıtının girişinde şu şekilde aktarır:²³¹

“Hesiodos, Homeros'tan sonra Yunan İlkçağının en büyük ozanıdır. Tanrı soylarını sayan, tanrılar arasında yetki ve şeref alanlarını saptayan ve tanrıların kişiliklerini belirten, bu iki ozandır, der yurttaşımız Halikarnassos'lu Herodotos. Bunu söylerken de, her iki ozanın kendinden 400 yıl kadar önce yaşamış olduklarını ekler. Oysa birçok yerlerde olduğu gibi, burada da yanlış olmuş olsa gerek tarihçimiz. Çünkü Homeros ile Hesiodos arasında yalnız çağdaşlıkta değil, yaratıcılıkta da önemli bir ayrım vardır. Besbelli ki, Hesiodos bir iki yüzyıl arayla izlemektedir Homeros'u, ama onu izlediği de su götürmez bir gerçek: Hesiodos, Homeros'un silik

---

²³⁰ Hansen 2005, 171.

²³¹ Erat 1977, 1.

bir kopyası, esini doğadan gürül gürül fışkıran büyük şairin yaya yürüyen bir çömezidir”.

Homeros’un yapıtlarında kendisinden hiç bahsetmemesine rağmen; Hesiodos, her iki yapıtında da (Theogonia ile İşler ve Günler), kendinden söz eder, adını, soyunu, uğraşını, kentini, kişisel sorunlarını, görüşlerini ayrıntılarıyla aktarır. Ozanlar hakkındaki bilgi kaynaklarından biri, İlkçağ Yunan dünyasının onlar hakkındaki bilgiyi aktardıkları “*Agon Hesiodou kai Homerou*” adlı yarışma metinleridir. Komedyacı Aristophanes (M.Ö.456-386), “Barış” adlı oyununda bu Agon’dan dizeler aktarır. Araştırmacılar, bu yarışmanın (Agon), Atina okullarında bir çeşit yazınsal alıştırma konusu olarak kullanıldığını ifade ederler. Atina Akademisi’nin kurucusu filozof Platon (M.Ö.427-347) ise, Homeros’u, *eğitici değil, kişileri iyi ve kötü yanlarıyla canlandırır, sanatta ahlak kaygıları gütmez*, diye kınamaktadır.²³²

Sokrates’ten önceki Yunan felsefesi (M.Ö.600-390) döneminde de, odak noktası oluş sorunu olmuştur. Bu dönem filozofları, soyut kavramlar yerine, daha çok olağanüstü canlı görüşler, şiirsel imgeler halinde düşünüyorlardı. Özellikle İyonyalı filozoflarla beraber, bilimsel düşüncenin ilk adımları atılmıştı.²³³

3.2.2.1. Homeros:

Yunan İlkçağı’nda Homeros’un adı M.Ö.VII.yüzyıldan beri dilden dile dolaşır (Resim 10). Aiskhylos (~M.Ö.525-455), Pindaros (~M.Ö.522-443), Platon (~M.Ö.427-347) gibi düşünürler, Homeros destanlarını ezbere bilmekle beraber,

---

²³² Erat 1977, 4.

²³³ Capelle 1994, 15-19.

onun yaşamı hakkında bilgi sahibi değildirler. İlkçağdan Bizans bilginlerine dek birçok araştırmacı bu konuya eğilmiş, birçok “*vita*”lar (hayatlar) yazmışlardır. “Edebiyat Üzerine El Kitabı” adlı yapıtın yazarı Proklos (M.S.412-485), “*Homeros kimin oğluydu, nerede doğdu, yaşadı? Bunu açıklamak kolay değil. Çünkü kendisi bu yönde bize hiçbir bilgi vermediği gibi, ondan bahsedenler de kesin bir sonuca varamamışlar ve bir sürü hayale kapılmışlardır. Kimi Kolophon’da doğduğunu, kimi Khios’ta, kimi İzmir’de, kimi de İos’ta veya Kyme’de dünyaya geldiğini söyler. Kısacası hiçbir kent yoktur ki, Homeros’u kendi oğlu gibi benimsemiş olmasın. Bu yüzden Homeros’a dünya yurttaşı desek yeridir*” sözleriyle bildiklerini aktarır.²³⁴

Proklos, açıklamasına şunları da ekler: “*Babasının adı Maion’muş, Meles ırmağının kıyılarında doğmuş da onun için Melesigenes denmiş ona, ama sonra tutsak olarak Khios’lulara verildiğinden, ona Homeros adını takmışlar*”.²³⁵

Platon’a kadar, Homeros’u anmayan bir tek Yunan yazarı yok gibidir. Bazıları ona “Khios’lu adam”, bazıları “Khios’lu ve İzmir’li” der, bazıları tüm Yunan destanlarını onun yazdığına inanır, bazıları birkaç dizesini yapıtına alır, bazıları bütün eserinin Homeros’tan kaynaklandığını söyler. Homeros’un İlyada ve Odysseia adlı yapıtlarının birçok sahneleri, VII.yüzyıldan beri vazo resimlerine konu olmakta, Homeros destanları İyonya’da olduğu gibi, Yunanistan yarımadasında da tanınmaktadır.²³⁶ Homeros, İlkçağ Yunanlıları tarafından kendi kültürlerinin “*kurucu babası*” olarak görülüyordu. Onun destanlarının ahlaki ve sanatsal nitelikleri bulunuyordu.²³⁷

---

²³⁴ İlyada, 11-12.

²³⁵ İlyada, 12.

²³⁶ İlyada, 10.

²³⁷ Bernal 1998, 268.

İlyada ve Odysseia, sözlü bir geleneğin ürünleridir. Homeros destanları, günümüze, İlkçağdan kalma tek bir metnin (*vulgata*: öz metin), Ortaçağda çeşitli kopyalarının yapılması sonucu gelmiştir. Araştırmacılar, bu destanların M.Ö.VII.yüzyıl civarında, Peisistratos tarafından, İyonya'dan Yunanistan'a getirildiği konusunda birleşirler.²³⁸ Ancak, Peisistratos'un Homeros'un metnine sansür uyguladığı, Homeros'dan başka destanlarda da ele alınan efsanelerin de, tanrılara övgülerin de Homeros'un eseri arasında yer aldıklarına, sonradan Peisistratos'un yaptığı İlyada ve Odysseia seçmesiyle bütün metnin iki destana indirildiğine de inananlar vardır.²³⁹

Homeros'un İlyada adlı destanı, 24 bölüm ve 16.000'i aşkın dize halinde; Troya savaşının 9. yılında, 51 günlük bir süreyi kapsar. Konusu Troya savaşı olmakla beraber, hem bu savaşın ancak kısa bir dönemini, hem de Troya efsaneleri diye anılan büyük bir efsane ve masal çemberinin küçük bir bölümünü kapsar. İlyada'nın, Troya'nın destanı değil, Akhilleus'un destanı olduğu görüşünü savunanlar da bulunur.²⁴⁰

İlyada'nın konusu kısaca şöyledir: Akhilleus'un Akha ordularının baş komutanı Agamemnon'a karşı öfkesi ve bu nedenle savaşı bırakıp, barakasına çekilmesi ile başlayan destan, Akhilleus'un arkadaşı Patroklos'un ölmesi yüzünden savaşa geri dönmesi, Troyalı kahraman Hektor ile çarpışması, onu öldürmesi,

---

²³⁸ Mazon 1948, 269-278.

²³⁹ İlyada 1975, 15.

²⁴⁰ İlyada 1975, 32.

ölüsünü Troya surları çevresinde arabasına bağlı olarak sürüklemesi ve sonunda insafa gelerek, Hektor'un ölüsünü babası kral Priamos'a geri vermesi ile sona erer.²⁴¹

Homeros, İlyada adlı yapıtında, tanrı dünyası ile insan dünyası arasındaki alış verişi, iki katlı bir sahne izlenimi vererek aktarır. Alt kattaki sahnede, Troya kenti, Troya surlarından denize kadar uzanan büyük savaş alanı, kıyıda Akha gemileri ve ordusu yer alır. Üst kattaki sahnede ise, tanrıların dünyası, yani Olympos bulunur. Homeros, okuyucuyu, dinleyiciyi, bir yeryüzüne indirir, Troya önünde olup biteni gösterir; bir gökyüzüne çıkarır, tanrıların Olympos'ta verdikleri kararları duyurur. Hemen her bölümün bir kısmı, Olympos'taki bir sahneye ayrılmıştır, gözler Troya savaşına çevrilmişken bile, tanrılar gözden kaçırılmaz, çünkü onlar insanların her işinde, her sözünde var oldukları gibi, yeryüzüne inmekten de hiç çekinmezler. Homeros'un destan dünyası, tanrı varlığı ile dolup taşar.²⁴²

İlyada, insanın insana karşı savaşını dile getirir. Odysseia'da ise, insanın doğaya karşı verdiği savaş söz konusudur.²⁴³ İlyada, Troya savaşını konu alan, bütün bir ulusu ilgilendiren bir olayın ve o olaya karışmış kişilerin insan-üstü güçlerle ilişkide ve belli bir dinin çerçevesi içinde anlatılan bir destandır. Odysseia ise, tek bir kişinin öyküsüdür. Odysseia'da, Olympos'u tanrılarıyla birlikte yoğun bir bulut sarmış gibidir. Zeus, yönetici tanrı rolünü, yeryüzündeki olaylara karışmak için hep insan kılığına girmek zorunda kalan, Kirke, Kalypso, İno, Proteus, Polyphemos, Seiren'ler, Skylla'lar, Kharybdis'lere gibi ikincil tanrılara vermiştir. Olympos

---

²⁴¹ İlyada, 32.

²⁴² İlyada, I.42.

²⁴³ *Odysseia*, 25.

tanrılarıyla gergin ilişkileri olan bu ikincil tanrının, yeryüzünde belli birer konutu vardır; ya bir adada, ya bir mağarada, ya da denizin bir dip köşesinde otururlar.²⁴⁴

Homeros'un *Odysseia* adlı yapıtı, beş ayrı destan parçasından bir araya gelir. *Odysseus'un Serüvenleri* bölümü, Odysseus tarafından anı olarak, diğer bölümler ise, ozan tarafından anlatılır. Destanın ana bölümleri şu şekilde sıralanır:²⁴⁵

- I- Telemakhia (Bölüm I-IV): Telemakhia, Odysseus'un oğlu Telemakhos'un, babasını arayışının destanıdır.
- II- Kalypso'nun Adasında (Bölüm V): Olympos'taki tanrılar, yedi yıldır Kalypso'nun adasında tutuklu bulunan Odysseus'un artık yurduna dönmesine karar verirler. Odysseus da kendisine bir sal yaparak denize açılır, korkunç bir fırtına sonucu Phaiak'ların ülkesine çıkar.
- III- Phaiak'ların Ülkesinde (Bölüm VI-IX): Denizci bir ulus olan Phaiak'lar, Odysseus'u iyi karşılayıp, onu yurduna göndermeye karar verirler.
- IV- Odysseus'un Serüvenleri (Bölüm IX-XII): Odysseus, Phaiak'lara, Troya savaşından sonra başından geçen serüvenleri anlatır.
- V- İthake'de (Bölüm XIII-XXIV): Odysseus, öyküsünü bitirdikten sonra, Skherie'den bir Phaiak gemisiyle İthake'ye gönderilir. İthake'de dilenci kılığında Eumaios'un kulübesine sığınan Odysseus, burada yolculuktan dönen oğlu Telemakhos'la buluşur, birlikte saraya gidip düşmanlarını

---

²⁴⁴ *Odysseia*, 20

²⁴⁵ *Odysseia*, 7-8.

öldürürler, Odysseus'un eşi Penelopeia'ya yirmi yıl ayrılıktan sonra yeniden kavuşmasıyla anlatı son bulur.

Homerik tanrıların ölümlüler arasında gözdeleri vardır ve onlara yardım etmek için çaba harcarlar. Yine de, bir ölümlü, hem tanrılara hem de ölümlülere karşı davranışlarıyla tanrısal saygıyı, iyi niyeti hak etmelidir. Tanrılar, kahramanca serüvenleri pek sevdikleri için, özellikle kahramanların tarafını tutarlar.²⁴⁶

Homeros, günümüzde, bilime, insan doğasına, insan yeteneğine, şansa, kadere atfedilen olguları, kendi döneminde tanrılara atfeder. Homerik tanrılar, başka şekilde açıklanmayacak derecede az iş yaparlar. Onlar, bir ölümlünün kişiliğini değiştirmezler. Tanrılar, ölümlülere öğüt verseler ya da yardım etseler bile, bir ölümlünün hareketleri, onun kendi kişiliğiyle, yeteneğiyle belirlenir. Homerik tanrılar, mutlak güç sahibi olmadıklarından, ölümlüler vakur ve önemlidir. Homerik dünyada kuklaların bulunmadığı ifade edilir.²⁴⁷

3.2.2.2. Hesiodos:

Yunan İlkçağı'nın Homeros'tan sonraki en büyük ozanı olarak kabul edilen Hesiodos'un (Resim 11) M.Ö.VIII.yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir. Yoksul bir denizcinin oğlu olan Hesiodos, Aiolia'nın Kyme kentinden (günümüz İzmir Aliağa ilçesi sınırları içinde), Yunanistan'da Boeotia'nın Askyra kentine göç etmiştir.²⁴⁸

Babamız gibi yap sen de, koca budala Perses,

O da bir gün daha güzel yaşama umuduyla

---

²⁴⁶ Rosenberg 2003, 87.

²⁴⁷ Rosenberg 2003, 87.

²⁴⁸ Erat 1977, 8.

*Aştı engin denizleri bırakıp ardında
Aiolya'nın Kyme kentini,
Geldi buralara kara gemisiyle.
Bolluktan, zenginlikten, rahattan değil,
Kör olası yoksulluktan kaçıyordu,
O Zeus'un insanlara reva gördüğü yoksulluktan.
Geldi Helikon'un eteğinde
Bu lanetli Askyra'ya yerleşti,
Bu kışı sert, yazı çekilmez, tatsız kasabaya. (İşler ve Günler, 634-640)*

Gemisiyle yük taşıyan bir denizci olan Hesiodos ve Perses'in babaları Dios, bu işten geçimini sağlayamadığı için, hem yurdunu terketmek hem de mesleğini değiştirmek, rızkını topraktan çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu dizeler, o çağın en önemli olgusu olan göçe de işaret etmektedir. Bu dönemdeki göçler, yukarıdaki dizelerden de anlaşılacağı gibi, siyasal olmaktan çok ekonomikti.

Hesiodos, yaşamının yalnızca mutsuz kesitlerini değil, en sevinçli, en onurlu anlarını da dizelerinde aktarır. Bu yaşantısı ise, Yunan yazınında tek, eşsiz bir örnek olarak yer alır.²⁴⁹ Hesiodos, Theogonia adlı yapıtının Proimion denilen Giriş bölümünde, Musalara seslendikten sonra, kendi adını vermenin yanı sıra yapıtının esin kaynağı olan yeri de tüm ayrıntılarıyla okuyucuya aktarır. Burası, eteğinde Askyra'nın bulunduğu Helikon adlı bir dağdır. Hesiodos, Askyra ne denli çirkinse, Helikon'un da tanrıların uğradığı bir yer olarak o denli güzel olduğunu belirtir. Aslında bu dağ Hesiodos'un gözünde önemli kılan, *menekşe rengi kaynaklarından* çok, kendisinin bu dağda ozanlığa ermesidir.

---

²⁴⁹ Erat 1977, 10.

*Helikon Musa'larını övmekle başlayalım
Ulu ve kutsal Helikon dağının konuklarını,
Narin ayaklarıyla oynar durur onlar
Suları menekşe rengi kaynağın başında(Theogonia, 7).*

Bu esinlenmenin çarpıcı yanı, tanrı ile insanı karşı karşıya getirmesi, bu olağanüstü karşılaşma sonucunda, insanın çok alçak bir düzeydeyken, birdenbire çok yüksek bir düzeye erişmesidir. Din tarihinde “epiphaneia” olarak adlandırılan bu olgu, tek tanrılı dinlerde peygamberlere özgü bir ayrıcalık olan, tanrının insane görünmesidir. Homeros destanlarında da tanrılar insana görünür, ancak çoğunlukla dolaylı olarak, düşünde seslenerek, kıyafet değiştirerek, gizli bir şekilde yaparlar. Hesiodos'un dizelerinde ise, Musa'ların gizlenme çabaları yoktur, söyleyeceklerini açıkça bildirirler:

*İlkin şu sözleri söylediler bana
Kalkanlı Zeus'un kızları, Olympos'un tanrıçaları:
“Size ey kırlarda yatıp kalkan çobanlar,
Dünyanın yüz karası zavallı yaratıklar,
Sizler ki hep karınsınız sadece,
Biz yalan söylemesini biliriz gerçeğe benzer,
Ama istersek dile getiririz gerçekleri de”.
Böyle konuştu ulu Zeus'un kızları
Ve çiçek açan bir defneden koparıp
Güzel bir dal verdiler bana asa diye,
Sonra tanrısal sesler üflediler içime*

Olacakları ve olmuşları yüceltmek için,

Ölümsüz mutlular soyunu kutlamak için

Ve hele övmek için kendilerini

Her söylediğim destanın başında ve sonunda. (Theogonia, 24-34)

Anadolu'dan Yunanistan'a göçen bir ailenin çocuğu olan Hesiodos'un dikkat çeken bir özelliği de, ozanın o güne dek dile getirilmemiş olan bir başka zümrenin, sınıfın temsilcisi olmasıdır. İlk kez onun yapıtlarında, çiftçi, çoban, küçük toprak sahibi insanlar yer alır.²⁵⁰ Hesiodos'un davası, Ünlü-ünsüz, şanlı-şanşız, güçlü-güçsüz, mağrur-alçakgönüllü, kambur-dik, yani bir kavramın olumlu ve olumsuz belirtisi arasında bir ayırım yapmak, iyiyi kötüden ayırmak, bir yargıya varmaktır. O, bunun için Zeus'tan yardım ister. İşler ve günler adlı yapıtından anlaşıldığına göre, babaları ölünce, Hesiodos ve kardeşi Perses'e miras olarak toprak kalır. Fazla önemli olmayan bu toprak parçası, iki kardeş arasında paylaşılınca, hiçbirini doyurmamış, Hesiodos'un İşler ve Günler yapıtına konu olan kavgaya yol açmıştır (İşler ve Günler, 27-41). Hesiodos'un dizelerinden anlaşıldığına göre, büyük oğul olması dolayısıyla, kendisinin daha büyük bir pay hak etmesine karşın, kardeşi Perses, yargıçlara rüşvet vererek, eşit pay almış, yine de mutlu olmayıp, kavga çıkarmıştır. Hesiodos, onun bu tutumunu dizelerinde eleştirir (İşler ve Günler, 371-372).

Hesiodos da, ilkçağın diğer düşünürleri gibi, ölçüyü, insanlığın en büyük erdemi sayar. Onu bu konuda diğerlerinden farklı kılan, çalışmanın, insanın ölçüsünü saptayabileceği görüşüdür. Hesiodos, bu konudaki görüşlerini, gelişi güzel bilgi ya da deneylerine dayanarak söylemez, bir doğa yasasının sonucu olarak tanımlar.

---

²⁵⁰ Erat 1977, 16.

Ozan, İşler ve Günler’de, kavga tanrıçası Eris’e övgüler düzer. Ondan önce bu tanrıçayı kimse övmemiştir:

*İki türlü Kavga vardır dünyada,
Biri övülmeye değer, öteki yerilmeye,
Özden apayrıdır bu iki Kavga,
İnsanı kanlı savaşa götürür birisi,*

.....

*Öteki Kavga’yı daha önce doğurdu Karanlık
Göklerdeki tahtında outran Kronosoğlu
Toprağın özüne kattı onu.
İnsanlara yararlıdır o Kavga,*

O Kavga ki, eli tutmaz insanları bile işe sürükler. (İşler ve Günler, 11-26)

Kavga tanrıçası Eris, insanları çalışmaya yönlendirdiği gibi, aralarında yarışmaya, birbirine imrenerek, daha çok kazanmaya da özendirir. Hesiodos, kardeşi Perse’e bu Kavga’dan yana olmasını önerirken, kötü kavgadan sakınıp, Pazar yerlerinde onunla bununla tartışacağına, ambarını buğdayla doldurmaya bakmasını ve öncelikle karnını doyurmaya önem vermesini öğütler.²⁵¹

Hesiodos, yapıtlarında, kendinden önceki ozanlardan daha ileri gitmiş, daha tutarlı bir inanç ortamı kurmuş, ortaya koyduğu ilke ve kurallara derinden inanmış bir düşünür olmakla birlikte, onun asıl amacı, öğretici olmak, bilgilerini görgülerini belli bir eğitimin hizmetinde kullanmak olmuştur. Bu konudaki görüşleri, görevini gerçekleştirdikçe belirginlik kazanır. Theogonia adlı yapıtındaki Zeus yorumu ile,

---

²⁵¹ Erat 1977, 25.

İşler ve Günler yapıtındaki Zeus yorumu arasında önemli bir gelişme ayırdedilir. İşler ve Günler yapıtında, rüşvet yiyip doğruyu çarpıtan yargıçlara karşı, Zeus'u bir hak hukuk bekçisi olarak göstererek, sorunlarını paylaştığı toplumu gerçek çıkarları konusunda uyarır. İkinci yapıtında başına bir kötülük gelmiştir ve tüm düşüncesi bu amaca yönelik olarak, bu kötülüklerden sakınmasını hemcinslerine öğretmeye çalışmaktadır. Onun iyilik kötülük anlayışı, yaşantısının etkisinde, öğretileri de içinde yaşadığı çevreyedir.²⁵²

3.2.2.3. Sokrates Öncesi Filozoflar

Homeros'un yaklaşık M.Ö.775'lere ait yapıtları İlyada ve Odysseia ile Hesiodos'un M.Ö.725'lere ait yapıtları Theogonia ile İşler ve Günler yapıtları, Yunan felsefesinin kurucularından ve ahlak felsefesinin kurucusu sayılan Sokrates'ten (M.Ö.469-399) önceki düşünürleri de etkilemiştir. Özgün, olağandışı birer kişiliğe sahip bireyler olan İyonyalılar ve önde gelen tüm Sokrates'ten önceki filozoflar, pervasız, haşin, kayıtsız ve tamamen çocuksu düşünme tarzlarıyla, günümüz düşünürlerini de derinden etkilemektedirler. Onların evren hakkındaki düşüncelerinin sonuçlarını ifade eden biçim, Sokrates ya da Platon'daki gibi diyalektik (genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemi) olarak yansıtan bir biçim değil, kuşkusuz bir yere kadar dogmatikti (deney bilgisini, deneye dayanan kanıtları yadsıyarak, kanılarını inanç öğretilerinden çıkaran düşünme biçimi). Ancak onlar, felsefenin temel sorunlarını ilk kez farkedilenler, yani keşfedenler ve bu sorunları kendi tarzlarında, herhangi bir düşünce geleneğinin baskısı ve yardımı olmadan, gerçekten benzeri görülmemiş bir özgünlükle, hakiki yaratıcı kişiler olarak, şaşkınlık uyandırıcı bir kayıtsızlık, yüreklilik ve tutarlılıkla

---

²⁵² Erat 1977, 48.

çözmeye çalışanlar oldukları için, felsefenin kurucuları olarak görülmeleri gerektiği ifade edilir.²⁵³

Sokrates'ten önceki Yunan felsefesi, felsefi düşünmenin içerik ve biçimine göre ayrılmaktadır.²⁵⁴

- 1- Doğa Filozofları (M.Ö.600-450): Bu dönem felsefesinin başat nesnesini, filozofların meteoroloji, astronomi, fizik sorunlarıyla birleştirerek metafiziğin sonucu ve de karmaşık sorunlarına kattıkları evrenin doğası, makro-evren oluşturmaktadır. Bu dönemdeki belirleyici rolü, Elea'lı ***Parmenides*** oynamıştır. Parmenides'in varlık öğretisi, Sokrates'ten önceki felsefe tarihinde tam anlamıyla çığır açmıştır. Onu izleyen düşünürler de, ilk varolandan, görünür evrendeki şeylerin nasıl oluştuklarını açıklamaya çalışmışlardır.

Bu dönemden önce, Yakındoğu uygarlıklarında ya da antik Yunan kültüründe karşılaşılan düşünsel yapıtların yaklaşık olarak tümü, dini ve mitolojik unsurlar içermekte, her olayın kaynağındaki gerçekler ve doğal olayların nedenleri, tanrıların işlevleri ile açıklanmaktaydı. Aristoteles, Doğa Filozofları'nın, bir *ilk neden* aramak amacıyla, felsefi düşünceye adım attıklarını belirtir. Bu filozoflar, "Ex nihilo, nihil fit: Hiçten, hiç bir şey çıkmaz" prensibinden hareketle, kendisi meydana gelmemiş, yok olmayacak bir varlığı kabul etmeyi, sistematik düşünce açısından bir zorunluluk olarak görmüşlerdir.²⁵⁵

---

²⁵³ Capelle 1994, 15-17.

²⁵⁴ Capelle 1994, 17-19.

²⁵⁵ Aristoteles 1996, 20.

İlk filozoflar, İyonya'da bulunan, eski Yakındoğu uygarlıklarıyla sıkı ticaret ilişkilerinin merkezi konumunda olan Miletos kentinden çıkmıştır. Miletos, o dönemde, hem Mısır ve Babil kültürlerine hem de kentin özgür düşünceye açık oluşu nedeniyle felsefenin beşiği haline gelmiştir. Bu dönem filozofları arasında, *Miletos üçlüsü* olarak da adlandırılan, *Thales*, *Anaksimondros* ve *Anaksimenes* bulunmaktadır. Bu filozoflar, önce “doğa”nın varlık bulduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁵⁶

Kolophon doğumlu olan ve şüphecilik akımının (agnosticisme) kurucuları arasında yer alan *Xenophanes* (M.Ö.569-477), *Tanrı bilim* konusunda doğruya varmanın olanaksızlığı öne sürmüştür. Sisam'lı filozof *Pythagoras* (M.Ö.570-495), bilim çalışmaları yanı sıra, ruhun ölümsüzlüğü ve insan yaşamını düzenleyen kurallar üzerinde yoğunlaşarak, felsefenin doğuşuna katkıda bulunmuştur. Efes doğumlu *Herakleitos* (M.Ö.535-475)'a göre, her şey, bir başka şeyin ölümünden doğmaktadır. Zıtlıkları görerek ortaya attığı “*her şey akar: panta rei*” tezinden hareketle, ateş temel töz olduğunu savunmuştur. Elea'lı *Parmenides* (M.Ö.540-480) de, mantığın, diyalektiğin ve modern bilimin öncüsü olarak anılır. Onun değişmez teklik anlayışına göre, bir madde geçmişte var olduysa, bir zamanlar yoktu; gelecekte var olacaksa, şimdi yoktur. Düşünülebiyecek madde var olmalıdır; olmayan şeyin düşüncesi de olmaz.²⁵⁷ Sicilya'lı *Empedokles* (M.Ö.490-430), temel unsurlar olan su, ateş ve havaya, toprak unsurunu da ekleyerek, bunların sevgi ve nefret duygularıyla birleşip ayrıldıklarını vurgulamıştır. Platon'un ünlü mağara mitosunu ilk anlatan kişi olan Empedokles, din konusunda Orpheic öğretiden etkilenmiştir.²⁵⁸ Klazomenai (İzmir civarı) doğumlu *Anaksagoras* (M.Ö.500-428), bilimsel çalışmalarının yanı sıra

---

²⁵⁶ Aristoteles 1996, 5.

²⁵⁷ Aristoteles 1996, 25.

²⁵⁸ Aristoteles 1996, 5-15.

felsefi çalışmalarıyla da adından söz ettirmiş, algılarımızın Evren'i düzen gereği bir bütün olarak göstermesi ve bu düzeni bir amaca göre düzenleyen bir kuvvetin varlığından hareketle, *Yaradılış*'ı (genesis) oluşturan ilkeyi, düşünme yetisine olan benzerliği dolayısıyla, çok özel, ince ve seçkin bir madde olan *Nous* olarak adlandırmıştır.²⁵⁹ Parmenides'in öğrencisi olan Elea'lı **Zenon** (~M.Ö.490-430), hocası gibi, çözülmesi gereken çelişkileri ilk ele alan düşünürlerdendir. Zenon, bir mantık ustası ve diyalektik düşüncenin önde gelen geliştiricilerinden biridir.²⁶⁰ Sokrates öncesi doğa filozoflarının Atomcular öğretisinin kurucuları, Leukippos ve Demokritos'tur. Miletos doğumlu olan **Leukippos** (M.Ö.V.yüzyıl başı), maddelerin gözle görülemeyecek kadar küçük bileşenlerden olduğunu savunmuş, atom üzerine çalışmalar yapmış, atomculuk teorisini geliştirmiştir. Leukippos'un öğrencisi olan Teos'lu **Demokritos** (~M.Ö.460-370), hocasının ortaya koyduğu atom teorisini geliştirmiş, "Atom ya da Bölünmeyen Öz" teorisi ile ün kazanmıştır. Ona göre, Evren'deki oluşum, rastlantısal değil, kesin bir zorunluğa tabidir. Materyalist doğa biliminin ilk temellerini, "Öz, maddeyi temsil eder ve onunla her nesne yapılabilir" şeklinde özetler.²⁶¹

- 2- Sofistler Dönemi (M.Ö.450-390): Bu dönemde, düşünen, isteyen, davranan bir varlık olarak, hem birey hem de toplum üyesi olarak insan, odak noktası olmuştur. Sofistler, bilgi konusunu bir sorun alanı olarak ele almışlar, mantık oyunları, rakiplerini altetmeye çalışmışlardır. İlk kez paralı felsefe dersleri verdikleri için, özellikle Aristo ve Platon tarafından çok

---

²⁵⁹ Aristoteles 1996, 10-20.

²⁶⁰ Capelle 1994, 149-155.

²⁶¹ Hocaoglu 2007, 32-36.

eleştirilmişlerdir. Onlar, Politeizmin temellerini yıkarak, Sokrates'in, Platon'un, Stoalılar'ın dinine yol açmışlardır.²⁶²

Sofistlerin en önemli ve kurucu filozoflarından olan **Protagoras**, (M.Ö.481-420), Leukippos'un öğrencisidir. O, Herakleitos'un her şey akar sözünden hareketle, sofist felsefenin genel düşüncesi olan geçerli bir doğrunun olamayacağı önermesini ileri sürmüştür.²⁶³ **Euthydemos** “Herşey herkesindir, yanılma yoktur. Çünkü söylenen şey, düşünülen bir şey olduğundan, var olan bir şeydir de”²⁶⁴ önermesiyle dikkat çekmiştir. “Zaman, düşünce ya da ölçüdür, tözsel olan bir şey değildir” önermesini ileri süren **Antiphon**, Zaman'ın insan bilinci dışında bir gerçekliği bulunduğu fikrini kabul etmez.²⁶⁵

Alman felsefe tarihçisi Jacob Brucker'e göre, gerçek felsefe “Sokrates Öncesi” İyonyalılar ile başlamıştı; ancak, teogoniden gerçek kopuş, Sokrates'in kendisiyle gerçekleşmişti. Brucker, “... doğayı bilme girişimini reddetmesi ve onun yerine doğaya saygılı bir kuşkuculukla bakarak felsefeyi gerçek konusu, yani gerçek Tanrının kavranmasına götüren ahlaki gerçeklerin keşfedilmesi üzerinde yoğunlaştırmasında yatmaktadır”²⁶⁶ sözleriyle Sokrates'in başarısını ifade etmektedir.

Ancak, Brucker'e göre, Sicilya'daki Pythagorasçıların ve Mısır'daki rahiplerin yanında öğrenim görmüş olan Platon, bu bilim dışı felsefeye ihanet etmişti

---

²⁶² Weber 1938, 37.

²⁶³ Weber 1938, 36.

²⁶⁴ Gökberk 1980, 45.

²⁶⁵ Kranz 1976, 148.

²⁶⁶ Pocock 1985, 22.

ve İyonyalılar ile Sokrates'in kopmaya çalıştığı alegori, şiir ve ezoterizmi yeniden geri getirmişti.²⁶⁷

---

²⁶⁷ Pocock 1985, 22.

4. SONUÇ

Yaradılış mitleri, insanların dünyayı açıklamak için, herhangi bir yöntem kullanmadan uyguladıkları değerler sistemi olarak da kabul edilebilir. Yaradılış mitlerinin, onları yaratan toplumun yaşamında açıklayıcı bir rolü vardır. Doğa ve insanın kökeni insan açısından bir gizem olduğu için, bilinçsizce oluşturulmuş birçok model üretilmiştir.

Bilinen ilk uygarlıkların, evrenin, dünyanın ve insanların varoluşu ile ilgili açıklamaları, doğayı gözlemlenmeleri yanı sıra, eksik parçaların hayal gücüyle doldurularak toplumlarına sunulması, yaradılış mitoslarında yansımaları bulmaktadır. Günümüz insanının hala büyük bir merakla sorduğu “biz nereden geliyoruz?” sorusu, M.Ö. III. binli yıllarda mitlerle açıklanmaya çalışılırken, bugün teorilerle, araç gereç ve formüller yardımıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmalar, özellikle kendi zamanlarını aydınlatıcı niteliktedirler. Antik Yunan’ın ele alırsak, Antik devir Yunanlıları, Yakındoğu ile ticaret yaparak, onların kültürlerinden etkilenerek, kendilerini toplumsal, siyasal ve sanatsal açılardan geliştirmişlerdir. Yunanlıların bu dönemde Fenike alfabesini öğrenmeleri, okuma-yazma edimi için bir kapı açmanın yanı sıra, Yakındoğu’nun mitolojik unsurlarından etkilenmelerinin önünü açmıştır.

Yunan mitolojisi, Yakındoğu mitolojisinden, biçim, kişileştirme ve kurgu açılarından etkilenmiştir. Yunan mitolojisi, insan merkeziliğini vurgulamak için, soyut tanrıları eklemiştir. Homeros ve Hesiodos, Yakındoğu’nun ilham verici ve yararlı motiflerini almakla birlikte, kendi kültürel sembollerini de mitoslarına eklemiştir. Homeros ve Hesiodos, uzun süredir devam eden sözlü geleneği, kendi

yerel unsurlarını da ekleyerek yazıya dökmüşlerdir. Her iki yazar da, anlatılarının içine, insan psikolojisi ve ahlak unsurlarını de yerleştirmişlerdir. Onların bu anlatıları, daha sonraki Yunan ve Roma şairleri ve hatta bilim insanları için de motif sağlamıştır.

Antik Yunan din ve mitoslarının, Sümer ve Babil kaynaklı, Hurri, Hitit ve Fenikeliler aracılığı ile etkilendikleri, günümüz bilim insanlarınca kabul edilmektedir. Gerçi bu konu, bilim insanları arasında uzun tartışmalara da neden olmuştur.

Hititlerin başkenti Hattuşa'da 1906'da başlayan kazıların sonuçlarından, Hititlerin Anadolu'da kurdukları eski imparatorlukta konuşulan dilin Hint-Avrupa ile ilişkili olduğu keşfedildikten sonra, Yunanistan üzerindeki Doğu etkilerini Anadolu'ya mal etme düşüncesi, Alman oryantalistleri tarafından büyük bir coşku ile benimsendi. Hem oryantalistler, hem klasik filologlar, Yunanistan üzerindeki Doğu etkisini, olabildiğince Anadolululara mal etme girişiminde bulundular. Örneğin, *Hesiodos ve Yakındoğu* adlı önemli kitabı 1966'da yayımlanan Britanyalı klasik filoloji uzmanı ve tarihçi P.Waskot, kitabının ilk bölümünü Hititlere, ikinci bölümünü de Babillilere ayırmaktadır.²⁶⁸

Homeros'un, Yakındoğu mitoslarından etkilenmiş olabileceği ifade edilir. İlyada ve Odsseia adlı yapıtlarında göze çarpan bazı ayrıntılar, Homeros'un, daha eski olan Yakındoğu epik edebiyatı, örneğin Sümer ve Babil *Gılgamış* destanı ya da Babil yaradılış miti *Enuma Eliş* hakkında bilgi sahibi olduğunu gösterir. Akhilleus ve Gılgamış'ın, aynı kahraman modelini izlediği ifade edilir. "Homeros'un, Gılgamış ile

---

²⁶⁸ Walcot 1966, 1-54.

Enkidu'nun arkadaşlığı fikrini, İlyada'da Akhilleus ile Patroklos'un arkadaşlığında uyguladığı belirtilir.”²⁶⁹

Homeros, antik Yunan düşünce dünyasında, Yakındoğu mitolojisinin etkisinde kalarak ve süregelen geleneklerden yararlanmadan, yeni bir çağı başlatır. Homeros'un ardından gelen Hesiodos'un Theogonia adlı yapıtı da, izine M.Ö.III.binden itibaren Yakındoğu'nun her tarafında rastlanabilecek genel bir tipe aittir.

Yunan yaradılış mitosuna göre, *başlangıçta sonsuz uçurum (Khaos) vardır.* Sümer yaradılış mitosuna göre, “*Tanrıça Nammu adında büyük, uçsuz bucaksız bir su vardı*”, diye başlar. Her iki mitos da, sonsuzluk imgesi ile başlamaktadır. Babil'in Enuma Eliş mitosuna göre, başlangıçta yalnızca su ve onun üzerinde salınıp duran sis olduğunu vurgular.

Yunan'da, daha sonra Yer (Gaia) ve Aşk, Sevgi (Eros) yer alır; Sümer'de Nammu, o sudan büyük bir dağ çıkarır; Babil'de Baba Apsu ortaya çıkıp, tatlı suların efendisi olmuş, ana Tiamat ortaya çıkıp, tuzlu suları yönetmiş ve her ikisi birlikte akmıştır.

Yunan'da, Gaia (Yer) yıldızlı Gök'ü doğurur, kendisine eşit ve kendisini tamamen kaplayacak şekilde; Sümer'de tanrıça Nammu'nun oğlu Enlil, sudan çıkan dağı ikiye ayırarak, üstünü Gök yapıp kendisi alır, alt kısmı da Yer tanrısı ile Hava tanrısı arasında paylaşılır.

---

²⁶⁹ Rosenberg 2003, 77.

Babil’de Apsu ve Tiamat’ın birleşmesinden Anşar ve Kişar şekillenmiş, onların birleşmesinden de göklerin tanrısı Anu ortaya çıkmış, ondan da yeryüzü tanrısı Ea oluşmuştur.

Yunan’da Yer (Gaia) ile Gök (Uranos) birleşerek, 12 tane erkek ve dişi Titanları, tek gözlü canavarlar olan Kiklop’ları ve yüz kollu Hekatonkheir’leri üretirler. Sümer’de ise, Bilgelik tanrısı ile Hava Tanrısı, yeryüzünü bitkiler, ağaçlar, sularla, hayvanlarla donatırlar. Yunan’da Gök’ün (Uranos) tüm doğan çocuklarını Gaia’nın (Yer) derinliklerine gömmesiyle, Gaia, son titan oğlu Kronos’tan yardım alarak, Uranos’un cinsel organını kesip, denize atmasından Aphrodite ve kanından devler (Gigantlar) doğar. Sümer’de Bilgelik tanrısı ile Hava Tanrısı, yeryüzünü bitki, su, hayvanlarla donattıktan sonra, tanrıları üretirler.

Yunan’da insanı, Prometheus, Zeus’a beslediği öcün intikamını almak için maddeden yarattığı, Sümer’de ise insanlar, tanrıça Nammu’nun isteği ve tanrıların işlerini görmek üzere, Bilgelik tanrısının hazırladığı kilden şekillendirilip (Resim13), hayat nefesinin üflenmesiyle ortaya çıkar. Babil’de, Yer tanrısı Ea ile Damkina’nın oğlu olan Marduk, tanrıların rahat yaşamaları için hizmet edecek olan insanları kan ve kemikten yaratır.

Görüldüğü gibi, M.Ö. IV. binin sonlarına tarihlenen Sümer tabletlerine dayanarak ortaya çıkarılan Sümer mitosları, Babil’i, Fenike’yi (batı Suriye, deniz kıyısı), Hitit’i ve Yunan kültürünü, mitoslarını derinden etkilemiştir. Bu etkileşimi tanrıların görev dağılımında bile rahatlıkla gözlemleyebilmekteyiz.

	SÜMER	BABİL	YUNAN	HİTİT
Güneş Tanrısı	Utu	Şamaş	Helios	Hepat
Su Tanrı	Enki	Ea	Phorkys	Aranzah
Aşk Tanrısı	İnanna	İştâr	Afrodit	Kubaba
Ay Tanrı	Nanna	Sin	Artemis	Kaşku
Fırtına Tanrısı	Enlil	Marduk	Zeus	Teşup
Tarım Tanrısı	Enlil	Marduk	Demeter	Telipinu

Benzerlikler sadece tanrılarla sınırlı değildir. Hitit krallığının başkenti Hattuşaş'ın saray arşivlerinde kırık tabletler halinde bulunan, M.Ö.XIII.binyıl sonuna tarihlenen, M.Ö.XVI-XV.yüzyıllarda Anadolu'nun güneydoğusundan kuzey Mezopotamya ve Syria'a'ya dek bölgede yaşamış ve kültürleriyle Hititleri etkilemiş olan Hurri kaynaklı Kumarbi destanı ile Hesiodos'un Theogonia adlı yapıtı arasında da benzerlikler vardır. Hem Theogonia hem de Kumarbi'de, ana konum, üreme gücünün ve genelde o gücü simgeleyen erkeklik uzvunun kesilmesi, koparılmasıdır. Uranos'un hayaları, Toprak Ana'nın yaptığı çelik bir tırpanla, oğlu Kronos tarafından kesilir. Kesilen bu organdan akan kan toprağa, atmık ise denize akar. Kan'dan yeraltı canavarları, atmıktan ise, adı *köpükten doğma* anlamına gelen Aphrodite doğar. "Kumarbi'de, ikinci kuşağın tanrı-kralı babasının erkeklik organını kestikten sonra, kendisinin de aynı yazgıyı paylaşacağından korkarak, ürettiği tüm döllerini yutar. Kronos da bu gerçeğin farkında olarak, çocuklarını doğar doğmaz yutar."²⁷⁰

Anu'nun Alalu'ya savaş açıp onu devirmesi gibi, Kumarbi de, Anu'yu devirir. Anu göğe uçarken, Uranos ile Gaia'nın yaptığı gibi falcılık yapmakta,

---

²⁷⁰ Erat 1977, 63.

gelecekte kendi öcünün alınacağını bilerek, geleceği bildirmekten kıvanç duyar. “Her iki mitostaki bu yutma-kusma motifi, Hesiodos’ta, Zeus’un kendisinden daha güçlü bir çocuk doğuracağını bildiği Metis’i yutması, kafasından us ve akıl tanrıçası Athena’yı tam silahlı olarak çıkartması sahnelerinde de görülür”.²⁷¹

Kumarbi’de gök krallığını elde etmek için, iki kuşak tanrının da önce o krala davranışlarıyla kul köle olarak betimlendiği izlenir. Anu da, Kumarbi de, tahtlarını ele geçirmeye çalıştıkları Alalu’nun ve Anu’nun daha önce “ayaklarına kapanır ve maşrapaları içmek için ellerine verirlerdi” denir. Bu durum da, iki düşman arasında, savaştan çok, kölenin efendisine başkaldırmasını düşündürür. Yine de, kuşaklar arasındaki iktidar çatışmaları göz önüne serilir. Hesiodos’un tanrı krallığı düzeninde de, bu sahnelerin izlerine rastlanır. Tanrılarla Titan’ların savaşını konu alan Titanomakhia, Theogonia’nın çatısını oluşturmaktadır.²⁷²

“Kumarbi ile Theogonia mitoslarında görülen bu benzerlikler, Hesiodos’un bir şekilde Kumarbi mitosuna ulaştığını, bu mitosu, Theogonia’nın iskeleti olarak kullandığını göstermektedir.”²⁷³

Hitit Ullikummi mitosuna, Kumarbi’nin devamı gibi görünmekle birlikte, aslında ondan bağımsızdır, ama yine de gökteki krallık teması ile bağlantılı sayılabilir. Kumarbi’nin Hava-tanrı Teşup’a kaptırdığı krallığı geri alma girişimi doğrultusunda, Teşup’un yerine taştan bir azman olan Ullikummi’yi getirmeye uğraşmasını konu alan Ullikummi mitosuna, Hesiodos’un Theogonia adlı yapıtının bir bölümü olan Titanomakhia’nın karşılığı sayılabilir. Kumarbi, doğal olmayan bir

---

²⁷¹ Erat 1977, 64.

²⁷² Erat 1977, 65.

²⁷³ Erat 1977, 66.

yöntemle ürettiği oğluna tahtını kaptırınca, erkekliğini kayanın içine akıtarak, kayanın gebe kalmasına ve Ullikummi adlı canavarın üretilmesine neden olur, onun sayesinde oğlunu devirip, tahtını yeniden ele geçirmeyi planlar. “Hesiodos’un Theogonia’sında da, doğada rastlanmayan yüz kollu, elli başlı devler, tepegözler, ve daha birçok canavarlar vardır.

Ullikummi’nin kayadan doğumu, Zeus’un Girit mağarasında gizlice dünyaya gelmesi ile kıyaslanmaktadır. Taş unsuru, başka hiçbir Yunan mitosunda görülmeyen bir şekilde, Kronos’un son dölü yerine bir taş yutma motifinde görülür. Gerçi yutma motifi Kumarbi’de yalnız, Anu’nun erkekliği ile bağlantılı olarak yer alır. Ullikummi de, aynı Zeus gibi oç alma amacıyla üretilir, bunun için de gizlice büyütme motifi kullanılır. Ayrıca, Ullikummi’nin doğumunda ebelik eden tanrıçalar, Zeus’un dünyaya gelişi ile ilgili başka efsanelerde sözü geçen dağ ve orman perilerini anımsatır. Bu benzerlikler, iki mitos arasında, kaynaktan gelen bir etkileşimi ortaya koyar.

M.Ö.XI.yüzyıl civarında yaşadığı düşünülen Fenikeli rahip Sankhuniaton’un yapıtına dayanarak, Byblos’lu Philon’un (~M.S.42-117) aktardığı Fenike yaradılış mitosunda da, evren bir çeşit bataktan ortaya çıkmış, sonra da tanrı kuşakları kendi aralarında iktidar savaşımına girişmişlerdir. Bu savaşın sadece Fenike’de olmadığını aşağıdaki tablodan anlayabiliriz.

BABİL	HİTİT	FENİKE	YUNAN
Apsu/Tiamat	Alahu	Epigeios	Uranos
Ea	Anu	El	Kronos
Marduk	Kumarbi	Demarus	Zeus

Hitit panteonunda, Gök kralları, Alalu-Anu-Kumarbi olarak sıralanmaktadır. Bu sıra aşağıdan başlamak üzere, Yunan panteonunda, Zeus-Kronos-Uranos üçlüsüne denk gelir. Babil, Hitit, ve Yunan 'da da birbirlerinin yerine geçme mücadelesi vardır. Ancak Sümerler anaerkil toplum oldukları için böyle bir durum söz konusu değildir. Babil'den itibaren ataerkil yaşama geçilmesiyle iktidar kavgaları başlamıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz mitoslar arasındaki etkileşimlerin kabul görmesi ve ispatlanması zaman almıştır. Çağdaş bilginler, Antakya'nın güneyinde Ugarit (günümüz Ras-Şamra) kentinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Sami alfabeli metinlerin bir araya getirilip, Boğazköy tabletleriyle birlikte yorumlanana dek inanmamışlardır. Bu belgelerin de kanıtladığı gibi, Babil, Hurri-Hitit, Fenike ve Yunan mitosları arasında belirgin bir kültür alış-verişi vardır.²⁷⁴

Sümerler hakkında eldeki veriler arttıkça, onların her sorun ve hatta evrenin başlangıcı ve onun işleyişi üzerinde mantıklı çözümler üretecek yetenek ve akla sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ancak, onları, ellerinde bilimsel verilerin olmaması, düşünmede temel oluşturan tanımlama ve genelleme olgusunun olmaması, modern bilimin temel taşı olan buluşların ileride değişebileceği ve doğru olan sonuçları kuşku ile karşılama düşüncesinin olmayışı engellemekteydi. Sümerler, kendi düşüncelerinin doğruluğuna ve evrenin yaratılışı ile işleyişi hakkında bildiklerinin değişmez olduğuna emindir. Onların temelini attığı yaratılış düşüncesi, özellikle Yakındoğu uygarlıklarında az değişikliklerle kabul edilmiş ve Yunan uygarlığına

---

²⁷⁴ Erat 1977, 75.

ulaşmıştır. Sokrates'e gelene dek, Yunan uygarlığında kabul gören bu yaratılış düşüncesi, Sokrates ve öğrencilerinden itibaren, adım adım bilimsel düşüncenin yolunu açmıştır.

Sonuç olarak, yaratılış mitoslarının, M.Ö.III.binde, Mezopotamya'da, Sümerler'den kaynaklandığı, Babil, Hurri-Hitit, Fenike kanalıyla Yunanistan'a ulaştığı, onların devlet sistemini kurmalarında, bilimsel düşüncenin ortaya çıkmasında önemli rolü olduğu, kendi geleneksel değerleriyle de şekillendirerek zengin bir kültürel dünya oluşturdukları ifade edilebilir.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

ABRAHAM, Ralph, (1994), *Chaos, Gaia, Eros*, Phanes Press, U.S.

AİSKHYLOS, (2000), *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev.Erhat, Azra & Eyüboğlu, Sebahattin, Ankara.

AKURGAL, Ekrem, (1998), *Anadolu Kültür Tarihi*, Tubitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

ALPERS, Antony, (1982), *Maori Myths and Tribal Legends*, Longman Paul, Auckland.

ALTUNYA, Hülya, (2006), “Modern Samsun’un Efsanevi (Mitolojik) Geçmişı”, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, ed. Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun.

ARİSTOTELES, (1996), *Metafizik*, çev.Arslan, Ahmet, Sosyal Yay., İstanbul.

ASANTE, Molefi Kete, (2004), *An African Origin of Philosophy: Myth or Reality*, City Press.

BATUK, Cengiz, (2009), “Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar”, *Milel ve Nihal*, 6 (1).

BAYAT, Fuzuli, (2005), *Mitolojiye Giriş*, Karam Yay., Çorum.

BAYAT, Fuzuli, (2007), *Türk Mitolojik Sistemi*, Ötüken Yay., İstanbul.

BERNAL, Martin, (1998), *Kara Atena*, Kaynak Yay., İstanbul.

BEYDİLİ, Celal, (2005), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, çev: Ercan, E., Yurt Kitap Yay. Ankara.

BİBER, Burcu, (2006), “Mitos’tan Logos’a Geçiş Sürecinde Tragedya’nın Yeri ve Önemi”, *T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.

- BİLGİÇ, E., (1982), “Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sümerliler’in Tarihi, Kültür ve Medeniyetleri”, *Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*.
- BLACK, Jeremy A., (1981), “The New Year Ceremonies in Ancient Babylon: ‘Taking Bel by the Hand’ and a Cultic Picnic”, *Religion*, Vol.11, Issue 1.
- BOTTERO, Jean, (2003), *Kültürümüzün Şafağı Babil*, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- BRANSTON, Brian, (1980), *Gods of the North*, Thames and Hudson, New York.
- BREAL, Michel, (1887), *Mélanges de mythologie et de linguistique*, Hachette, Paris.
- BUDGE, E.A., (1959), *Egyptian Religion: Egyptian Ideas of the Future Life*, Bell/Crown, New York.
- CAMPBELL, Joseph, (1960), *The Masks of God: Primitive Mythology*, Secker & Warburg, London.
- CAMPBELL, Joseph, (1995), *Batı Mitolojisi –Tanrının Maskeleri*, çev.: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara.
- CAPELLE, Wilhelm, (1994), *Sokrates’ten Önce Felsefe*, Kabalcı Yay., İstanbul.
- CASSİRER, Ernst, (1944), *An Essay on Man*, Yale University Press, New Haven.
- COHEN, Abner, (1974), *Two-Dimensional Man: An Essay on Power and Symbolism in Complex Society*, Routledge & Kegan Paul, London.
- COURLANDER, Harold, (1982), *Tales of Yoruba Gods and Heroes*, Crown, New York.
- COX, George William, (1870), *The Mythology of Aryan Nations*, Longmans Green and Co., London.
- CÖMERT, Bedrettin, (1999), *Mitoloji ve İkonografi*, Ayraç Yay., Ankara.

- DALLEY, Stephanie, (1991), ed. And trans. *Myths from Mesopotamia*, Oxford University Press, New York.
- DANİELOU, Alain, (1991), *The Myths and Gods of India*, Bear&Co, New York.
- DEMİR, Muzaffer, (2001), “Making Sense of the Myths Behind Aiolian Colonisation”, *SBE Dergisi*, sayı: 6.
- DÖNMEZ, Pınar, (2001), “Türk Mitolojisi Üzerine Türkiye’de Yapılan Yayınların Bibliyografyası ve Bu Yayınların Analizi”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.
- DUFRENNE, Mikel, (1963), *Language & Philosophy*, 7, Indiana University Press, Bloomington.
- EDMUNDS, Lowell, (1990), *Approaches to Greek Myth*, JHU Press.
- EİSSFELDT, Otto, (1950), *Phoiniker*, Pauly-Wissowa; RE 20.
- ELİADE, Mircea, (1964), *Shamanism*, Princeton University Press, NJ.
- ELİADE, Mircea, (1993), *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, İstanbul, Semavi Yay.
- ELİADE, Mirceau, (2001), *Mitlerin Özellikleri*, çev.Sema Rifat, Om Yay., İstanbul.
- ELLUL, Jacques, (1998), *Sözün Düşüşü*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yay.
- ELMALI, Ali Osman, (1991), “Hititler’de Mitoloji”, *T.C.Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Konya.
- ETÖZ, Zeliha, (2011), “Mitos ve İktidar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 66, No:3, Ankara.
- EUSEBİOS, *Praeparatio Evangelica*, I, 9.

- FRAZER, James George, (1991), *Altın Dal*, çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yay., İstanbul.
- FURTWAENGLER, A. & URLİCS, H.L., (1904, *Denkmaeler Griechischer und Römischer Skulptur*, Verlagsanstalt F.Bruckmann A.-G., München.
- GARDNER, Ernest Arthur, (1915), *A Handbook of Greek Sculpture*, MacMillan and Co., London.
- GIDDENS, Sandra & GIDDENS, Owen, (2006), *Chinese Mythology*, The Rosen Publishing Group, Inc., New York.
- GOWLETT, John, (1992), “Early Human Mental Abilities”, in: S.Jones, R.Martin & D.Pilbeam (Eds.), *The Cambridge Encyclopedia of Human Evolution*, Cambridge University Press, Cambridge.
- GÖKBERK, Macit, (1980), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GÖRMEZ, Mehmet, (2008), “Televizyon Ekranlarında İzlenen Sihirli Dizilerin Oluşturduğu Din Algısı”, (7-8 Ekim 2008 / İstanbul Princess Otel / RTÜK).
- GRAF, Fritz, (1993), “Die Entstehung des Mythosbegriffs bei Christian Gottlob Heyne”, in: F. GRAF (Hrsg.), *Mythos in mythenloser Gesellschaft. Das Paradigma Roms (Colloquium Rauricum 3)*, Stuttgart.
- GURNEY, O.R., (1973), “Anatolia”, *CAH*, Cambridge.
- GÜNEY, Eflatun Cem, (1967), *Folklor ve Eğitim*, M.E.B. Yay., İstanbul.
- GÜTERBOCK, Hans Güstav, (1945), *Kumarbi Efsanesi*, çev. Sedat Alp, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- GÜTERBOCK, Hans Gustav, (1948), “The Hittite Version of the Hurrian Kumarbi Myth: Oriental Forerunners of Hesiod”, *AJA*, Vol.52, No.1.
- GÜTERBOCK, Hans Gustav, (1951), “The Song of Ullikummi: Revised Text of the Hittite Version of a Hurrian Myth”, *Journal of Cuneiform Studies*, 5.4

- HAAS, Volkert, (2006), *Die Hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive*, Walter de Gruyter, Berlin.
- HAMILTON, Edith, (1964), *Mitologya*, Varlık Yay., Ankara, 1964.
- HANSEN, William & HANSEN, William F., (2005), *Classical Mythology: A Guide to the Mythical World of the Greeks and Romans*, Oxford University Press.
- HEIDEL, Alexander, (1951), ed. And trans. *The Babylonian Genesis*, University of Chicago Press, Chicago.
- HENDY, Andrew Von, (2002), *The Modern Construction of Myth*, Indiana University Press, Bloomington.
- HERODOTOS, (1973), *Herodot Tarihi*, çev. Ökmen, Müntekim & Erhat, Azra, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HESİODOS, (1977), *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, çev. Erat, Azra & Eyüboğlu, Sabahattin, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- HOCAOĞLU, Durmuş, (2007), “Grek Felsefesi I – Sokrates Öncesi Grek Felsefesi”, *Yeniçağ Gazetesi*, İstanbul.
- HOOKE, Samuel Henry, (1993), *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara.
- İlyada*: HOMEROS, (1975), *İlyada*, çev. Erhat, Azra & Kadir, A., Sander Yay., İstanbul.
- JACOBSEN, Thorkild, (1976), *The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamian Religion*, Yale University Press, New Haven.
- KİNG, Leonard William, (1902), *The Enuma Elish - The Seven Tablets of Creation*, Luzac’s Semitic Text and Translation Series, Vol.vii-xiii, Luzac and Co., London.
- KİRK, G. S., (1973), *Myth*, Cambridge University Press, Berkley.

- KOYUNCU, Ahmet, (2011), “Levi-Strauss Yapısalcılığı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 26, Konya.
- KÖROĞLU, Kemalettin, (2008), *Eski Mezopotamya Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul.
- KRAMER, Samuel Noah, (1995), *Tarih Sümer’de Başlar*, çev. Muazzez İlmiye Çığ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KRANZ, Walther, (1976), *Antik Felsefe – Metinler ve Açıklamalar*, çev. Baydur, Suat Y., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 317, İstanbul.
- LANGDON, Stephen Herbert, (1964), *The Mythology of All Races*, Cooper Square Publishers, Inc., New York.
- LANGER, Susanne K., (1980), *Philosophy in a New Key*, Cambridge.
- LEVİ-STRAUSS, Claude, (1953), “Social Structure”, in: A.L.Kroeber (Ed.), *Anthropology Today*, University of Chicago Press, Chicago.
- LEVİ-STRAUSS, Claude, (1963), *Structural Anthropology*, Basic Books Press, New York.
- LEVİ-STRAUSS, Claude, (1986), *Mit ve Anlam*, çev. Ş. Süer – S. Erkanlı, Alan Yay., İstanbul.
- L’HEUREUX, C.E., (1979), *Rank Among the Canaanite Gods: El, Baal, and the Repha’im*, Missoula, MT.
- LLOYD, Seton, (1997), *Türkiye’nin Tarihi*, Tubitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- LORD RAGLAN, (1955), “Myth and Ritual”, *The Journal of American Folklore*, Vol.68, No.270, Mith: A Symposium (Oct.-Dec. 1955), American Folklore Society.
- LOSEV, A. F., (1982), “Khaos”, *Mifi Narodov Mira*, C. II, Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva.

MALINOWSKI, Bronislaw, (1954), *Myth in Primitive Psychology* (New York, 1926), reprinted in: *Magic, Science and Religion*, New York.

MALINOWSKI, Bronislaw, (1991), *İlkel Toplum*, çev. Hüsen Portakal, Öteki Yay., Ankara.

MALINOWSKI, Bronislaw, (2000), *Büyü, Bilim ve Din*, çev. Saadet Özkal, Kabalcı Yay., İstanbul.

MAZON, P., (1948), *Introduction a L'Iliade*, Les Belles Lettres, Paris.

McNEILL, William H., (2008), *Dünya Tarihi*, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi Yay., Ankara.

MEYDAN LAROUSSE, (1972), cilt VIII.

MOSCATI, Sabatino, (2004), *Fenikeliler*, Dost Kitabevi, Ankara.

MÜLLER, Friedrich Max, (1869), *Chips from a German Workshop*, vol. 2, New York.

MÜLLER, Friedrich Max, (1873), "The Philosophy of Mythology", *Introduction to the Science of Religion*, London.

NIETSCHE, Friedrich, (2002), *Tragedyanın Doğuşu*, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul.

OATES, Joan, (2004), *Babil*, çev. Fatma Çizmeli, Arkadaş Yay., Ankara.

Odyseia: HOMEROS, (1978), *Odyseia*, çev. Erhat, Azra & Kadir, A., Sander Yay., İstanbul.

- OĞUZ, M.Öcal - ORAL, Zeliha, (2005), *Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Halk İnanışları – Nesnelere ve Uygulamalar*, Gazi Üniversitesi THBMER, Ankara.
- OĞUZ, Öcal & GÜRÇAYIR, Selcan, (2005), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*, Geleneksel Yay., Ankara.
- OVID, (2000), *The Metamorphoses of Ovid*, çev. Kline, A.S., University of Vermont.
- ÖZBUDUN, Sibel, (1997), *Ayinden Törene*, Anahtar Kitaplar Yay., İstanbul.
- PETTAZZONİ, Raffaella, (1984), “The Truth of Myth”, in: *Sacred Narratives: Readings in the Theory of Myth*, Ed. Alan Dundes, University of California Press, Berkeley.
- POCOCK, J.G.A., (1985), “Gibbon as an Anglican manqué: clerical culture and the Decline and Fall”, *SUNY*, Binghamton.
- PRITCHARD, James B., (1958), ed. *The Ancient Near East, Volume I: An Anthology of Texts and Pictures*, Princeton University Press, Princeton.
- RALEIGH, Katherine A., (1892), *The Gods of Olympos*, T.Fisher Unwin, London.
- REDFORD, George, (1882), *A Manual of Sculpture Egyptian-Assyrian-Greek-Roman*, Sampson Low, Marston, Searle&Rivington, London.
- REVILLE, Albert, (1881), *Prolégomènes de l’histoire des religions*, 2nd ed., Paris.
- ROBERTS, J.M., (2011), *Dünya Tarihi*, I.cilt, çev.İdem Erman, İnkılap Yay., İstanbul.
- ROMAN, Luke & ROMAN, Monica, (2010), *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*, New York.
- ROSE, Herbert Jennings, (1926), *Primitive Culture in Italy*, Methuen Publ., London.

- ROSE, Herbert Jennings, (1933), *A Handbook of Greek Mythology*, Methuen Publ., London.
- ROSENBERG, Donna, (1998), “Dünya Mitolojisi, Büyük Destanlar ve Söylenler Antolojisi”, çev. K.Akten, E.Cengiz, A.U.Cüce, K.Emiroğlu, T.Kenanoğlu, T.Kocayiğit, E.Kuzhan, B.Odabaşı, İmge Yay., Ankara.
- ROSENBERG, Donna, (2003), *Dünya Mitolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- RIZASOY, Seyfeddin, (2012), “Oğuz Mitolojisinde Kaos ve Onun Deli Paradigmaları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 24.
- SALVINİ, Beatrice Andre, (2006), *Babil*, çev. Ela Uluatam, Dost Kitabevi, Ankara.
- SANDARS, Nancy K., (1971), *Poems of Heaven and Hell from Ancient Mesopotamia*, Penguin, New York.
- SEGAL, Robert A., (2004), *Myth A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford-New York.
- SEGAL, Robert A., (2012), “Dinsel Mit-Ritüel Kuram”, çev. Naim Atabağsoy, *Milli Folklor Dergisi*, sayı: 94.
- SEVİN, Veli, (2003), *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yay., İstanbul.
- SEVİNÇ, Fatma, (2008), “Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 17.
- SEYİDOĞLU, Bilge, (1995), *Mitoloji Metinler-Tahliller*, Kayseri.
- SİNEMOĞLU, Nermin, (1984), *Sanat Tarihi Öncesinden Bizans’a*, Mimar Sinan Üniversitesi Yay., İstanbul.
- ŞİMŞEK, Ahmet, (2001), “Tarih Eğitiminde Efsane ve Destanların Rolü”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kırşehir.
- TAKHO-GODİ, A.A., (1980), “Aid”, *Mifi Narodov Mira*, C. I-II, Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva.

- TANNER, Jeremy, (2001), "Nature, Culture and the Body in Classical Greek Religious Art", *World Archaeology*, Vol.33, No.2.
- TAYLOR, Edward Burnett, (1924), *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom*, Brentano's.
- TOPOROV, V.N., (1982), "Khaos", *Mifi Narodov Mira*, C. II, Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva.
- TOPOROV, V.N., (1982), "Kosmos", *Mifi Narodov Mira*, C. II, Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva.
- TOPOROV, V.N., (1982), "Prostranstvo", *Mifi Narodov Mira*, C. II, Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya.
- TRİTSCH, F.J., (1942), "The Harpy Tomb at Xanthus", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol.62.
- VAN NESS MYERS, P., (1895), *A History of Greece for Colleges and High Schools*, Boston.
- VEYNE, Paul, (2003), *Yunanlılar Mitlerine İnanmışlar mıydı?*, Dost Kitabevi Yay., Ankara.
- VİCO, Giambattista, (1990), *On the Study Methods of Our Time*, Ed. Elio Gianturco, Cornell University Press, Ithaca and London.
- VRİES, Jan De, (1984), "Theories Concerning 'Nature Myths'", in: *Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth*, ed. Alan Dundes, University of California Press, London.
- WAARDENBURG, Jacques, (2004), "Din Bilimlerinin Tarihçesi," çev. Ramazan Adıbelli, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16:1.
- WALCOT, P., (1966), *Hesiod and the Near East*, University of Wales Press, Cardiff.

WEBER, Alfred, (1938), *Felsefe Tarihi*, çev.Eralp, H. Vehbi, İstanbul Üniversitesi Ana İlim Kitapları Tercüme Serisi, İstanbul.

WEST, M. L., (1966), *Hesiod Theogony*, Ed. With Prolegomena and Commentary, Clarendon Press, Oxford.

WYNN, Thomas, (1985), “Piaget, Stone Tools and the Evolution of Human Intelligence”, *World Archaeology*, Vol.17, No:1, Studying Stones.

YILAR, Ömer, (2005), “Mit-Efsane ve Eğitim”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 11, Erzurum.

YILDIRIM, Nimet, (2011), “Kahramanlık Anlatıları, Efsane ve Mitoloji”, *Doğu Araştırmaları Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, İstanbul.

İnternet Adresleri:

Âyin: tr.wikipedia.org/wiki/Âyin (21.07.2013)

Carneiro, Robert Leonard, “Origin Myths”, National Center for Science Education, library.thinkquest.org/C005854/text/types.htm (28.06.2013)

Characteristics and the origination of the myths of the World?:

http://www.encyclopediaofauthenticinduisim.org/articles/6_how_did.htm
(05.08.2013)

Doyle, Bernard, (1998), “Creation Myths”, *Encyclopedia Mythica*, <http://www.pantheon.org/>, (17.08.2013)

Map “The Ancient Near East, 4000-1000 B.C.E.”
<http://web.cocc.edu/cagatucci/classes/hum213/Maps/Maps2HistoryAncient.htm> (12.07.2013)

Mitlerin Oluşumu Hakkında: <http://www.ezberim.biz/genel-kultur/128142-mitlerin-olusumu-hakkinda/> (26.07.2013)

Mitoloji : <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mitoloji> (11.08.2013)

Mythes Sumeriens <http://www.cliolamuse.com/spip.php?article499>

Süheyla Sarıtaş, “Mitoloji ile İlgili Temel Kavramlar”,
www.acikders.org.tr/pluginfile.php/2384/mod_resource/content/6/1.%200HAFTA.pdf (21.07.2013)

Sultan, Nancy, (2004), www.iwu.edu (09.08.2013)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Derya KAYA BİRGE

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 26 /11 /1984 Çiçekdağı

e-mail: deryakayabirge@hotmail.com

Eğitim

Lise: H.F.E Anadolu Lisesi

Lisans: Türkçe Eğitimi

Yabancı Dil: İngilizce

LEVHALAR:

Levha 1

Resim 1. Tanrıça İřtar²⁷⁵

---

²⁷⁵ <http://www.yasamaugrasi.com/>

Levha 2

Resim 2. Minos Yılanlı Tanrıça²⁷⁶

---

²⁷⁶ <http://www.hermetics.org/minos.html>

Levha 3

Resim 3. Nippur'da bulunan ve dünyanın yaratılışını anlatan Sümer tableti²⁷⁷

---

²⁷⁷ <http://www.cliolamuse.com/spip.php?article499>

Resim 4. Hammurabi ve Güneş Tanrısı²⁷⁸

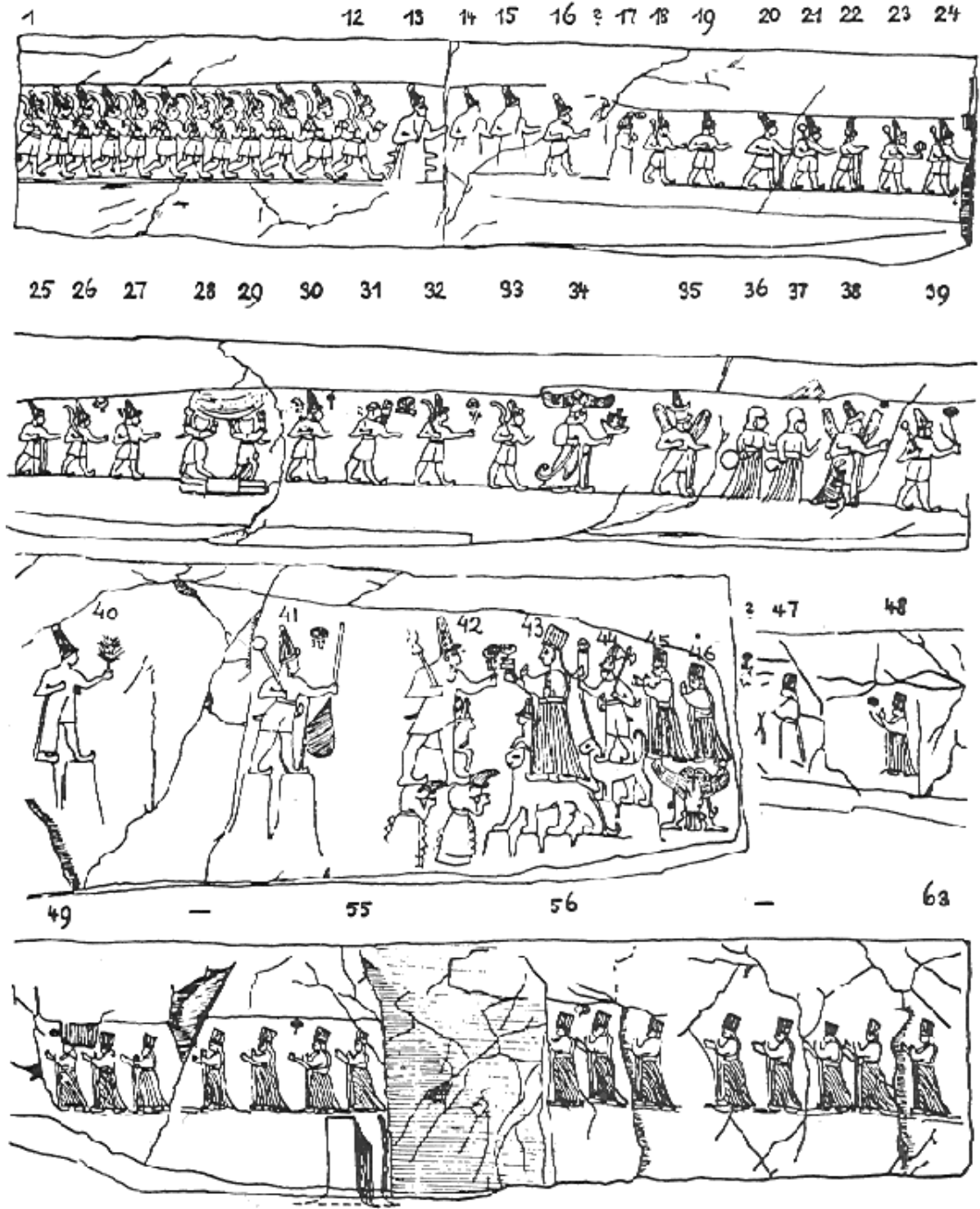

Resim 5. Marduk kanatlı ejderhannın çektiği araba ile savaşa gidiyor.²⁷⁹

²⁷⁸ Langdon, Stephen Herbert, (1964), The Mythology of All Races, Cooper Square Publishers, Inc., New York, 149.

²⁷⁹ Langdon, Stephen Herbert, (1964), The Mythology of All Races, Cooper Square Publishers, Inc., New York, 118.

Levha 5

Resim 6. Hititlerin başkenti Hattuşaş'ta bulunan Yazılıkaya'daki kaya tapınağı. Hitit İmparatorluğu'nun "bin tanrı"sının sayıca azaltılmış görüntüsü (C.Textier'e göre).²⁸⁰

²⁸⁰ Akurgal, Ekrem, (1998), *Anadolu Kültür Tarihi*, Tubitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 160.

Levha 6

Resim 7. Athena'nın Zeus'un alnından ortaya çıkması.²⁸¹

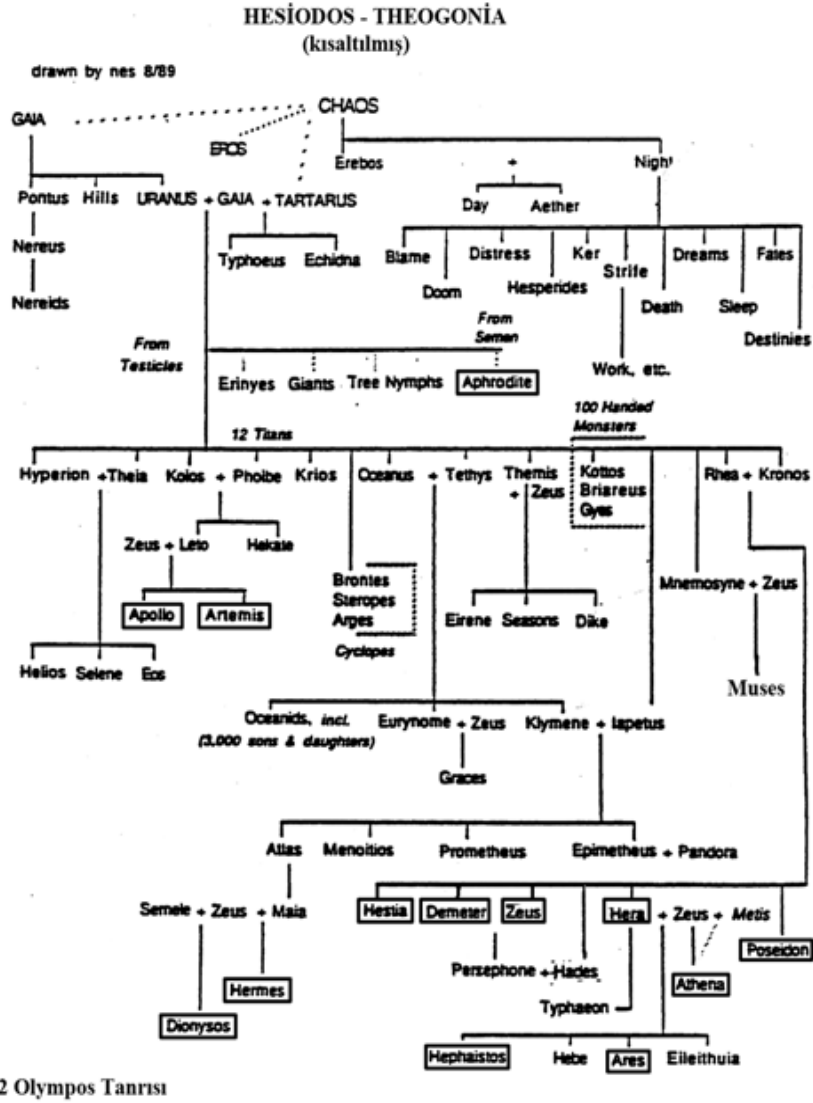

Resim 8. Parthenon kuzey frizinde gigantomachia sahnesi²⁸²

²⁸¹ Redford, George, (1882), 160.

²⁸² Gardner, Ernest Arthur, (1915), *A Handbook of Greek Sculpture*, MacMillan and Co., London, 139.

Levha 7

Resim 9. Hesiodos'un Theogonia'sında yer alan Tanrılar Soyu (Sultan, Nancy, 2004)²⁸³

²⁸³ Sultan, Nancy, (2004), www.iwu.edu (09.08.2013)

Levha 8

Zeus

Hera

Aphrodite

Poseidon

Athena

Ares

Apollon

Artemis

Hermes

Dionysos

Hephaestus

Demeter

Resim 10. Olympos Tanrıları²⁸⁴

²⁸⁴ Raleigh, Katherine A., (1892), *The Gods of Olympos*, T.Fisher Unwin, London. ; Furtwaengler, A. & Urlics, H.L., (1904, *Denkmaeler Griechischer und Römischer Skulptur*, Verlagsanstalt F.Bruckmann A.-G., München. ; Tanner, Jeremy, (2001), "Nature, Culture and the Body in Classical Greek Religious Art", *World Archaeology*, Vol.33, No.2, 257-276.

Levha 9

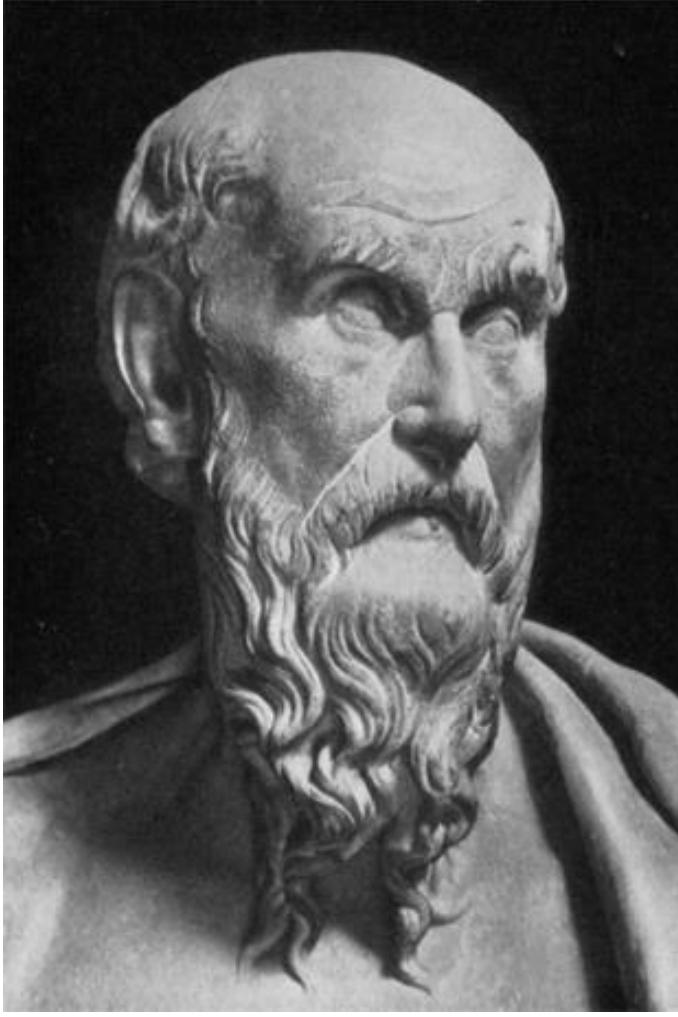

Resim 11. Homeros²⁸⁵

---

²⁸⁵ Redford 1882, 64.

Levha 10

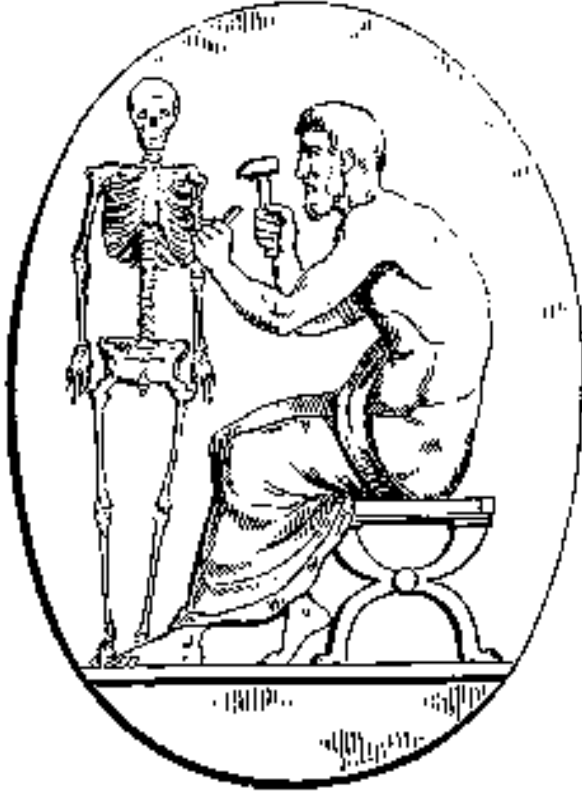

Resim 12. Hesiodos²⁸⁶

---

²⁸⁶ <http://www.yildirimoza.com/alacahoyuk-kral-mezarlari-ve-prometheus.html>

Resim 13. Prometheus'un insanı yaratması.²⁸⁷

---

²⁸⁷ Redford, George, (1882), A Manual of Sculpture Egyptian-Assyrian-Greek-Roman, Sampson Low, Marston, Searle&Rivington, London, 41.